YU ISSN (9296) — LETNIK XXX, št. 9/10 — JULIJ 1990 — CENA 8 DINARJEV

KATEDRA

KATEDRA

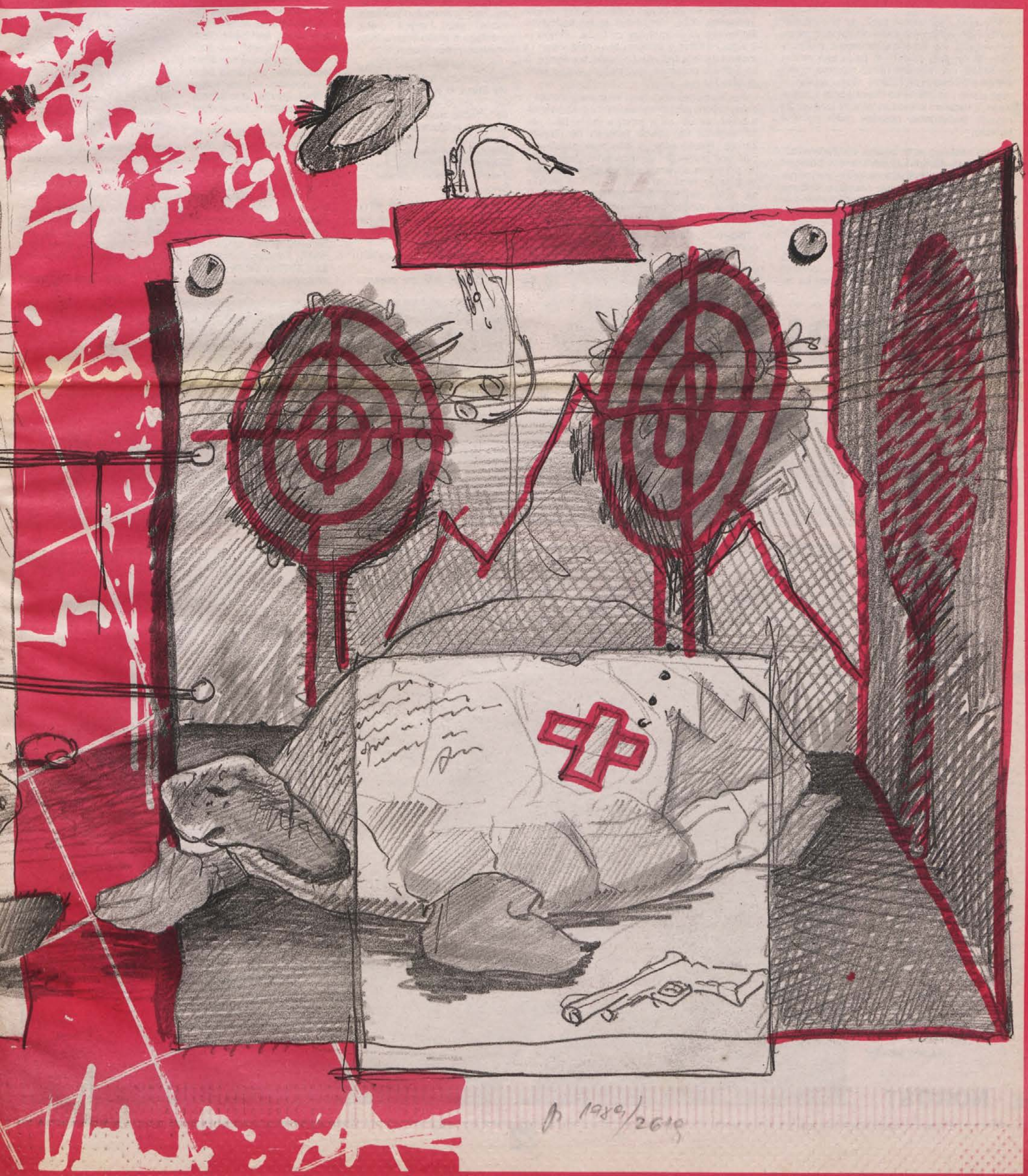

A 1989/2619

KATEDRA

PROTOKOL

Trenutno oblast je izvolilo (slovensko) ljudstvo na prvih svobodnih, neposrednih in tajnih volitvah (čeprav je rezultat tak, da je neposrednost puhlica). In oblast se trudi pri potrjevanju, da je po meri ljudstva — ne toliko pri dejanjih kot pri protokolu.

Za ljudstvo, ki je sestavljeno iz kopice etnij z imeni: Dolenjci, Gorenjci, Primorci, Štajerci, . . ., velja, da je pobožno, prežeto z dvojno moralo, pohlevno, delovno, marljivo ipd. Pobožnosti pravijo glasniki sodobne evropske misli v teh krajih: svetost. Protokol oblasti pa pobožnost dokumentira z obliko svojih obvestil.

V dnevniku **Večer** je oblast v petek, 6. julija, objavila vabilo na spravno daritev. V vabilu smo izvedeli, da je z deklaracijo o suverenosti Republike Slovenije prišlo do zamenjave vrhovnega vodstva. V vabilu je na prvem mestu naveden ljubljanski metropolit in šele na drugem predsednik predsedstva.

Prevratni časi nimajo časa, da bi se ozirali na formalnosti in procedure. Vsebinsko morajo uveljaviti, kar so vnesli novega v družbeni utrip. In razglasi oblasti (to pa je tudi vabilo) so najbolj uporabna in hkrati nazorna oblika križanja formalnosti (uradni videz vabila) in vsebinskih novosti, ki so novosti prav v sestavinah, s katerimi kršijo formalnosti (zaporedje navedb sodelujočih nosilcev moči oziroma oblasti).

Kdor misli, da je to dejanje opravičljivo zaradi svetosti trenutka in povezanosti belogardizma in domobranstva s cerkvijo, je zgolj naiven. Kajti v študentskem časopisu **Tribuna** (št. 11, 2. julij 1990) lahko prebere v intervjuju z ljubljanskim metropolitom tudi naslednje:

»Ni namreč še povsem jasno, kako to vključitev teološke fakultete v ljubljansko univerzo izvesti in kakšne posledice bi to imelo. Na vsak način mora Teološka fakulteta ohraniti določeno mero samostojnosti, hkrati pa izpolniti vse pogoje, ki jih zahteva Univerza od svojih fakultet.« (stran 6)

Že Goerge Orwell je v romanu **»1984«** uvedel v kulturno zakladnico sveta bolj enake osebe. Na Slovenskem bomo pa morali uvesti bolj enako fakulteto.

Upoštevanje želja cerkvenih oblasti in ponižno vmeščanje tja, kamor po protokolu ta oblast ne sodi, je seveda razumljivo in upravičeno. Kajti Bog bo moral kmalu dvakrat pomagati na Slovenskem.

Najprej prebivalcem suverene Republike Slovenije, da bodo preživeli. Kajti znova smo izvedeli, da imamo prevelike plače. In brez primernega razmišljanja ne bo mogoče odrešiti zagat narodnega gospodarstva. To sta zatrjevala na zadnji seji slovenske vlade kar dva ministra, je svojim bralcem v petek, 6. julija, sporočil mariborski **Večer.**

S tem smo pri osebah, ki jim bo moral Bog pomagati, ko bo drugič reševal stanje na Slovenskem. Jože Mencinger je bil sodelavec Bajtovega ekonomskega inštituta, preden je postal minister v trenutni slovenski vladi. Ta inštitut že leta trdi, da so plače previsoke. S to trditvijo pojasnijo in razložijo vzroke krize in izhod iz nje.

Ker to trditev sodelavci inštituta ponavljajo v najrazličnejših ekonomskih in političnih situacijah, se zdi, da je postala skoraj tako obče veljavna kot zakon težnosti na planetu Zemlja. Razen tega je bila prav obravnava plač prvi primer, ko smo se lahko poučili, kaj bo pomenila suverenost Republike Slovenije za ljudstvo: možnost vlade, da še bolj pritiska na svoje prebivalstvo. Markovićeva vlada predlaga namreč bolj strpno varianto oblikovanja plač kot slovenski ministri.

Bojim se, da sem s tem povedal, kdo ima očitno previsoke plače na Slovenskem. Pa še to: kdor nenehno ponavlja neko skupino besed, ta blebeče. In Bog se usmili . . .

I. K.

UTRINKI (12)

Predstavniki posameznih strank, ki so združene v DEMOS in ki so s skupnim nastopom bolj ali manj prepričljivo prevzele oblast v Sloveniji na vseh ravneh, so se lotili preteklosti na najbolj pomembnem mestu: pri simbolih. Odpraviti moramo stare, morebiti najti še nove — pa se bosta beda in potrtost spremenila v izvrstno simulacijo raja na zemlji.

Glavni cilj napadov je bila rdeča peterokraka zvezda, ki jo moramo odstraniti ne le z zastave, temveč predvsem z registrskih tablic in pečatov. Predlog je najbrž nastal med obrtniki, ki želijo graverstvu in izdelavi drobnih kovinskih predmetov zagotoviti dober posel. Toda za izvrsten posel ne zadostuje banalna domislica. Zato je smiselno pomisliti, kateri globji vzgibi dajejo predlogom pravo težo in nevprašljivo prepričljivost.

Odgovor sem našel v almanahu založbe **Stroemfeld/Roter Stern,** ki je izšel leta 1985 ob 15 letnici delovanja založbe. Preden navedem dva dokumenta iz almanaha, moram omeniti, da ima založba **Polje silnic/Rdeča zvezda** sedež v Frankfurtu/M in Baslu, torej v Zvezni republiki Nemčiji in Švici.

Konec leta 1981 je dr. E. D. (v almanahu so navedene samo inicialke) poslal naslednje pismo:

Zadeva: Almanah za leto 1982

Zadnja leta mi prijazno pošiljate Vaš almanah. Zaradi stroškov, ki Vam s tem nastajajo, bi bilo unfair, če Vas ne bi obvestil, da sem pubertetno starost že prerasel. Povsem bi mi zadostovalo obvestilo o političnih novitetah. (. . .) Vašemu krogu bralcev morda ugaja oprema almanaha; meni samo ni jasno, kakšno zvezo ima »Roter Stern« z erotičnimi vprašanji (glej Lenin). Te zagotovo ne more ustvariti niti Clara Zetkin z ženskim gibanjem, in sovjetski časopis z enakim imenom, ki obstaja v mojem spominu, tudi ne more imeti ničesar s tem. Z revolucionarnim emancipacijskim gibanjem prav tako ne . . .

Pismo, v katerem se njegov avtor spotika ob dejstvo, da si je (levičarska) založba drznila povezati erotiko in rdečo zvezdo (političnost), se spremeni v dokument o nemškem intelektualcu, če pismo beremo v posebni svetlobi knjige **Moške fantazije,** ki jo je objavila prav založba Stroemfeld/Roter Stern.

V založbinem odgovoru dr. E. D.-ju z datumom 26. oktober 1981 je zato zadeva opisana s povsem drugega stališča:

In kar se tiče našega imena: ko smo ga mi, ki izhajamo iz študentskega gibanja, izbrali (tudi, ker je naredila na nas močan vtis knjiga Edgarja Snowa ROTER STERN ÜBER CHINA, ki sem jo uredil za založbo März), nismo imeli občutka, da moramo upoštevati morebitne zgodovinske pravice do imena, tudi če povsem odmislimo, da mora ostati nerazrešeno, kdo je pravzaprav prevzel čigavo dediščino . . . Zadnjih enajst let smo morali pretrpeti hišne preiskave, zaprtje kreditov in serije »nesporazumov«, ki so se zmeraj začeli pri imenu. Ali se naj zato iz previdnosti raje imenujemo »Pahl-Rugenstein« [ime komunistične založbe v ZRN] ipd.? Razvijali smo se, tudi na novo odkrili moderno literaturo in del »klasike« (Hölderlin) prav zato, ker smo se ob izkušnjah študentskega gibanja politično spremenili — in ne bomo dopustili, da bi nam bilo to prepovedano.

Izkušnje so dejansko poučne. Založba je bila pripravljena objaviti prevod psihoanalitske interpretacije Goetheja, ki jo je napisal Američan K. R. Eissler. **Podporni sklad Friedrich Flick** [mogočen nemški industrialec] je bil najprej pripravljen projekt podpreti z 10.000,— DM. Potem pa se je premislil zaradi imena založbe. Avtor knjige je pogledal njen program — in knjiga je izšla pri Stroemfeld/Roter Stern.

Z rdečimi zvezdami so zadrege velike. Eno je na nebu med oblaki narisal že Albrecht Dürer. Zanj lahko z gotovostjo trdimo, da ni bil komunist.

IGOR KRAMBERGER

OBLASTI

Konec je še enega šolskega leta. In z njim tridesetega letnika Katedre. Letnika, v katerem je Slovenija dočakala demokracijo oz. demokratično formiranje demokratičnih institucij. Gotovo je zadnja številka v pomembnem letniku še bolj pomembnega leta priložnost za bilance. Katedrine še niso povsem izravnane. Petra Tomaža Dobrilo so v letošnjem letu rešili vseh obtožb, prav tako Igorja Mekino. Samu Resniku so pred letom še nekaj obetali, zdaj so mlini pravice tiho. Pa tudi Katedra je ostala, kljub temu, da smo žalostni opazovali, kaj se je v času čudne zmesi demokracije in gospodarske in socialne bede zgodilo na Hrvaškem. Poniknili so sorodni časopisi Polet in Studentski list. Obeti Katedre niso rožnati. Nadaljevati je potrebno z začrtanim, tukaj pa je mišljeno predvsem izhajanje časopisa. V Mariboru je edini, če odštejemo Večer in njegove edicije. In seveda mesečnik brez profesionalnih sodelavcev, temelječ na zanesenjaštvu, iznajdljivsti in dobri volji študentov in sodelavcev, ki ga ustvarjajo.

Če so trajni sistemski viri poniknili, naj mesto najde nove. Katedra konec koncev tvori njegovo pozitivno identiteto že trideset let. To pa v mestu, v katerem ga označujejo za »kulturno sivega« ni prav malo. Na takšne projekte nikakor ne gre pozabiti. Sicer »reševanje gospodarstva« vodi v Štihovo »industrijsko puščavo«. In kaj bi tam?

Razumite številko, ki jo imate v rokah, vključno s tem zapisom kot pozdrav do jeseni. Takrat se vrne Katedra s pomlajenim uredništvom in novim elanom. Srečno!

VENDSKA

Kakorkoli gledamo na stvar — mi smo narod z zgodovinsko amnezijo, zato je za naše vsakdanje žlobudranje o samobitnosti vsak neortodoksen pogled na te reči še kako dobrodošel. Tudi če lahko venetologe primerjamo z ufologi (to so tisti, ki s kukali iščejo leteče krožnike), astroarheologi (ki se pa ukvarjajo z Däniken-ovimi idejami) ali z nesiologi (tistimi, ki se potapljajo v Loch Nessu), ne moremo zaobiti dejstva, da se je tudi veliki Isaac Newton večinoma ukvarjal z iskanjem transmutacije metalov, pa je kot stranski učinek proizvedel temelje fizikalne znanosti.

Neortodoksnost je bila zmeraj kaznovana s prezirom, pri nas pa predvsem s posmehom, tako da lahko vsem, ki še niste ortodoksistično obdelani, svetujemo seznanitev s povzetki Venetologije na dobrih 100 straneh izpod peresa bogoslovca Ivana Tomažiča. Gre pa za to, da je hudičevo težko razumeti vse norosti, ki jih proizvaja sedanje slovenstvo, če se nismo pripravljeni soočiti s potlačenim.

Kakorkoli pač — ravno v tem trenutku potrebujemo resen impulz, ki bi predramil speče znanstvenike, da bi končno presegli paradigme svojih znanosti, nastale nekje v 19. stoletju. Zgodovinarji, arheologi in etnologi se bodo morali s svojimi raziskavami prebiti ne čelo resne kritike ustaljenih predstav o naših izhodiščih, sicer nas utegnejo presenetiti še kakšne bolj delikatne »vendske norosti«.

RAJKO MURŠIČ

NOROST

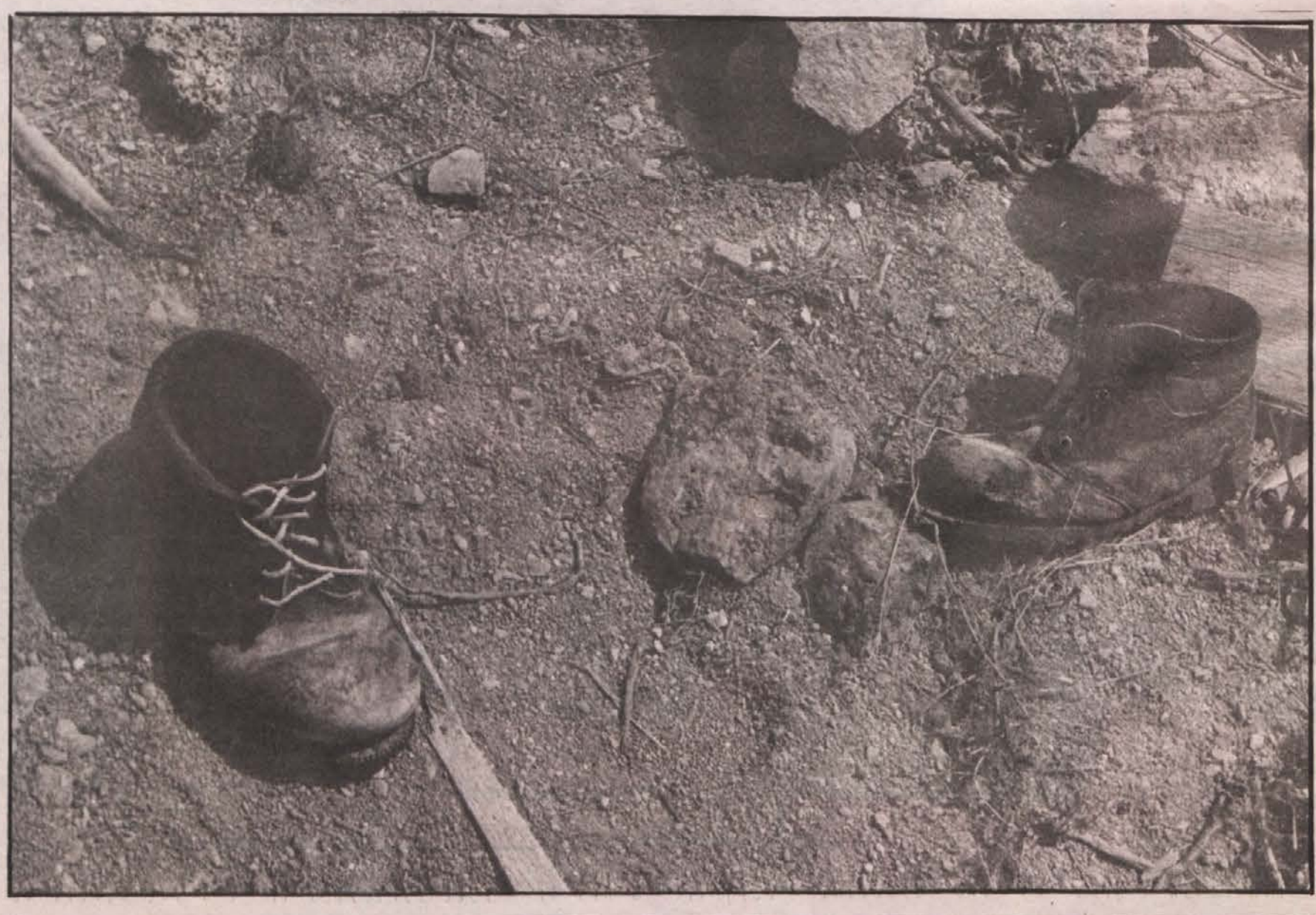

JASMINA VIDMAR

KATEDRA

SLOVENSKA POT IZ KAOSA V NERED

RAJKO MURŠIČ

Če vemo, da je za obrede prehoda značilen čas, ko se svet postavi na glavo (da bi potem zopet krožil v svojih tirnicah), potem je glavna značilnost sedanjega »prehoda« to, da do sedaj še nismo doživeli nikakršnega obreda, primernega času prehoda, zato se nam zna znova vse skupaj pošteno sfižiti.

(V trenutku, ko to pišem, se ta-rdeči in ta-beli še niso spravili, predvidevam pa, da samo spravitveno dejanje s svojo obredno močjo ne bo zapolnilo obrednega manka pri prehodu iz totalitarizma v demokracijo). V tem kontekstu se lahko ozremo na nekaj bednih poskusov v tej smeri (poskus ponovnega »ustoličevanja«, iskanja novih državnih simbolov . . .) in ugotovimo, da je glavni problem v tem, da velika večina Slovencev teh reči sploh ne jemlje resno in da — kar iz tega sledi z železno nujnostjo — se pravzaprav v resnici boljševiškega totalitarizma sploh nočejo znebiti. Skratka, stare paradigme, na katerih je slonelo naše bivanje, bodo delovale ša naprej (tako da se lahko z resno zaskrbljenostjo sprašujemo, če bomo še sploh kdaj doživeli »poštene in svobodne« volitve).

Seveda — če bi bile volitve same tisto dejanje obreda prehoda, ki bi ga ljudje vzeli povsem resno, potem bi lahko v prihodnost naše demokracije zrli povsem optimistično. Toda, nekaj karakteristik se kaže, ki so preživele preobrat, že analiza samo dveh pa bo pokazala, da že s prvimi koraki v prihodnost determiniramo nadaljnje zacementirane poti in da so poti »samoupravljalske miselnosti« tako vsidrane v naš vsakdan, da nas vodijo naravnost v »krasni novi svet«.

Najprej je tu kult dela. Bojda poleg Japoncev na svetu ni naroda, ki bi delo bolj čislal, od z delom obsedenega Slovenca. Vsi se verjetno še spomnite tistih duhovitih sindikalističnih parol izpred nekaj let, ki so s prstom kazale na nas in nam ukazovale: »VEČ IN BOLJE DELATI!«. Seveda, vrli Slovenci so se klicu odzvali in pridno delali, učinkov pa ni in ni bilo. Zdajšnja oblast je seveda pogruntala, da je z našim delom nekaj narobe in ugotovila, da so za neučinkovitost krivi leni krvosesi iz t. i. družbene nadgradnje (Uberbau) in so se lotili klestenja t. i. družbenih dejavnosti. WRONG! Hec je namreč v tem, da je zopet treba »več in bolje delati«, glavo pa spraviti na varno. Z glavami pa so v naših krajih zmeraj delali kot z žogami (že od Trubarja dalje), ponekod pa še dandanes častijo kult lobanj — za vsebino pa se itak nihče ne meni do takrat, ko je že prepozno. Skratka, paradigma sodobnega (tržnega) obnašanja ni v hiperprodukciji, ampak v »več in bolje misliti«. Na tej točki pa bomo s svojim nespametnim obnašanjem kaj kmalu opleli.

Druga paradigma slovenskega značaja pa je nekakšna mešanica uslužnosti in ponižnosti, ki ojačana z rešpektom do oblasti proizvaja (globalno gledano) neproblematično občestvo (Gemeinschaft). Če v tej luči pogledamo še na prodor tradicionalne slovenske variante pobožnosti, potem vidimo, da se bo sistem gospostva v tej družbi razvijal v neki, ne preveč moderni smeri.

Kakorkoli pač gledamo na stvari, revitalizacija problematike človekovih pravic in razvoj nekaterih »institucij« civilne družbe v tej deželi nista rezultirala v nekaj kvalitativno novega in času primernega, ampak nasprotno: vse bolj se utapljamo v ekonomističnem liberalizmu 19. stoletja (ki se bo iztekel v nekakšen »tržni totalitarizem«) in v restavraciji sistema vrednot, značilnega za obdobje prvotne akumulacije kapitala (patriarhalno poveličevanje družine in institucij formalne oblasti).

Davek, ki ga bomo plačali zaradi nespametnih razvojnih metod, pa bo seveda pokazal zobe šele takrat, ko se pred realnostjo ne bomo več mogli braniti z avtarkično zagledanostjo vase in z mitičnim poveličevanjem »zunanjega sveta«.

Ravno zaradi neizprosne in vsesplošne nevednosti (idiotskosti) je treba (ne glede na to, da je nevednost samo posledica nekajdesetletnega ravnanja boljševiške oblasti z vednostjo) na vsak način obdržati vse tiste točke v javnih medijih, ki si jih je z ideologijo ne preveč obremenjena in z raziskovalno žilico bogata generacija priborila v preteklih letih (in na katere plečih se je skrivila marsikatera »večna resnica«).

Za Slovence zelo značilno iskanje »lahkotnosti bivanja« je ena od največjih pasti, v katere se kaj zlahka ujame sedanja »tržna« miselnost — takrat pa bo iskanje »pameti« že prepozno. ■

MEHR LICHT!

DARKA ZVONAR

Dajte, predramite se vsi, ki ne verjamete, da se je človeški votek že stekel! Pogumno se odtrgajte od črede, ki vas vleče s seboj! Vsak, kdor je pravi človek, se mora naučiti, da ostane sam sredi vseh, da misli sam za vse — in, če je treba, proti vsem.

Romain Rolland,
Clerambault

V teh časih nenehnega slovenskega suvereniziranja, homogeniziranja pod nacionalnimi simboli, šivanja novih zastav, risanja novih grbov in ustoličevanja novih knezov se zdi, da ni nič več, kot je bilo, pa vendar je vse, kot je že bilo. Miselni vzorci, ki skušajo pogledati čez zid nacionalne ornamentike v dobri veri, da bo po dvajsetem prišlo enaindvajseto stoletje, doživljajo clerambaultovsko usodo. Usodo Rollandovega junaka namreč, ki se je daljnega leta 1916, 1917 v svojih pacifičnih spisih poslovil od starega krvavečega malika, domovine, »ker je vojna zločin in so vse domovine z njo oskrunjene,« pa so mu domoljubi kratili to pravico. češ da je odvisen od domovine in najprej od družine.

Clerambault je bil tudi tisti, ki je devetnajstosedemnajstega zapisal: »Kaj pa naj napravim z vašimi narodi? Od mene zahtevate, naj narode ljubim, jih sovražim? Ljubim ali sovražim ljudi. V vsakem narodu so nekateri plemeniti, drugi divjaki, tretji povprečneži. In v vsakem narodu je plemenitih in divjakov malo, povprečnežev pa množica. Ljubim ali ne ljubim človeka zaradi tistega, kar je on sam, in ne zaradi tistega, kar so drugi.«

V tem kotu in tej dolini se zdaj veliko govori o neki vojni, ki naj bi se končala v slovenskih glavah. Vojska pa naj bi v njih ostala — slovenska, a vendarle vojska. Zdi se, da skovika čuk — namesto sove, simbola modrosti in znanja in kratice za projekt Slovenija Odpravi Vojaški Aparat. V glavah igrajo koračnice in materam, temu Slovencem tako ljubemu liku, naj bi zaigralo okrog srca ob misli, da bodo njihovi fantje slovenski vojaki. Logično spraševanje, zakaj naj bi sploh bili vojaki, je očitno moteče, enako kot so moteči upravičeni pomisleki, kakšen garant za preprečitev državljanske vojne naj bi bila slovenska vojska. Filozofija sovražnikov, zunanjih in notranjih, na kateri je slonel prejšnji režim, ima očitno tudi zdaj več kot dovolj privržencev. O tem, da nam napad iz vesolja še ne grozi, menda sicer obstaja splošen konsenz, zato pa je tu kot argument srbska nevarnost. Pa tudi z notranjim sovražnikom smo kar dobro založeni: južna delovna sila, emigranti, ki bi pokupili vso sveto slovensko zemljo, nizka rodnost, nagnjenje do samomorov . . .

Zakaj se ne bi poskušali znebiti nadležne JLA brez ustanavljanja kontravojske, zakaj ne bi svetu z lastno demilitarizacijo podarili spodbude za drastično razorožitev, zakaj si ne bi tako oblikovali lastne enakovredne pozicije, namesto da se delamo enake velikim — s takšnimi in podobnimi vprašanji tudi nova oblast nima pravega veselja. Nepotrebna brkljarija pač; in tisti, ki ta vprašanja postavljajo, so nekako zaznamovani kot utopisti. Duh tega časa je borbeni duh, njegova esenca pa logika »ker smo majhni, toliko bolj potrebujemo veliko orožja.«

Da uspevajo borbeni duh in koračnice v glavah, je pokazala tudi afera z orožjem teritorialne obrambe, pospremljena s plazom izjav o suverenosti in nepopustljivosti slovenskega naroda, z velikimi besedami, da ne bomo položili orožja, da nas ne bo nihče razorožil . . . Seveda ni dvoma, da je šlo za afero z nevarnimi razsežnostmi, toda: ali ni bila to (izgubljena) priložnost za predstavitev in uveljavitev novega miselnega vzorca, politike miru in razorožitve?! Nobenega dostojanstvenega tovrstnega poskusa se pri najboljši volji ne spomnim, samo štorastih (samo)obtoževanj in satiričnih bodic na račun »poskusa demilitarizacije«. Spretna, moderna politika bi namesto javkanja v stilu »spet nas hočejo razorožiti« vsaj pribila: Ko se bomo razorožili, se bomo, ker bomo tako hoteli, sami.

Tudi ni nobenega obetavnega glasu s pristojnih mest o medstrankarski skupini za demilitarizacijo, ki naj bi poskrbela, da bi se ugotovilo, koliko je ta družba militarizirana (seveda bi se morala najprej demilitarizirati skupščina). Pa bi bilo lepo slišati ta glas — enako kot odgovor na vprašanje, ali se bo našel denar (in koliko ga bo) za financiranje izobraževalnih in raziskovalnih programov, namenjenih konverziji vojaške industrije v civilno, in podobno.

Namesto tega se pokrivamo z lipovimi listi in drugimi simboli slovenstva, da bi zakrili svojo goloto. Na grb naj bi morda nalepili karantanskega(?) panterja, črno zverino, bruhajočo ogenj in žveplo, rogato, krempljato in kosmato znamenje krvoločnosti in — kot pravijo pantersko naravnani demokrati — dokaz tega, da smo Slovenci nekoč sloveli kot hrabri in disciplinirani vojščaki. Tudi če bi bila to zgodovinska resnica, gre za kaj čudno doto k poskusu vstopa v evropsko skupnost. Signifikantno pa je, da ni ob krvoločni zverini nihče predlagal kot nasprotno varianto kakšnega goloba miru. Tudi nihče od tistih, ki se jim zdi risanje novih grbov in zastav vrhunec politične ozaveščenosti, ne. In prav zabavno je, ko zastavonoše političnega arhaizma zmerjajo tiste, ki se jim za te simbole sladko žvižga, z apolitičnimi konformisti, ljubitelji starega režima in kar je podobnih oznak.

Po eni od anket je takšnih »apolitičnih konformistov« skoraj dve tretjini. Dve tretjini sovražnikov torej, porečejo najbrž najboj radikalni pridigarji nove slovenske enotnosti. Sledi zamah s čarobno paličico, deklaracijo o slovenski suverenosti, ob kateri Slovenci spet strnemo svoje vrste. Lepo, samo pozabiti ni treba, da gre za metodo ustvarjanja notranjega soglasja na osnovi zunanjega sovražnika, kakršno je pridno uporabljala že prejšnja oblast. In še lepše bi bilo, če v tem plesu samozaverovanosti in hosane ne bi pozabili na temeljno načelo, varovanje človekovih pravic, ki smo ga nekoč sebi v korist in ponos trenirali na kosovskih Albancih. Ob zadnji srbski okupaciji Kosova vsaj do zdaj še ni bilo slišati jasne, odločne besede slovenske države in njene oblasti. Pa ne, da smo prav po slovensko zajahali rogato, krempljasto pantersko mrcino, za katero je nekdo zapisal, da je simbol balkanstva?! ■

KDO SE SPRAVLJA?

SAŠO DRAVINEC

»Svašta!«
Ibro Hadžipuzić

Osmojulijski spravni akt lahko sam po sebi razumemo kot »o mrtvih vse dobro«. Dejansko gre za spomin na kup življenjskih in družinskih tragedij iz otroštva naših staršev. Kdor jih doživlja osebno in emocionalno, je bil ono nedeljo v Kočevskem rogu ali pa pred televizorjem. Kogar narodna sprava ne gane, prav tako ne njen simbolni izkaz, je počel kaj drugega. Če se postavimo drugam, je lahko vse okrog sprave nedoumljivo. Potrebna sta namreč vsaj dva, dva, ki sta se razšla, da bi se lahko spravila. In brez občutka o razhajanju sprave ni mogoče definirati. Govoriti danes o spravi, pomeni v Sloveniji govoriti o dejanju, ki ima komaj kaj mesecev obče priznan dober namen. Po petinštiridesetih letih so spravili mrtve; spravljali so jih — in sami sebe — prav tisti ljudje, ki so vsa ta leta živeli skupaj. Ali morda do osmega julija eden mimo drugega? Sicer pa je funkcija besede sprava skrajno enoznačna: pomeni spravo s preteklostjo. S tisto preteklostjo, ki so ji vsi držali štango. Nihče današnjih spraviteljev in kritikov starega ni bil Dubček.

Slovenski narod — zdaj zares amorfno maso — čaka še marsikatera sprava. Še kako drugače kot preko oddaljenih dejanj se bo moral spravljati s seboj, predvsem pa z naravo. Kajti vse preveč je razhajanj, ki temeljito načenjajo mit o spravi. Ruši ga denimo že komičen prepir med »slovenskim liberalcem«, ki obklada »slovenskega liberalca« z neumnostmi, da ni liberalec, ker ni v »Liberalni stranki«, ampak je v »ZSMS — Liberalni stranki«. Z vsako liberalno tradicijo skregana logika, češ da se liberalizem kot značka vžge v čelo tistega, ki kupi izkaznico te ali one »liberalne stranke«, načenja mit. Vsaj tako kot pesniška gudronska jama na drugi ravni: notranje očiščeni se bomo svinjali s težkimi odpadnimi olji. To želim povedati: nobene sprave Slovenec ta trenutek ne potrebuje bolj kot tiste z naravo. Ostanimo namerno zgolj pri vzorčnem primeru ekološke svinjarije, pesniški črni gudronski jami. Že lani smo pisali v Katedri, zvenelo je skrajno groteskno, da tam v Pesnici Petrolovec Franček s slamo lovi odtekajoči gudron in ga po sizifovem vzoru nosi nazaj v gosto črno jezero. Skorajda ne zmore več: nasip popušča. Kaj bo, če do tega pride, si ne upa nihče napovedati, pa vendarle se ne zgodi nič, kar bi Pesničane pomirilo. In tukaj smo pri konkretnem spravnem vprašanju: kdo bo Pesničane spravil z gudronom?

Pa tudi tako enkratno dejanje ni bila nedeljska sprava. Neke spomladanske nedelje so se na podobno odročnem hribu dobili krvno sprti Albanci. Po njihovih običajih opereš kri samo s krvjo. In so presekali običaj ter se spravili. Da se ne bodo prepirali in klali med seboj, ko jim obzorje zakriva hujše zlo, srbski hegemon. In podobna je bila »naša« prva sprava: združeni bomo močnejši. Z očiščeno preteklostjo nad grehe sedanjosti. Je to dovolj močan mehanizem, da bo z življenjem spravil vse tiste Slovence, ki jim grozi odpust in brezposelnost. In vse ostale, ki so slovenski tovarni dajali, da jim je rezala kruh? In kdo bo Slovence spravil z Aksentijevićem? In z Jugoslavijo, da se bo zrelo pogovarjalo, kako naprej? Je narodova suverenost in narodna sprava dovolj svetel obet?

Slovenci se bodo z lastnimi problemi spravili, ko jih bodo rešili. Nič prej. In če je narodna sprava z zgodovino začetek, OK. Sicer je ničeva. O mrtvih pa vse dobro. ■

DEJAN VERČIČ

Malo je tako vitalnih funkcij znotraj moderne skupnosti, kot so javni mediji. In znotraj tega področja lahko po posebnem značaju, predvsem v odnosu do države in ostalih centrov moči ter po prisotnosti izluščimo dnevnike in televizijo. Prav skozi to prizmo smo usmerjali pogovor z Dejanom Verčičem, ki deluje samostojno na robu teh imperijev s privatnim podjetjem. Prostor javnih medijev v Sloveniji kar kliče po temeljiti obravnavi. Intervju z Verčičem je poskus lociranja najbolj perečih točk, ki delujejo karseda krčevito predvsem zaradi skupnega imenovalca: togega, neprimernega načina razmišljanja.

KATEDRA Ustanovili ste Tiskovno središče. Kaj pomeni in v kaj usmerjate večino energij?

Verčič: Ukvarja se z dvema vrstama poslov. Eno je servis za tuje novinarje, ter za novinarje iz ostalih jugoslovanskih držav, ki pridejo v Ljubljano, ki jim pomagamo pri stikih za pogovore, pri planiranju njihovega življenja tukaj in podobno. Drugo pa je, da izdajamo IN, Informacije iz Slovenije, časopis, ki izhaja v nakladi nekaj tisoč izvodov, od česar gre približno tri četrtine v tujino. Tiskamo ga v slovenščini, srbščini in angleščini. Po eni strani promovira sama politična dogajanja v Sloveniji, po drugi pa slovensko gospodarsko življenje. Ves čas pa v tem časopisu krepimo pomen poslovnih informacij. V bistvu smo začeli z nečim povsem novim, ker do zdaj v slovenskem prostoru podjetjem ni bilo treba resno komunicirati, vlagala so zgolj v reklame, torej so se ukvarjala samo s kupci, ne pa tudi z ostalimi poslovnimi javnostmi. Razvijamo torej tudi ta tip komuniciranja. Vse bolj bo šlo za nekakšno navezo med elitnimi slovenskimi firmami in pa njihovimi potencialnimi partnerji iz tujine. In pa seveda vsemi tistimi skupinami, ki vplivajo na klimo za vlaganje v Slovenijo — torej bankirji, raznimi svetovalnimi organizacijami, državnimi in transdržavnimi inštitucijami, . . . z vsemi, ki pač določajo pogoje, pod katerimi se tujci odločajo za gospodarsko sodelovanje s Slovenijo. Po drugi strani pa bomo še močneje okrepili del časopisa, ki pojasnjuje, današnja dogajanja v Sloveniji. Interes za Slovenijo je v tujini namreč zelo, zelo velik.

KATEDRA Kakšen je vaš odnos do politike in slovenskih medijskih velikanov?

Verčič: Tiskovno središče je privatna firma, ki temu primerno funkcionira. Nimamo nikakršnih posebnih odnosov z nobeno od medijskih hiš, v Delovi stolpnici smo zgolj podnajemniki. Kar se politike tiče, nismo v nobeni navezi. Situacija je normalna. Vsake toliko pa kakšna stranka joče, ko ji ni kaj prav.

KATEDRA Kaj pa sodelovanje, poslovno sodelovanje z velikimi medijskimi sistemi? Jim prodajate informacije?

Verčič: Teoretično gledano, bi takšno sodelovanje lahko kdaj obstajalo. V tem trenutku so slovenski medijski giganti povsem okorni mastodonti in so za našo firmo poslovno nezanimivi, ker se ne znajo poslovno obnašati. Še vedno živijo inertno, kot da se ni nič spremenilo. Imajo kapital, ki so si ga s časom pridobili, čeprav je sedaj videti, da bodo znova hodili prosit k državi. Niso se sposobni dovolj hitro, glede na potrebe, obračati.

Mi imamo trg v tujini, ki tudi določa našo pozicijo. Zato so slovenske strankarske zdrahe za nas bolj ali manj nezanimive. Tujcev ne zanimajo prepirčki, ki so spodobnemu svetu nerazumljivi. Skratka, tudi medijske hiše so del tega prostora in reči moram, da bolj čakamo, da vidimo, kaj sploh bo z njimi.

KATEDRA Slišimo o sporih v Delovi vrhuški, slutimo jih v Večerovi. Kaj to pomeni danes za bralca?

Verčič: Ta trenutek to zanj pomeni, in seveda tudi zame, kot bralca, da ima na voljo izredno slabo branje. Hiše so v dvojnih transformacijah. Ena je, da se morajo poslovno organizirati, kjer pa so bolj ali manj brez idej in pač gledajo, kaj počnejo drugi in skušajo to kopirati, po drugi strani pa iščejo politični profil. Zato tudi spori med pisci, kaj je to politična sredina oziroma kje naj si to mesto utrdijo. V teh relativno neuspešnih poskusih se kaže, da se slovenski dnevniki stilistično politizirajo. To prepoznavamo v dejstvu, da v časopisih enostavno ni več vesti. Šolski primer prometne nesreče beremo zdaj v obliki, ko moramo razen tega, kdo je koga povozil, požreti še vse tisto, kaj si novinar o tem misli. Dokler se v teh hišah znova ne vzpostavi nek notranji red, ne moremo pričakovati dobrega branja.

KATEDRA Demokratični obrat je bil boleč za te hiše.

Verčič: Ena od posledic, ki jih sedaj gledamo je, da je s seboj prinesel pač vse tiste iluzije, ki so za obstoj demokracije konec koncev nujne; ljudje morajo enostavno verjeti v nekatere neumnosti, kot so neodvisnost medijev in podoben bla bla. Problem pa je v tem, da jih jemljejo čisto na osebnem nivoju. V tem trenutku so novinarji povsem politizirani, prepričani v lastno neodvisnost, kar se kaže v tem, da ni več uredniške politike. Neodvisnost ni interpretirana kot odnos do politične oblasti ali vrhov kapitala, ampak kot pozicija, ko vsakdo dela, kar se mu zljubi. Posledica tega je, da proces odločanja znotraj hiš razpada in priča smo nekakšnemu samoupravnemu fundamentalizmu v medijskih hišah.

KATEDRA Ta samoupravni fundamentalizem zmešan z vulgarno interpretiranim podjetništvom nam obeta zgolj še rumeno branje.

Verčič: Gre za komunistično pozo, ki izhaja iz podmene, da so ljudje bebci. Zanimivo je brati Trockega iz leta 17 ali 18, ko je urejeval stvari: krščanske institucije je bilo treba nadomestiti z izmišljenimi komunističnimi. Po mojem pa gre zdaj pričakovati normalno strukturacijo medijskega prostora. V Italiji na primer, imajo rumeni tisk dobro razvit, pa vendar tisti mediji, ki so profitno najbolj usmerjeni, kvalitetno stojijo najvišje. La Repubblica, na primer. La Repubblica si je finančno pozicijo utrdila s kvaliteto. Ne bojim se pojave rumenega tiska. Vendar pri nas nastaja napaka tisti trenutek, ko vrhovi medijskih hiš napačno percepirajo. Mislijo, da gre za obči premik k rumenemu tisku, kar se začenja kazati tudi v samem »resnem« časopisju. Ali pa delajo takšne neumnosti kot Delo, da gredo etablirano dobro ime investirati v vsaj za okus resnih bralcev sumljiv projekt, kot je Delo Plus. To lahko pomeni, da bodo današnji resni časopisi postali neresni, nastali pa bodo novi resni časopisi. V tem pa ne bi bilo nič slabega.

KATEDRA Tudi zato se slovenski bralec zateka k inozemnemu čtivu.

Verčič: Tako kot se slovenski TV gledalec zateka samo še k satelitom.

KATEDRA Pa vendar se neprestano tresemo, ker da smo Slovenci hendikepirani zaradi svoje majhnosti.

Verčič: Slovenci imamo fobije. Ena od njih je, da smo majhni in da nas to povsod ogroža, še posebej pri zadevah povezanih z jezikom, kot so mediji. Moram reči, da se mi zdi ta pozicija hudo napačna. Že samo dejstvo, kako začenjajo tujci hoditi po Ljubljani, kaže, da stanje ni brezupno. Pomeni, da se bo treba naučiti drugače razmišljati. Tudi tako, da časopisa ni nujno prodajati v sto ali stodvajset tisoč izvodih, ker je to posledica megalomanstva iz prejšnjih časov. Po vzoru velikih tovarn smo imeli tudi velike časopise.

KATEDRA Za slovenski tednik so izračunali, da se finančno pokrije nekako pri petnajst tisoč izvodih naklade.

Verčič: Prodati toliko ni nikakršen problem. To bi moral znati vsak diplomant novinarstva. Toda vedeti je treba, petnajst tisoč česa. Ne pa sanjati abstraktnih naklad, kar povzroča rapidne padce. Rekel bi, da se danes vse preveč propagira perverzna demokracija z vladavino ljudstva. To povzroča tudi napačne interpretacije medijev. Namreč, ni bralec tisti, ki določa medij. Saj bralec le kupuje medij in mu s tem dviguje naklado. Sicer pa so tisto, kar se kupuje in prodaja, bralci. Gre za dva razloga eksistence medijev; prvi, da prodaja bralce politični oblasti in drugi, da jih prodaja komercialnim oglaševalcem. Tretje inštance tu ni. Javnost nastane skozi medij. Gre za to, da se producira javnost za potrebe tistih, ki jo rabijo. Kavelj pa je v tem, da je to hkrati situacija, ki proizvaja kvaliteto. Kajti, če želiš oglaševati, točno veš, kakšen medij potrebuješ za katero strukturo. Eden izmed razlogov, zakaj rumeni tisk dolgoročno ne bo uspel, je cenovna politika in preprosto dejstvo, da pri nas analiza bralstva ne vpliva na ceno oglasnega prostora.

To se pri nas kaže na ta način, da so mediji divje dragi, kljub temu, da bo vsak razlagal, da so v resnici poceni. Toda ta dokaz bo temeljil na nevzdržnem dejstvu, da skušajo s prodajno ceno pokriti vse stroške in delati še profit. Kljub temu, da se s ceno časopisa ne bi smelo v osnovni kalkulaciji s 50 procentov niti operirati. Več kot polovico sredstev bi moralo priti preko oglasov. Vic pa je tale: pri nas se oglasi plačujejo glede na kvantiteto, se pravi glede na naklado. Tukaj pa seveda spet obstaja napaka, ki se še

Poglej, kaj je Kučan počel v obdobju do volitev: govorilo se je o njegovih mačkah in joggingu, čas je imel za vsakogar, intervjuje je dajal v svojem stanovanju, hčerki sta postali zanimivi . . . počel je tisto, kar ga je delalo človeka.

In to, da mu je ena mačka crknila, bi morala biti prvovrstna medijska senzacija s prve strani Dela Plus, ki pa se raje ukvarja s čisto politiko, Kočevsko Reko, . . . kot pa s Kučanom.

Pri nas ni važno, v kateri družbeni strukturi je medij plasiran, važna je naklada. To je podobno, kot da bi rekli, da je Rolls Royce slaba znamka, ker jih prodajo malo.

KATEDRA

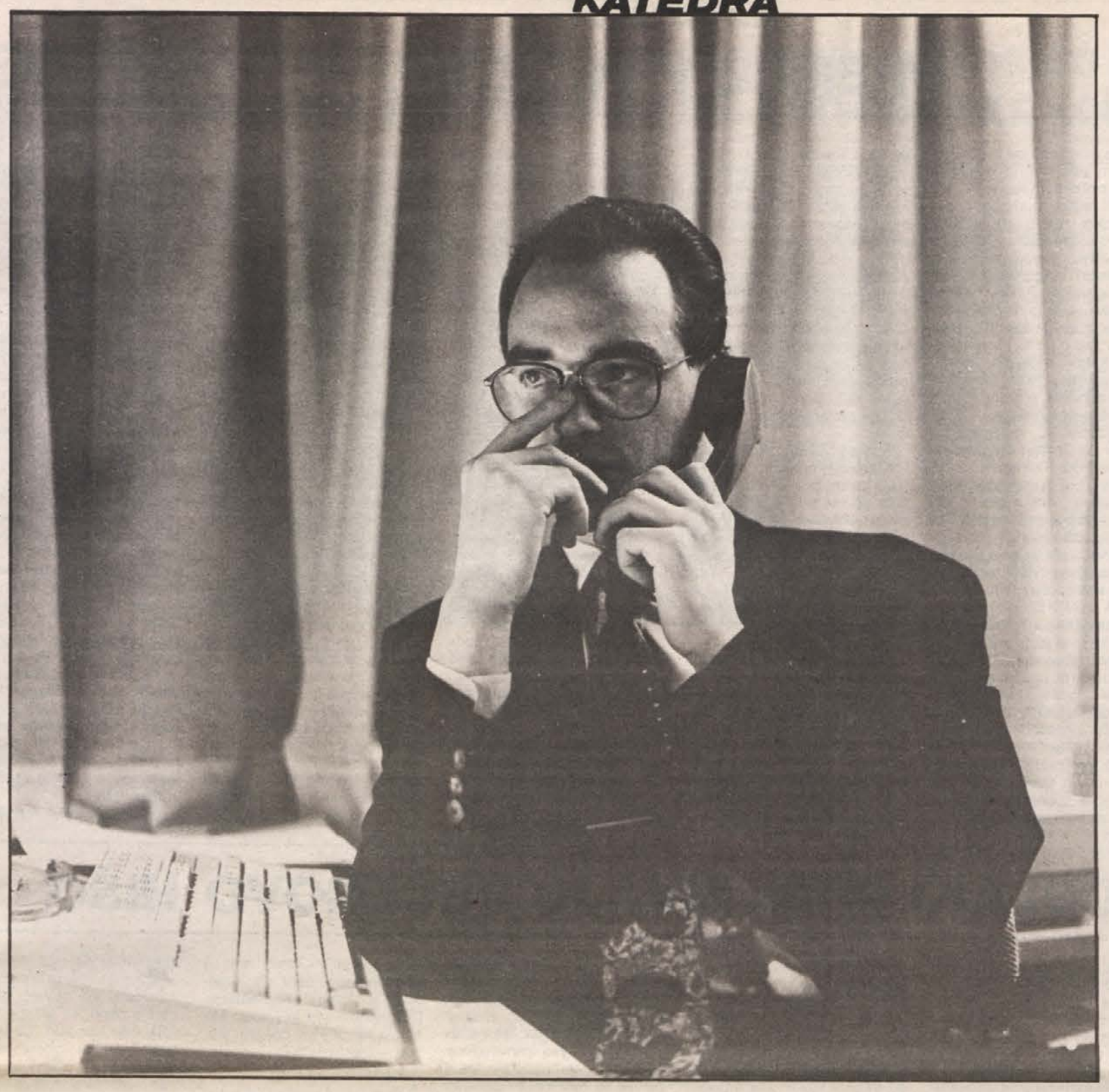

BARBARA SRŠEN

ne opaža, da naklada nekaj deset tisoč izvodov Dela Plus ali Kaja, ki ju kupujejo predvsem nižji socialni sloji,ni enako nakladi časopisa z nekaj tisoč izvodov, ki je specializiran. Če prodajaš in oglašuješ na primer računalnike, je efekt v specializiranem mediju lahko tudi desetkrat večji.

To je pač njegova komercialna cena.

KATEDRA Mediji delajo tudi politike. Vaclav Havel, na primer, si lahko med intervjujem za zahodno televizijo privošči zibanje in kozarec šampanjca v roki. Ostalim to praktično ni dovoljeno, Havlu pa nihče ne zameri.

Verčič: Ker je človek. In on na to enostavno finto lovi priljubljenost. Medtem ko pri nas še vedno velja, da mora biti politik pol božanstvo. Poglej, kaj je Kučan počel v obdobju do volitev: govorilo se je o njegovih mačkah in joggingu, čas je imel za vsakogar, intervjuje je dajal v svojem stanovanju, tudi njegova žena se je pojavila, hčerki sta postali zanimivi . . . počel je tisto, kar ga je delalo človeka.

Dejstvo, da je nastopal kot človek, ki se ukvarja tudi s politiko nasproti drugemu kandidatu, ki je nastopal s trdo politično identiteto, mu je močno pomagalo k zmagi.

Takoj, ko so bile volitve mimo, Kučana človeka enostavno ni več. In to, da mu je ena mačka crknila, bi morala biti prvovrstna medijska senzacija s prve strani Dela Plus, ki pa se raje ukvarja s čisto politiko, Kočevsko Reko, . . . Kot pa s Kučanom. Na ta način se producira priljubljenost politika.

KATEDRA Vrniva se po tem izletu nazaj k časopisnim gigantom. Kakšen je odnos med njimi?

Verčič: Dejstvo je, da Slovenija med drugim še vedno ohranja vzorec fevdalne razdelitve medijsega prostora. To se kaže na ta način, da ima vsak od treh velikih vso produkcijsko verigo zaključeno. Menim, da bi Slovenija lahko preživela največ dva medijska produkcijska sistema. Pričakujem, da bo prihajalo do združevanj na produkcijskem nivoju. To ne pomeni združevanja znamk, ampak združevanje na srednjem nivoju, v fazi produkcije. Prostora za dve verigi pa bo samo zato, ker bo eno podpirala država. No, upajmo, da bo parlament tako pameten, da bo poskrbel za vsaj dve, ker sicer zna na koncu ostati samo ena, ki bi vse ostale požrla. Da bomo imeli neke vrste konkurenco na tem področju, bo treba tistemu, ki mu bo grozil propad, pomagati.

KATEDRA V Sloveniji je veliko majhnih, marginalnih časopisov. Ti z večjimi ali manjšimi apetiti obvladujejo svoje javnosti. Kaj bo z njimi?

Verčič: Meja, koliko medijev lahko eksistira, obstaja. Ta je pogojena z ekonomsko močjo Slovenije. Dejstvo je, da imamo danes v Sloveniji ogromno časopisov. Vsaka tovarna ga ima, pa občina, . . . V razvitem sistemu internih odnosov z javnostmi bi ti imeli svojo funkcijo. Zdaj pa hvalijo direktorje in nihče jih ne bere. Na našem stopnišču je živ obup, ko občina Center naštanca tisti svoj papir in ga stanovalci mečejo kar po tleh.

Mediji, ki jih nihče ne bere, bodo poniknili ali pa opravljali ekstravagantno funkcijo elitizma za tistega, ki ima preveč denarja in hoče imeti svoj časopis. Sicer pa je, kar se slovenskih tednikov tiče, zadeva daleč od tega, da bi bila kritična. Lep je primer Mladine, ki je bila, ne pozabimo, še v sedemdesetih marginalen časopis, zdaj pa je osrednji politični tednik. To je bilo seveda odvisno od ljudi, ki so na Mladini. Druga zadeva pa je, da obstajajo marginalne javnosti, ki so dovolj velike tudi za časopise z naklado nekaj tisoč izvodov. Ti bi bili organizirani racionalno, morda kot one man band. In na drugi strani bi se morale velike hiše notranje diferencirati, da bi dosegle racionalno poslovanje.

Regionalne zadeve, zanimive bralcu nekega okolja bi temeljno raziskovale izdajo od izdaje in bi se opravljale v regiji, skupne zadeve, se pravi vse od poslovanja in oglaševalnega aparata pa do svetovnih in nacionalnih vesti pa v enem centru.

KATEDRA Nekako po vzoru International Herald Tribune, torej.

Verčič: Pred nekaj tedni sem bil v Londonu in si ogledal vse najpomembnejše agencije in medije. Reči moram, da ga ni medija v Angliji, ki bi si privoščil, to kar si pri nas. Nihče nima toliko ljudi na kupu, kot jih ima Večer, na primer. Ker Večer je z uredniškega vidika, z vidika tega, kar počno,blazno velik. Da ne govorimo o normah.

KATEDRA Normativizacija pa ni linearna. Na zahodu obseg časopisa gotovo ni merilo, ki določa velikost uredništva in število sodelavcev. Zgovoren primer je že kolofon Tima ali Newsweeka.

Verčič: Gre za faktorje, ki se pri nas še niso začeli upoštevati. Pri nas ni važno, v kateri družbeni strukturi je medij plasiran, važna je naklada. To je podobno, kot da bi rekli, da je Rolls Royce slaba znamka, ker jih prodajo malo.

KATEDRA Kaj pa se bo pri nas zgodilo s poslovnimi sredstvi medijskih hiš?

Verčič: Če gledamo globalno, mi je vseeno, v kaj se bo ta lastnina transformirala. Ali se bo kradla ali razporejala, moralistika nam tukaj ne bo nič pomagala. Teh transformacij se ne da izvesti na skrajno pošten način, zgoditi pa se morajo kar se da hitro. Kasneje se bo vse skupaj prerazporedilo na ta način — in to sploh ne bo dolgo trajalo — da bodo imeli sposobni več in nesposobni manj.

KATEDRA Do zdaj smo govorili predvsem o tiskanih javnih medijih, časopisju. Kaj obeta pogled na televiljo, ki se zdi še bolj hermetična?

Verčič: Prvo, kar je: zelo sem razočaran nad predvidenimi zakonskimi spremembami v medijskem prostoru, kjer se je zakonodajalec odločil za še nadaljnjo avtarkijo.

To, da lahko tujec sovlaga največ 25 %,je oslarija. Ali tujcev ne bo, ker ne bodo imeli interesa sovlagati brez pravice do upravljanja, ali pa bodo iskali zakonske luknje.

KATEDRA TV Koper — Capodistria pa vendarle obvladuje Silvio Berlusconi.

Verčič: Berlusconija so pri Kopru potegnili za nos. Glede na to, koliko je investiral v repetitotrsko mrežo in podobno, je efekt, ki ga ima v strukturi svoje korporacije s strani Kopra,marginalen. Če računamo, da Berlusconi zasluži s svojimi štirimi mrežami v Italiji od 70 do 100 milijard lir letno, potem je tisto, kar mu uspeva s Koprom — manj kot deset milijard lir — malo. Ker ima Koper enako mrežo kot ostali in zato, ker dvomim, da je za takšno marginalizacijo kriv Berlusconi, to pomeni, da je Koper zanič upravljan.

Kar pa se televizije sicer tiče, me je zelo strah tega, kar se dogaja. V bistvu se nič ne spreminja. Med tistimi, ki o teh stvareh odločajo,je prevladal socialistični model. Tu so se odločili, da socializma ne bodo ukinili, kar utemeljujejo s podobnim sistemom v nekaterih zahodnih državah. Gre za močno nacionalko, ki jo država od zadaj šopa z denarjem. Kar po moje ne pomeni nič drugega kot to, da bo kvaliteta programov še bolj padala, ker od televizije ni pričakovati nikakršne konkurenčnosti.

KATEDRA V Franciji je televizija močno centralizirana . . .

Verčič: Naši zakonodajalci ne vidijo, da se tam ukvarjajo z vprašanjem, kako bi sedanji model spremenili v bolj konkurenčnega.

Žal pri nas ne pričakujem bistvenih sprememb in komedija se bo nadaljevala.

KATEDRA Pri čemer pri nas kabel sploh še ni institucionaliziran, dasiravno ga gleda pol Slovenije.

Verčič: Kabla pri nas še ni, če smo resni. Kabel je neka potenca, ki pulzira. In komedija je popolna s tem, da je na TV Slovenija oglaševalni prostor najdražji v Evropi. Ko se bodo tisti, ki v Sloveniji vlagajo v oglaševanje, resno lotili problema, bodo šli raje na satelit, kot pa dajali denar ljubljanski televiziji. Ta bo nadaljevala svojo igrico z odiranjem ljudstva. Na eni strani pobira naročnino, na drugi denar od države, torej dvakrat kasira, hkrati pa še dobesedno kradejo denar z oglaševanjem.

KATEDRA Tukaj velja biti večji pesimist kot pri tisku?

Verčič: Nisem pesimist, ampak očitno problem socializma ni bil samo vprašanje monopola ene partije, veliko je pustil tudi v glavah. Očitno bo potrebna nova generacija, da bo korenito drugače razmišljala.

KATEDRA Slednjemu bi lahko dejali poljski sindrom. Čehi imajo s tem mnogo manj težav.

Verčič: V Evropi velja, da so Poljaki cigani, mi Balkanci, ampak Čehi so bili vedno Evropejci. Njim socializem nikoli ni prišel pod kožo, tako kot purgerstva v Zagrebu ni moglo nič načeti in ga še pet boljševističnih revolucij ne bi.

KATEDRA Se ti zdi pomembno razmišljati o medijskih centrih v Sloveniji; Kopru, Ljubljani in Mariboru?

Verčič: Če se bodo stvari razvijale, kot se, lahko pričakujemo, da bodo dejanski slovenski medijski centri Trst, Celovec in Zagreb. Ter seveda London. In ni nujno, da ti mediji ne bodo v slovenščini. Vprašanje je namreč, kako se bo medijski prostor odpiral. Zdaj je v Sloveniji zaprt, monopolno obvladan, brez bistvenih premikov.

KATEDRA In kaj lahko pričakujemo od nove skupščine in vlade?

Verčič: Za skupščino ne vem. Zapletla se je v lastno igro in bojim se, da se bodo še nekaj časa izživljali. Kar je tudi krivda opozicije, ki ni tvorna.

Več pričakujem od vlade, vsaj kar se njenega gospodarskega dela tiče. Gre za zdrave neokonzervativce, za katere upam, da bodo zmogli ostati zvesti svojim pogledom.

SAŠO DRAVINEC

Če se bodo stvari razvijale, kot se, lahko pričakujemo, da bodo dejanski slovenski medijski centri Trst, Celovec in Zagreb. Ter seveda London.

DREMEŽ V VEČERU

Nobena skrivnost ni, da je eden izmed treh nacionalnih dnevnikov Večer še vedno »presenetljivo dober«. Presenetljivo dober kajpak v relativnem smislu in predvsem izhajajoč iz dejstva, kako nastaja in koliko ljudi ga sploh ustvarja. Sami novinarji namreč, tisti, ki se bolj naprezajo in jim ni vseeno, kakšen časnik prihaja pred bralce, že precej časa namreč ugotavljajo, da končni izdelek presega posamezne dele novinarskega procesa in še posebno uredniško tehnologijo v tej medijski hiši.

Če pa dnevnik Večer poskušamo umestiti med kladivo in nakovalo njegovega poslanstva in dejanskost tega uresničevanja, ne moremo mimo nekaterih osnovnih ugotovitev. Večer namreč ni ne nacionalni dnevnik, glede na njegovo prisotnsot v vsem slovenskem prostoru namreč, ne mariborski — da bi zadostil vsaj odličnemu pokrivanju mesta v vseh novinarskih zvrsteh, bi se moral mnogo bolj potruditi —, kvečjemu bolj ali manj površen dnevnik severovzhodne Slovenije, z neizživetimi ambicijami biti vse troje.

Zakaj ostaja ali postaja vse bolj nedorečen, je jasno. Tega je kriva uredniška politika, ki se je vsaj zadnjih šest, sedem let prav trudila zatreti ustvarjalnost, se podrejala oblasti, veliko bolj na ravni mesta, občasno pa tudi republiškim vrhovom in nosilcem stare politike, in kar je bilo za časnik najbolj porazno, znova in znova rekrutirala nosilce najpomembnejših funkcij v uredništvu časnika po proslulem načelu negativne kadrovske selekcije. Razen redkim izjemam, Milana Predana na primer, ki pa ga zaradi peresa tako in tako ne bi mogla prezreti še tako toga, pravoverna in predvsem zase brigajoča se uredniška politika njenih glavnih protagonistov — Draga Simončiča, glavnega in Borka De Cortija, odgovornega urednika — namreč sposobnim poti promocije niso bile odprte. Tudi v tem tiči razlog, zakaj je zadnja leta Večer zapustilo mnogo sposobnih novinarjev in se zaposlilo pri konkurenčnih medijskih hišah v republiki. Ostali so le »trdokožci«, tisti, ki so se vdinjali ortodoksni rotovški partijski liniji, ki jo je na Večeru vseskozi poosebljal De Corti, ne glede na to, da se je na volitvah pojavil kot neodvisni kandidat (kakšna podobnost z novim predsednikom mariborske vlade Rousom!?), ali pa so bili pridni, preverjeni, da je lahko Simončič še naprej spal spanje pravičnega. Del novinarskega kolektiva, ki je že zdavnaj zaznal nevarnost takšne uredniške politike in se zaradi tega upravičeno zbal za usodo časnika, je sicer reagiral, toda najprej sta lani šefa dobila večinsko podporo v hiši, po ponovljenem osebnem izrekanju novinarjev o zaupnici, ko sta dobila moralno klofuto in izgubila legitimnost, pa še naprej trmasto vztrajata na svojih položajih, češ da ju je na ta mesta postavil ustanovitelj (bivša in prav tako poražena mestna SZDL) oziroma skupščina Večera.

Posledice utegnejo biti slej ko prej za časnik usodne. Kajti lukenj je vse več, obstoječe pa vse bolj globoke. Bodimo konkretni. Če ima Večer ambicijo biti nacionalni časnik in to njegovi šefi vselej poudarjajo, bi se moral temu ustrezno tudi obnašati. To pa pomeni imeti v slovenski metropoli najmanj štiri preizkušene, sposobne in obrti vešče novinarje. Potem ko ga je zapustila Ivanka Mihelčič in se zaposlila pri konkurenčnem Dnevniku, je ostal Večer praktično pri eni osebi — Jelki Zupanič, kajti pretirana obremenitev je kolega Marjana Kuneja že skoraj dotolkla.

Problem zase je novinarsko pokrivanje Maribora oziroma Večerova mariborska kronika. O Mariboru namreč zadnja leta pišejo v Večer, razen redkih izjem, katerim se opravičujem, za zdaj pisanja najmanj vešči novinarji. Gre za začetnike, honorarne sodelavce ali pripravnike, ki po načelu »za mariborsko boš že dober!« soustvarjajo skozi časnik javno mnenje o mestu, ki je časnikov prvi in najpomembnejši kupec. Razumljivo je, da so mladi kolegi, ki se z mestno politiko in vsemi njenimi igricami šele spoznavajo, za to najmanj krivi. Toda v časniku se to še kako krepko čuti, posebno zadnja leta, ko se mariborsko gospodarstvo pogreza, Večer pa praktično ne premore niti enega pravega in kvalificiranega časnikarja za gospodarske teme. In kot kaže, je bil zadnji pokojni Zlatko Zei. Uredništvo novega ni vzgojilo niti usmerjalo. Njega dni je sicer poskušala vrzel zapolniti Sonja Ploj, toda komaj je pričela pisati, so jo že naredili za urednico mariborske, zatem za urednico notranje-politične in tako naprej.

Pred par leti se je, verjetno zgolj slučajno, pričela formirati skupina mladih novinarjev, ki bi bržkone pomagali mariborski kroniki iz dremeža (Zdenko Kodrič, Bojan Bauman, Bojan Tomažič, Dragica Korade, Zora Štok . . .), toda očitno so bili za pravoverno uredniško politiko in mesto, ki je vselej bdelo nad njo, prenevarni. Ene so razselili po drugih rubrikah, nekateri so odšli iz hiše. »Da si v mestu, kjer je vselej teklo vse gladko, ne bi izmišljevali kakšnih problemov!« Zadnji udarec tej rubriki so bile zadnje kadrovske spremembe, zaradi katerih so zgubili voljo do poštenega dela še preostali, ki jim je žurnalistika več od znanega Večerovega »gospodinjskega novinarstva«, to je, biti v službi od 8.30 do 13.00, potem pa brž domov za štedilnik in adijo novinarstvo do naslednjega delovnega dne.

Na kratko le še razčlenitev, kako Večer udejanja poslanstvo časnika severovzhodne Slovenije. Klavrno, zaradi česar tudi vse bolj izgublja tržno bitko z Delom. Medtem ko se na Celjskem še kar trudi, tam ima štiri novinarje, je popolnoma spustil iz uzd Pomurje, breme Koroške je po odhodu Ivića naložil na bremena enega samega novinarja — Mira Petka, dovolj mar mu ni tudi za dve izjemno bližnji občini Lenart in Slovensko Bistrico. Očitno se tudi tu podreja kriteriju, pisali bomo več od tam, kjer stanujejo novinarji — dopisniki, kot potrebam in kakšni načrtni uredniški politiki. In potem ni čudno, da premore ta časnik dopisnika iz Kopra, ne ve pa, kaj se dogaja takorekoč na njegovem pragu. Šefi pravijo, da takšna profesionalna vlaganja naklada in prodaja v nekaterih občinah ne prenese, hkrati pa si želijo prav od tod sofinanciranje in pozabljajo na staro pravilo, da je treba v trg vlagati.

Kljub vsemu naštetemu in še čemu, pa bistvenih premikov, vsaj v bližnji prihodnosti, na Večeru ni napovedanih. Tudi po zadnjem proslulem integralnem kadrovskem modelu, ki je naredil v tej medijski hiši le še večjo zbrko in namesto k specializaciji peljal še v večjo »svaštarjenje«, isti šefi, Večerovi kadroviki, znova pripravljajo nove uredniške rotacije. Seveda kot leta in leta z enakimi ljudmi, ki bodo le malce zamenjali stolčke, delalo pa se bo tudi naprej enako. Skratka, znova se obetajo Večerove že znane reelekcije. Edini žarek je zaenkrat le ideja o združevanju najbolj odgovornih funkcij. Po eni različici naj bi se združila funkcija direktorja in glavnega urednika, po drugi pa funkciji glavnega in odgovornega urednika. Če že to ne bo prineslo nič revolucionarnega, bo vsaj en drago plačan in dremajoč vodilni manj!

METKA POKOREN

TEMNI OBLAKI PREKRIVAJO VEČEROVO HIŠO

Človek je pogosto v položaju, ko ne ve, kako pričeti pogovor, kako vzpostaviti tisti prvi kontakt, tako pomemben za vsako srečanje, pa naj bo naključno ali pričakovano. Takrat se pogosto zatečemo k rešilni bilki, pogovoru o vremenu. Naj bo avtorju pričujočega teksta tudi dovoljeno pričeti z vremenom kot prispodobo za mariborski trenutek.

Maribor in okolico je zajelo poslabšanje vremena, ki mu zaenkrat še ne moremo napovedati konca. Mesto je prekrito s sivimi oblaki, ki so še zlasti temni nad gospodarskimi giganti kot so TAM, Marles, MTT, TVT Boris Kidrič, Elektrokovina, Metalna . . ., mariborsko mestno skupščino in časopisno hišo Večer. Pravzaprav so se nekateri od naštetih že potopili, kar slej ko prej čaka tudi ostale, če ne bo kmalu izboljšanja. Naj bo dovolj prispodob, saj je stanje dovolj zapleteno že samo. Tudi z Večerovo časopisno hišo, ki je predmet naše teme. V povsem neformalnih pogovorih z novinarji Večera je bilo moč izvedeti, da se sami novinarji čudijo, kako sploh časopis še izhaja in da še vedno toliko ljudi kupuje Večer.

Vedeti je treba, da bo kmalu minilo leto, kar Večer živi in izhaja brez vsakršnih subvencij. Večer ima vsekakor tradicijo prvega medija obveščanja v Mariboru. Radio in televizija sta od vsega začetka v neke vrste konkurenčnem boju z avstrijskima, medtem ko je Večer tudi po zaslugi »lokalpatriotskega« kljubovanja ljubljanskima dnevnikoma v monopolnem položaju. Vendar pa je tudi Večer izgrajen kot socrealistična ustanova, namenjena javnemu obveščanju z vso navlako, ki spada zraven; od mogočnega administrativnega aparata do primerne, moralno politično preverjene strukture kadrov.

Predvsem zadnje novinarjem Večera neprestano veča izločanje adrenalina. Vodstveni kader mariborskega dnevnika, to je mesto glavnega in odgovornega urednika zasedata že sedem let Drago Simončič in Borko de Corti. Toda ni težava v tem, da toliko časa vodita Večer, ampak v dejstvu, da ga slabo vodita, predvsem pa neprofesionalno.

Simončiču najbolj očitajo pretirano oblastništvo, saj vodi Večer po načelu »deli in vladaj«, medtem ko de Cortija naravnost obtožujejo, da je ves čas urednikovanja na Večeru vladal tako, da je povzročal zdrahe med posameznimi novinarji. To je imelo za posledico, da so Večerovo hišo zapustili nekateri najbolj sposobni novinarji, če omenim le Otmarja Klipšteterja, Dragico Korade in Ivanko Mihelčič ter odšli k drugim, Večeru konkurenčnim časopisnim hišam.

Čeprav so Večerovi novinarji že dvakrat izglasovali nezaupnico obema, Simončiču in de Cortiju, je zaenkrat le Simončič napovedal odstop, medtem ko oba še naprej opravljata uredniške funkcije.

Naslednja okoliščina, ki onemogoča kakovostnejši Večer, je sama struktura zaposlenih v tej časopisni hiši. Razmerje med profesionalnimi novinarji in ostalimi zaposlenimi je namreč v škodo novinarjev, po odhodu Otmarja Klipšteterja tudi nimajo primernega mentorja za mlade novinarje. In končno, sama organizacija dela v Večerovi hiši je popolnoma v nasprotju z modernim pojmovanjem ustvarjanja dnevnika. Dejstvo, da nimajo deska, kjer bi uredniki povedali, kaj bodo imeli v svojih rubrikah, je sila žalostno in zato se tudi lahko zgodi, da je tekst o enem dogodku objavljen v dveh različnih rubrikah.

Potem, ko je naša dežela zakorakala po poti demokracije, ko se rojevajo tržne zakonitosti, ko ni več nič od partije dano, se težave Večerove hiše končajo. Če bo hotela Večerova časopisna hiša obstati, bodo potrebne korenite spremembe. Najprej se bodo morali iznebiti nesposobnih urednikov in tudi novinarjev ter jih zamenjati s sposobnimi, saj bodo le tako mogli tiskati kakovostnejši, boljši časopis. Istočasno pa bo treba najti mesto Večera v slovenskem prostoru. Vendar, če je časopis dober, boljši od ostalih, kar pomeni, da prvi načenja in piše o posameznih temah, ga ni težko prodajati v velikih nakladah tudi, če je lokalni časopis.

V zadnjih dvajsetih letih Večerova naklada ni padla, toda tudi narastla ni (če ne upoštevamo občasnih manjših nihanj). V tem istem času pa se je povečalo število Mariborčanov za skoraj enkrat. Da bi torej realna naklada Večera ostala enaka, bi se morala povečati za slabih sto odstotkov. To mora biti prvi cilj »novega« Večera, kajti Večer je del Maribora in upam ter verjamem, da bo to tudi ostal.

MIRO LENIČ

VEČER JE TAKŠEN

BECAUSE YOU ASKED FOR IT?

Izpolnjeval sem vse splošne pogoje, ki jih je takrat določal zakon. Dopolnil sem (z več kot petimi leti) 15 let starosti in zdravnik mi je priznal splošne zdravstvene zmožnosti za delo. Ko sem se zaposlil pri Večeru.

Po zakonu sta takrat obstajala dva postopka za povečanje števila delavcev za opravljanje določenih del in nalog: oglasni in razpisni. Sam pa sem bil uvrščen med izjeme, ki jih zakon dovoljuje (»Če gre za pripadnike, ki jih je temeljna organizacija štipendirala«). Tako sem postal pripravnik — oseba, ki prvič začne opravljati delo oziroma naloge, pa v okviru programa izobraževanja za poklic ni imel programa praktičnega pouka, proizvodnega dela ali proizvodne prakse v takem obsegu, da bi lahko že ob sklenitvi delovnega razmerja samostojno opravljal delo oziroma naloge v svoji stroki.

Po opravljenem pripravništvu mi je začela iti (»Delavcu v temeljni organizaciji **gre** osebni dohodek, namenjen za zadovoljevanje njegovih osebnih potreb, kot tudi za zadovoljevanje skupnih in splošnih družbenih potreb, ki se na podlagi samoupravnega sporazuma oziroma zakona, krijejo iz njegovega osebnega dohodka.«) plača. Imel pa sem pravico in dolžnost vestno in marljivo opravljati zaupana mi dela in naloge, za neizpolnjene dolžnosti sem postal odgovoren po zakonu. Poln delovni čas se mi je razlezel na cel dan. Delal sem tudi za praznične dni, ko se ne dela. Plača, ki mi je »šla«, pa je bila nižja kot tajničina v Palomi.

Potem sem postal član novinarskega sindikata, ki je odgovoren samo svojemu članstvu. Ko so me proti moji volji hoteli premestiti (»Glede na ekonomski in tehnološki razvoj, možnosti napredovanja delavca je nujno, da prihaja do poklicne in celo prostorske gibljivosti delavca«) v Kaj, je novinarski sindikat protestiral. Tudi sam sem razmišljal, ali je dekret o prerazporeditvi upravičen. In presodil sem, da je: »Izjemoma se lahko delavec razporedi na dela oziroma naloge, ki ne ustrezajo njegovi strokovni izobrazbi oziroma delovni zmožnosti v primeru višje sile, ki je nastopila ali ki se neposredno pričakuje in tudi v drugih izjemnih okoliščinah!« Tako zakon!

O višjih silah pa zakon decidirano ne piše. Prav višje sile pa so raziskovalca odnosov med ljudmi (tudi med delom oziroma ob opravljanju nalog med trajanjem delovnega razmerja) najzanimivejše. Najbolj sočno jabolko, v katero ljudje, ki jo gledajo od spodaj, včasih tudi ugriznejo.

Tako bom jaz povedal, kakšen je časnik Večer tudi bil: BIL JE ADAPTIRAN NA OKOLJE, BIL JE REPRODUKCIJA VLADAJOČEGA NAČINA MIŠLJENJA IN DELOVANJA, BIL JE NEEFIKASEN, BIL JE KRIVICA IN ŠLAMPARIJA ZA TISTE, KI SO BILI DRUGAČNEGA MNENJA, BIL JE NESAMOSTOJEN . . . Because you asked for it! sem nesramen. Delali pa so ga zelo zanimivi ljudje. Sposobni. Za nekatere izmed njih bi res bilo mogoče reči, da sodijo med slovensko intelektualno elito. Intelekt je ogromna moč. Višja sila pa tega očitno ne ve!

Danes so spremembe spet nujne. Pametni smo, ker vemo, da sprememb ne moremo izsiljevati na diletantski način. Spremembam ne bo nihče nasprotoval, spet govorimo brezosebno. Spremembe vsi pričakujemo, se slepimo. Pri spremembah se vedno zatika, vemo. S spremembami imamo vsaj malo možnosti, da prekoračimo preko nekaj desetletij zgrešene politike, je zapisano v referatih.

Sicer pa od 10. 9. 1984 je Večer tovarna, ki mi reže kruh. Because you asked for it?

BOJAN TOMAŽIČ

JASMINA VIDMAR

RAZISKAVA PROSTOČASNIH IN OBŠTUDIJSKIH AKTIVNOSTI ŠTUDENTOV IN STALIŠČA ŠTUDENTOV DO DELA ŠTUDENTSKE KOMUNE

SPEM, Studio za politični in ekonomski marketing iz Maribora je med 25. in 29. junijem opravil mnenjsko raziskavo med študenti Univerze v Mariboru, katere naročnik je bila ŠTUK — ŠTUDENTSKA KOMUNA. Cilj raziskave je bil raziskati prostočasne obštudijske aktivnosti študentov Univerze v Mariboru in stališča študentov do dela ŠTUK — ŠTUDENTSKE KOMUNE MARIBOR.

Raziskava je bila izvedena z anketiranjem na terenu s pomočjo standardiziranega vprašalnika, ki je vseboval 23 vprašanj. Vprašalnike je izpolnilo 198 respondentov-študentov Univerze v Mariboru, ki so bili izbrani s kvotnim vzorcem. Vzorec po nekaterih parametrih odraža strukturo celotne populacije: npr. spolna struktura, struktura po letnikih in šolah ter struktura tistih, ki živijo v študentskih domovih in tistih, ki živijo doma oz. pri starših. Značilnosti vzorca so razvidne iz sledečega opisa frekvenc demografskih podatkov:

JASMINA VIDMAR

I. STAROST	
18 DO 20 LET	30.80 %
21 DO 23 LET	49.50 %
24 LET IN VEČ	19.70 %
II. SPOL	
MOŠKI	46.00 %
ŽENSKI	54.00 %
III. ŠOLA OZ. FAKULTETE, KI JO OBISKUJETE:	
EPF	32.30 %
TF	39.00 %
PF	15.70 %
VIŠ. PRAVNA ŠOLA	6.60 %
VIŠ. AGRONOMSKA ŠOLA	4.00 %
brez odgovora	1.40 %
IV. VAŠ ŠTUDENTSKI STATUS:	
1. oz. 2. letnik višje oz. visoke šole	56.10 %
3. oz. 4. letnik visoke šole	28.30 %
magisterski oz. doktorski študij	0.50 %
brez statusa	3.50 %
drugo	11.10 %
brez odgovora	0.50 %
V. BIVALIŠČE V ČASU ŠTUDIJA:	
doma, pri starših	44.40 %
v študentskem domu	50.50 %
podnajemnik	3.00 %
drugo	2.10 %
VI. KRAJ ANKETIRANJA	
študentski dom	32.80 %
šola oz. fakulteta	67.20 %

0) IZHODIŠČA RAZISKAVE

Čeprav so študentje relativno zaključena in specifična skupina ljudi, ki biva in deluje v univerzitetnem okolju, je iz socialnoekonomskega vidika relativno slabo raziskana. Tako pričujoča raziskava pomeni skromen poizkus raziskati to populacijo na specifičnem področju:

— poraba prostega časa
— vključevanje v obštudijske dejavnosti in
— delovanje ŠTUK, študentske komune Maribor.

Pragmatični cilj, ki je bil vodilo pri oblikovanju raziskave, je bil ponuditi ŠTUK vpogled v gornje tri segmente s čimveč informacijami, ki bi bile koristne tako pri operativnem delu, kakor tudi pri dolgoročnih odločitvah. Informacije o aspiracijah, interesih, željah in tudi pripombah študentov, katerim je dejavnost ŠTUK namenjena, so zelo dragocene oziroma nujno potrebne. Taka raziskava oz. sondaža pa je lahko le eden izmed segmentov, kako do takih informacij priti.

Tako smo nekoliko raziskali naslednje tri segmente:

a) Prosti čas oziroma kako svoj prosti čas dojemajo študentje. Tu nas je zanimalo, koliko prostega časa imajo, kako, za kakšne aktivnosti ga porabijo in koliko so te prostočasne aktivnosti institucionalizirane oz. organizirane preko nekaterih rednih oblik.

b) Obštudijske dejavnosti bi naj bile ena od oblik organizirane konzumacije prostega časa študentov, ki je organizirana na Univerzi. Zanimalo nas je, kaj študentje razumejo pod obštudijskimi dejavnostmi, koliko so vključeni v le-te, kaj menijo o zdajšnji organiziranosti na tem področju.

c) V tretjem delu smo se dotaknili dejavnosti ŠTUK, preko katere deluje obštudijska dejavnost na Univerzi v Mariboru. Zanimalo nas je, koliko študentje poznajo ŠTUK, kako ocenjujejo aktivnosti, ki potekajo na ŠTUK in kakšne predloge imajo za bodoče delo.

V uvodu je potrebno povedati tudi to, da je v našo raziskavo — sondažo vključeno relativno malo vprašanj (23), kar seveda ne omogoča detaljnejšo pojasnitev procesov, ki v zapopadeni sferi oblikujejo realiteto — to seveda tudi ni bil namen, ki bi ga poskušali z našo raziskavo uresničiti. Ravno zaradi tega si lahko samo želimo poglobljene sociološke raziskave na tem področju.

Poglejmo si najpomembnejša in najatraktivnejša vprašanja in okvirne rezultate raziskave.

1) PROSTI ČAS ŠTUDENTOV

Splošno razširjen kliše imagea študentskega življenja kaže, da so študentje tisti del populacije, ki ima veliko prostega časa in veliko svobodo razporejanja le-tega. Kvota prostega časa je za našo temo tudi najširši okvir, saj le z zaznavanjem s čim vse študentje konzumirajo svoj prosti čas, lahko realno ocenimo pomen obštudijskih dejavnosti in ŠTUK kot institucionalne oblike le-teh.

Poglejmo si nekatera vprašanja iz tega sklopa:

— OCENITE, KOLIKO UR NA TEDEN PROSTEGA ČASA VAM OSTANE OB ŠTUDIJSKIH OBVEZNOSTIH!

Aritmetična sredina podanih odgovorov je 39.05 ur na teden, standardna deviacija je 28.65 ur, varianca pa 820.80 ur — razpon odgovorov je od 0 do 140 ur.

Iz teh podatkov je moč razbrati, da imajo v povprečju cca. 6 ur prostega časa na dan, pri čemer so odkloni precej veliki. Frekvenčna razporeditev pri tem vprašanju bi bila naslednja:

%	
4.0	0 ur prostega časa
22.7	1 do 20 ur
42.4	21 do 40 ur
15.2	41 do 60 ur
6.1	61 do 80 ur
9.6	80 ur in več prostega časa
100.0	

Skoraj večina (42.2 %) študentov pade v razred 21 do 40 ur prostega časa.

Z naslednjim vprašanjem pa smo zaznali strukturo porabe prostega časa:

— NAŠTELI VAM BOMO NEKAJ PROSTOČASNIH AKTIVNOSTI, VI PA NAM POVEJTE, KOLIKO UR NA TEDEN PORABITE ZA POSAMEZNO AKTIVNOST:

	Aritm. sred.	Stand. odkl.	Min.	Max
A) ŠPORT	4.83	5.77	0	50
B) IZLETI, POTOVANJA	2.61	4.72	0	48
C) DISKO	3.32	3.75	0	25
D) KONCERTI POPUL. GLASBE	0.85	1.48	0	10
E) OGLED GLEDALIŠKIH PREDSTAV	0.72	1.44	0	7
F) ŽURIRANJE S PRIJATELJI	5.72	5.37	0	36
G) KINO	1.31	1.21	0	6
H) GLEDANJE TELEVIZIJE	9.26	8.40	0	50
I) RELAKSACIJA V DRUŽBI OB PIJAČI V GOSTINSKIH LOKALIH	3.47	3.77	0	20
J) DELO PREKO ŠTUDENT. SERVISA	3.22	8.27	0	56
K) DRUGO	2.80	8.07	0	70

Rang lista prostočasnih aktivnosti je torej naslednja: gledanje TV, žuriranje s prijatelji, šport, relaksacija v družbi ob pijači v gostinskih lokalih, disko, delo preko študentskega servisa, drugo, izleti in potovanja, kino, koncerti popularne glasbe, obiskovanje gledaliških predstav.

2) OBŠTUDIJSKE DEJAVNOSTI

Z nekaj vprašanji smo poskusili izvedeti, kako študentje participirajo obštudijske dejavnosti. Pobliže si poglejmo naslednje vprašanje:

— NAŠTEJTE NAM OBŠTUDIJSKE DEJAVNOSTI NA UNIVERZI V MARIBORU, KI JIH POZNATE?

Odgovori so bili skromni in so zajemali klasične oblike obštudijskih dejavnosti: folklora, APZ, tečaji itd., kar kaže, da institut obštudijske dejavnosti med študenti ni posebno živ.

3) DELOVANJE ŠTUK

ŠTUK je institucija, preko katere Univerza v Mariboru organizira obštudijske dejavnosti in je pravzaprav predmet te raziskave. Z naslednjim vprašanjem v tem sklopu smo želeli dobiti oceno aktivnosti, ki jih ŠTUK organizira, oziroma videti, katere aktivnosti so bolj poznane in katere ne:

— OCENITE AKTIVNOSTI, KI JIH ORGANIZIRA ŠTUK: OCENE OD 1 (ZELO SLABO) DO 10 (DOBRO)
11 — NE POZNA, NE VE, DA ŠTUK AKTIVNOST ORGANIZIRA

	srednja ocena	% tistih, ki dejavnost ne poznajo
— KONCERTI	6 DO 7	31.3
— ŠPORTNE AKTIVNOSTI (UZŠŠO)	6 DO 7	56.6
— DELOVANJE FOLKLORNE SKUPINE	6 DO 7	84.8
— DELOVANJE KATEDRE	7 DO 8	47.5
— DELOVANJE MARŠ	7 DO 8	24.7

Ta razdelitev nam jasno kaže popularnost oz. poznavanje dejavnosti.

Kvaliteta ŠTUK se ponavadi ocenjuje s stopnjo vključenosti študentov v odločanje na ŠTUK, zato smo zastavili tudi naslednje vprašanje:

KAKO NAJ BI BILI, PO VAŠEM MNENJU, ŠTUDENTJE VKLJUČENI V ODLOČANJE V ŠTUKU?

Študenti bi morali imeti odločilno besedi pri vseh odločitvah na ŠTUK	21.20 %
Študentje bi morali imeti možnost izraziti svoje želje in ideje, ŠTUK pa bi moral imeti tako strokovno službo, ki bi čimveč interesov udejanjila	68.70 %
Ne ve, ne pozna	10.10 %

Odgovori kažejo, da si anketirani ne želijo toliko delegatskega sistema, ki bi (?) omogočal odločanje vseh, želijo si močne ekipe, ki bo znala prisluhniti potrebam, interesom, željam študentom in jih čim več uresničiti.

Seveda nam ta izbor najpomembnejših vprašanj iz raziskave ne more dati natančnega odgovora na pomembnejša vsebinska vprašanja, ki se porajajo ob treh raziskovanih sklopih. Lahko pa nam da globalen vpogled v vse raziskovane sklope. S pomočjo podrobnejše analize in interpretacije, ki bo še sledila anketi, pa bo možno potrditi ali ovreči nekatere teze raziskave.

Pripravila: SUZANA MIHELIN in BRANKO ŽNUDERL

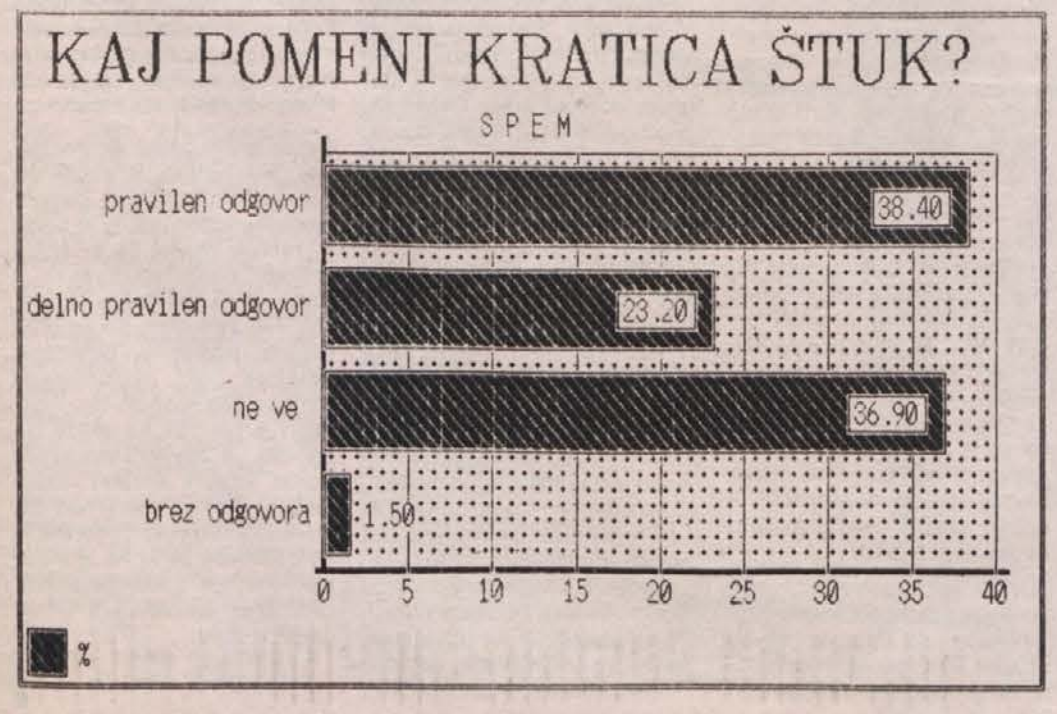

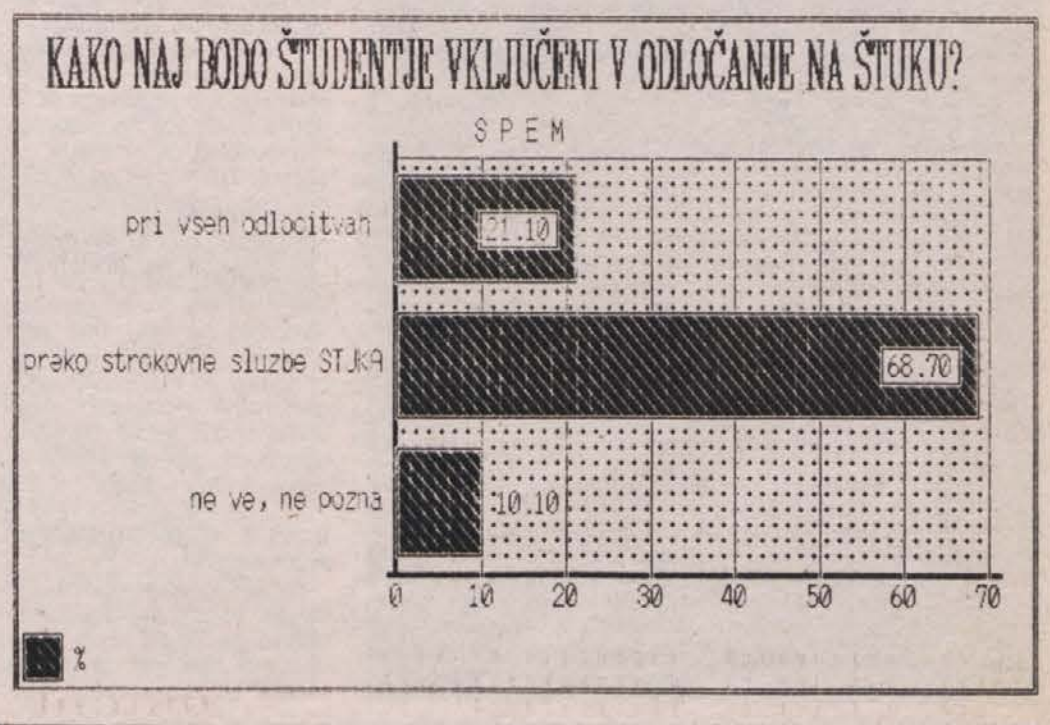

QUO VADIS, JUGOSLAVIJA?

SRBOBRAN BRANKOVIĆ

Dramatične spremembe v poststalinističnih režimih ne postavljajo pod vprašaj samo dosedanjih političnih projektov, ampak tudi sociološke in druge koncepte, s pomočjo katerih se je doslej poskušalo razložiti ali razumeti družbeno stvarnost.

Začetek konca kolektivizma smo lahko načeloma predvidevali kot nujnost vračanja k posamezniku oz. njegovi vlogi temeljnega proizvodnega in političnega subjekta. Le famozna privatna podjetnost je zmožna oživiti atrofirano socialistično gospodarstvo, in le politična konkurenca lahko dvigne kvaliteto usmerjanja družbenih političnih procesov, ki je bilo v takih režimih katastrofalno slabo. A tako preobrazbo si lahko zamislimo le kot **proces**, saj niti spretnost in občutek za privatno podjetnost, niti politična kultura državljanov, nista dosegljivi čez noč.

Pa vendar se nam je namesto procesa dogodil **prevrat**. Prav tako, kot so mnogi sholastični marksisti do nesmisla variirali temo možnosti mirnega prehoda iz kapitalizma v komunizem, bi se dalo v nedogled razpravljati, če je (bil) mogoč miren povratek iz komunizma v kapitalizem.

Vendar pa je ta bliskovitost prevrata spravila na površje mnoga še bolj pomembna vprašanja. Svobodo so si izborili posamezniki, oropani vsake podjetnosti, saj je bila ta v njih desetletja sistematsko uničevana; t. i. politični pluralizem je prodrl v družbo, ki interesno še ni razslojena — lahko bi celo rekli, da je homogenizirana v revščini. Tradicionalne politične vrednote, ki poleg interesov bistveno opredeljujejo raznovrstne politične projekte, je polstoletni ideološki teror popolnoma zatrl.

NEMOČ IN OBČUTEK NEPREMAGLJIVE MOČI

V večini teh dežel s popolnoma neregularnimi družbenoekonomskimi odnosi, v katerih so izborjeni samo okvirji, ne pa tudi pogoji za demokracijo, se je posameznik, zamišljen kot sinonim ekonomske in politične podjetnosti, znašel pred perečimi problemi: preteča brezposelnost, revščina, možnost lakote in vojne. Eksistenčna ogroženost in strah sta združila množico posameznikov (po »deja vu« modelih zgodovinskih dogajanj) v maso, ki občutek individualne nemoči nadomešča z »občutkom nepremagljive moči« (Gustave le Bon). Namesto postkolektivističnega napredka k posamezniku se je zgodila regresija k masi. Takšen potek stvari je bil pravilo v večnacionalnih režimih, kjer je bil dominanten mišljenjski obrazec tisti, ki mu smisel življenja pomeni doseganje zgodovinskih interesov svoje skupine napram interesom druge, sovražne skupine (obrazec, ki je sicer s pomočjo polstoletnega prepariranja človeških možgan takorekoč vgrajen v njihovo sivo tvarino), kar se lahko uspešno uporablja še naprej, le da razred preprosto zamenjamo z narodom. Ta (ne)pričakovani povratek množic v politiko je vnesel val spontanih gibanj in mnoge nejasnosti v do tedaj strogo nadzorovano politično življenje, pod vprašaj pa je potavil tudi rezultate mnogih teoretičnih razprav o družbeni stvarnosti socialističnih držav.

Jugoslavija je takorekoč idealen tip takega razvoja dogodkov. Njeni komunisti so namreč kot prvi izvedli salto mortale zamenjave prejšnjega socialnega, »razrednega«, z v njihovi ideologiji nasprotnim, nacionalnim. Nacionalni afekt njihovih podanikov je bil dobro izhodišče za nadaljnje manipuliranje in obstanek na oblasti. Tak model je bil najprej patentiran v Srbiji in Sloveniji, ko pa so se z njegovo uporabo razvila masovna nacionalna gibanja, je sledil povratni val pri drugih narodih. Kakorkoli že, naši »mali provincialni prodajalci mržnje« (Adorno) so rutinsko zasedli nacionalne prestole in nezadržno vodijo igro k tretjemu dejanju že omenjenih deja vu zgodovinskih situacij.

ILUZIJA O NACIONALNEM POSLANSTVU

Če je Jugoslavija že idealen tip za usodo večnacionalne države na koncu »poti v socializem«, potem je Srbija idealen tip za takorekoč mojstersko odrivanje vprašanja legitimnosti oblasti s pomočjo uspešno ustvarjene iluzije o nacionalnem poslanstvu vodstva, ki bi bilo s postavljanjem tovrstnih vprašanj ogroženo. Učinkovitost tega sredstva, ki so ga poslužili srbski voditelji, najbolje osvetljuje dejstvo, da je moč omenjene iluzije povsem nadkrilila vse ostale, sicer porazne rezultate vladanja sedanjega vodstva. Med temi rezultati zavzema častno mesto katastrofalno stanje gospodarstva. Ne le, da ni bilo resno zastavljeno nobeno od v nebo vpijoče zaostrenih vprašanj (vprašanje socialističnih gigantov in ti. zgubašev brez kakršnekoli perspektive, glomazen in astronomsko drag administrativni aparat, ogromen tehnološki višek zaposlenih in še od prej cela armada brezposelnih), ampak je gospodarstvo še naprej v absolutni lasti politike, najsi gre za razbremenjevanje poslušnih podjetij od davkov in sprispevkov, nesramna nameščanja pri rušenju sposobnih direktorjev in nastavljanje zaslužnih politikov na njihova mesta, do izvajanja politične odločitve o blokadi Slovenije brez možnosti ugovora, pa tudi stanje na Kosovu je kljub kategoričnim obljubam, da bo rešeno, opravljeno do najkritičnejše točke: popolna izolacija Srbije v Jugoslaviji in svetu.

Če se uspešnost neke politike meri po številu zaveznikov in nasprotnikov, je srbsko vodstvo doseglo nemogoče: uspelo je obrniti proti Srbiji vse v Jugoslaviji razen maloštevilnih satelitskih političnih ekip, in ves demokratični (ter še kako vpliven) Zahod. S tem pa se ni zadovoljilo: po priljubljenem brozovskem receptu začenja s proizvodnjo vse številnejših notranjih sovražnikov. Prej so bile to »sile, poražene na Osmi seji« in »ostanki avtonomaške politike v pokrajinah«, dandanes pa se je spisek razširil še na »novonastale politične stranke«, ki »sejejo nezaupanje in rušijo stežka vzpostavljeno enotnost v Srbiji«.

Ali je sploh potrebna boljša ilustracija moči navedene manipulacije od dejstva, da se srbsko vodstvo še naprej izmika svobodnim volitvam, in to kljub katastrofalnim rezultatom svoje vladavine. Prav zato, ker smo vzeli Srbijo kot najtipičnejši primer suspendiranja politične demokracije z močnim forsiranjem nacionalnih (nad)interesov, bi lahko na njenem primeru najpregledneje spremljali usodo in končni izid take politike.

Ta politična praksa zagotavljanja oblasti mimo legitimne demokratične procedure in s pomočjo ustvarjanja iluzije o misiji nacionalne rešitve ima nekoliko faz:

1. Faza doziranja in dirigiranja, ko se planirane količine nacionalne strasti kontrolirano vbrizgavajo v politično življenje, ki je do tedaj anatemiziralo nacionalizem. V tej fazi vodi igro oblast. V Srbiji je kulminirala z mitingom na sotočju Save in Donave, ki označuje točko, na kateri je bilo politično življenje v Srbiji najbolj nasičeno z nacionalno vsebino, in ko se je to izražalo kot najmasovnejša podpora vodstvu.

2. Faza spontanosti in stihije. Igra se začenja izmikati nadzoru, oblasti občasno izpuščajo iz rok dirigentsko paličico, in situacijo, prav tako občasno, začenjajo dirigirati mase; vodstvo vse pogosteje in vse dalje molči, postaja pa jasno, da s poti, ki jo je izbralo, ni povratka (ta faza se začenja z izsiljeno obljubo, da bodo na Kosovu »krivci prijeti in obsojeni«, čeprav je bilo v tistem trenutku najbrž tudi govorniku povsem jasno, da je na pomolu eden največjih pravno-političnih škandalov v posttitovskem obdobju).

3. Faza razslojevanja do tedaj monolitnega gibanja in najava njegovega osipa. V politično življenje vstopajo skupine z nacionalnimi programi, ki so radikalnejši od tistih, ki jih nudi uradna politika; oblast je primorana uporabiti represijo »proti svojim«, kar resno spodkopava že utrjen mit o nacionalni enotnosti.

Krepi se pritisk demokratske opozicije, ki med tem postaja vse močnejša; postavljajo se socialna vprašanja. Ta faza se začenja z razganjanjem pristašev Srbske narodne obnove s Trga republike, nadaljuje pa se s ponavljanjem podobnih situacij, ostro grožnjo kovinarjev z generalnim štrajkom, ultimativnim rokom, ki ga opozicija postavlja za organiziranje svobodnih volitev, in končno z masovnimi demonstracijami proti srbskemu vodstvu (13. junija letos).

Možnosti komunistov pospešeno padajo, čeprav oni sami gojijo iluzijo o zanesljivi zmagi in absolutni večini na volitvah, zanašajo se pri tem na svoje nacionalne zasluge. Sondaža javnega mnenja v Beogradu, ki jo je izvedel Institut za političke studije, kaže, da bi komunisti (ne gre za novinarje, ampak za metalurške delavce) že aprila dobili samo 37 % glasov, čeprav niso takrat še niti za ped izstopili iz masovnih medijev.

KONEC ILUZIJE?

Ali lahko to pomeni, da je v eni od večnacionalnih socialističnih držav na vidiku konec tendence »regresije na maso«? Tak sklep bi bil pretiran, ker se v nekaterih delih države ta proces šele začenja. Hrvatska je npr. imela to smolo, da je izpeljala prve svobodne volitve prav v »prvi fazi«, ki je narasla in vzvalovana prišla šele do svojega »Ušća«, kar se je končalo s prepričljivim triumfom nacionalne desnice.

Nacionalna prebujanja v Makedoniji in Bosni so šele pred nami, prav gotovo pa ne bodo izostala. Če pa srbski primer ne pomeni konca, bi lahko pomenil začetek.

Vse kaže, da je Srbija svoj nacionalni šok preživela na nogah, in da vstopa v svobodne volitve s pomembno kritično distanco tako do komunističnega internacionalizma/anacionalizma, kot do komunističnega nacionalizma.

Če se bodo njene demokratske sile obrnile k socialnim vprašanjem in težkim gospodarskim razmeram, ki jo bodo v kratkem zajele, če se bodo zbližale okrog teh vprašanj z namero, da prekinejo štiridesetletno enoumje, bo to brez dvoma pomenilo postopen povratek iz nacionalnega transa v realnost, in to ne samo v Srbiji. Če se to ne bo zgodilo, je povsem jasno, da bomo, vsak v svojem nacionalnem deliriju, sami nad sabo izrekali smrtne obsodbe in jih izvrševali, in to ne le v duhovnem (npr. z nadaljevanjem represije), ampak tudi v fizičnem smislu. ■

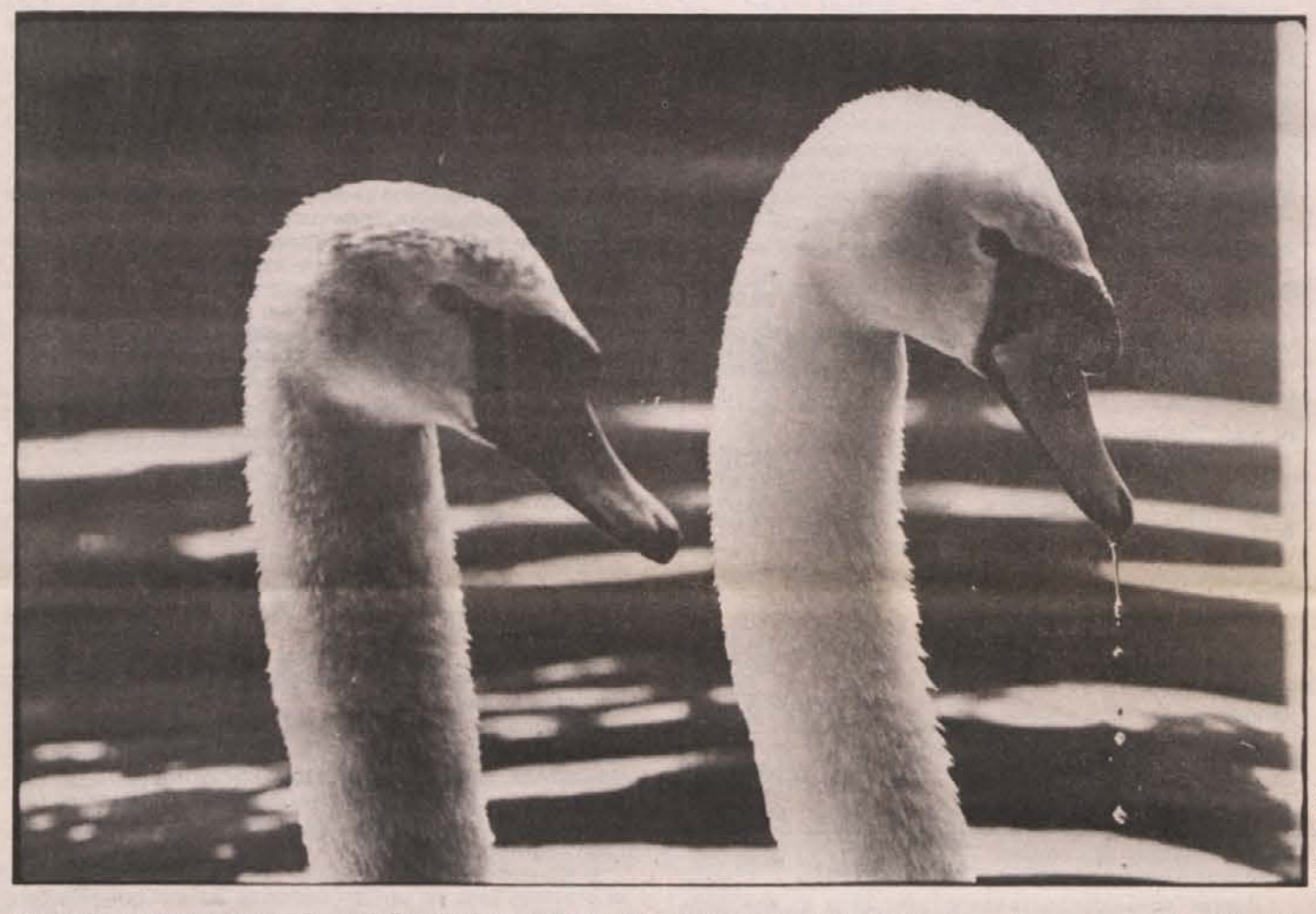

IGOR NAPAST

POLITIKI CICIBANOM (DRUGIČ)

Ko brskamo po zadnjem letniku Cicibana, presenečeni ugotovimo, da so še pred kratkim nujni zapolnjevalci njegovih strani — kurirčki in odrasli partizani — izginili neznano kam. Ko si potem vzamemo čas za premislek, se nam ugotovitev ne zdi več tako presenetljiva. Sklenemo, da je to pač samo še en obračun s tradicijo.

Potem pa pritegnejo našo pozornost nastopi akterjev slovenske politične scene v istem mediju (več o konkretnih okoliščinah njihovega pojavljanja lahko preberete v prejšnji številki Katedre). Seveda, začne nas zanimati sovpadanje.

Generacije cicibanov so bile vzgojene s pomočjo partizanov, ki so se borili za lepše življenje nas vseh, predvsem pa za lepo mladost. In otroci so očitno sprejeli nase vlogo bogov, ki potrebujejo za svoje nemoteno delovanje žrtve. In sprijaznili so se s tem, da morajo biti za svoje življenje kar naprej nekomu hvaležni. Zato nas utegne ob nenadnem izginotju partizanov zaskrbeti: kdo bo živel in umiral za cicibane v prihodnje in komu naj za to izkazujejo hvaležnost?

Pa smo kmalu potolaženi. Potolčejo nas izjave kot: »Tudi zdaj je naša dolžnost — mislim na nas starejše, da branimo in utrjujemo mir, da vztrajno iščemo poti do njega . . .« (ta izjava je sicer Kučanova, mirno pa bi jo lahko pripisali komurkoli od slovenskih politikov, ki ustvarjajo literaturo za otroke).

Urednikom lista za najmlajše se je očitno zazdelo, da abstraktni duhovni zgledi ne vlečejo več, in da so torej potrebni konkretni vzori, ki silijo k direktnemu posnemanju. Stare borce za svobodo, mir in lepo otroštvo so zamenjali novi. Poskrbeli so, da v življenju cicibanov ne bi nastopila praznina. Menda bi otroci težko shajali brez svetlih vzorov, ki naj jim svetijo na poti. Razen tega temelji bodočnost menda prav na mladih. In tudi zato si morajo potencialni vzorniki priskrbeti renomé zlasti pri njih.

Toda če je publiciteto sploh mogoče meriti tudi s kvantitativnimi kriteriji (kot n. pr.: koliko kdo objavlja ali koliko s o kom piše), potem cicibani zdaleč najbolj poznajo pišočim politikom nesojenega kolega Ivana Krambergerja. Odlomkom iz Trnove poti smejo slediti že od lanske jeseni.

Razlog uvrstitve romana (povesti?) med čtivo za otroke je, žal, transparenten. Opraviti imamo z nekoliko zakasnelo verzijo pikaresknosti, ki jo žlahti skoraj razsvetljenska poučnost. Junak doživlja različne prigode, z nabranimi izkušnjami dograjuje svojo osebnost, na koncu pa seveda uspe. Kljub temu, da je bila njegova mladost težka.

Otroci sicer dobro vedo, da se nekateri neprestano trudijo za njihovo mladost. A naj vedo tudi to, da je mogoče v življenju veliko doseči, četudi mladost slučajno ne bi bila tako zelo lepa.Urednikom Cicibana prediagamo naslednje: naj omogočijo otrokom spremljati še nadaljnjo življenjsko pot junaka. Šele tako bi dosegli popoln učinek. Če bodo otroci videli, da je mogoče preko čistilca WC-jev in dimnikarja postati ne le slaven in bogat dializni tehnik, ampak tudi kandidat za predsednika države, res ne bodo izgubili upanja. Jasno je namreč, da bodo nove generacije sprejemale revolucionarno in patriotično dediščino le, če bodo vedele v svojem času z njo kaj početi. Prav Krambergerjev zgled pa ponuja za razliko od obljub o nepredstavljivi svobodi, sreči, pospravljeni državi . . . konkretne rezultate in je otrokom tudi zaradi tega lahko razumljiv.

Bralcem je najbrž znano, da se poskušajo analize otroške literature (zlasti pa ustvarjanje le-te) v novejšem času izviti iz diskurzov pedagogike in da vstopa tovrstna besedna ustvarjalnost v zavest strokovnih in kritiških obravnav kot področje literature z vsemi zanjo legitimnimi kriteriji.

Toda težave se prično prav tukaj. Literarno-teoretsko obravnavanje besedil naših politikov je onemogočeno zaradi neprestane diskrepance med željo po izražanju pomembnih idej in nemočjo, da bi našli za te ideje umetniško prepričljivo obliko. Prevlada gnoseoloških in etičnih komponent pa mehanično predpostavlja oziroma vključuje »pedagogiziranje«, s tem pa vnaprejšnje neodobravanje pri bralcih.

Zato tega pisanja ni razumeti kot varovanja pred medijskim nasiljem nad otroki ali vsaj kot poskusa vzbujanja ogorčenja nad indoktrinacijo najmlajših.

Jasno je, da so tovrstni prijemi conditio sine qua non vsakega političnega sistema.

Zaskrbljeni smo le, ker so cicibanom ponujeni v branje teksti brez vsakršnih estetskih kvalitet.

Zato bi hoteli prediagati pišočim politikom, naj tenkočutno ustvarjanje literature za otroke prepustijo profesionalcem. Če pa že hočejo nadaljevati, naj si vzamejo čas za obisk kakšne od delavnic kreativnega pisanja. Ob tem pa naj si privoščijo še krajši ekskurz na področje »ideologije in estetskega učinka«. Rezultati bi bili v obojestransko korist. Kar je prijetno za čutila in čustva, je lahko tudi pedagoško izredno prepričljivo.

PETRA VIDALI

PET SAMATARY* ALI SKRIVNOST PRENOVITELJEV KOMUNIZMA

SAMO VOLARIČ

Težko je pisati o politiki, še težje o politikih. Politika je samo nekaj, kar plava na gladini. Največkrat so to samo zašli odpadki in izgubljeni predmeti. Pravo življenje se v bistvu dogaja v globinah. Politiki pa so ljudje, ki morajo ugajati preširokemu krogu ljudi, da bi lahko ugajali posamezniku. Zato si navaden človek vzornikov ne izbere med politiki.

Vendar pa, srce je tako pri nas, ki razmišljamo o politikih in politiki, kot pri njih, ki razmišljajo o nas, človeško na nek podoben način in ne drugačno. Imamo svojo usodo in imajo svojo usodo. Torej se nam skozi neko rekleksijo lahko rojstvo in smrt njihovih dejanj in njih samih primaknejo bliže. In prikaže se nam bodisi kot farsa ali tragedija. Torej, laž ali resnica. Igra enega dejanja z uvodom in zaključkom ali življenje z enim samim rojstvom in eno smrtjo.

Dejanja, ki se držijo pravil življenja, so vedno resnična. Vendar nam zaradi njih ni resnica čisto nič bližja. Resnico je težko poiskati, ker se človek še vedno boji življenja takšnega kot je. Strah ga je pred njim, ker ga je strah bolečine. In ker ga je strah bolečine, ga je strah smrti. Smrti njega samega, njegovih bližnjih, konca njegovih sanj in dejanj. Zato nam je laž še vedno bližja od resnice. Nič drugače kot ljudem pred tisočletji. Ti so jo iskali v vesolju s preprostimi računskimi operacijami. Iskali so jo s pripovedkami. Niso je našli. Danes si še vedno pripovedujemo in pripovedujemo, iščemo resnico v vesolju »že« z računalniki. . . pa je še vedno nismo našli.

V tem spisu bom spregovoril o slovenskih politikih in slovenski politiki. In ko rečem »slovenski politiki«, mislim samo na tiste »prave«, na tiste s polstoletno »tradicijo«, na tiste, ki so bili deležni skrbnega šolanja s strani svojih političnih očetov, kako biti oblasten, kako vladati. V mislih imam kamenite komuniste. V mislih imam takoimenovano »konstruktivno opozicijo«, kot se jim danes modno pravi. Zaenkrat so ti še edini izurjeni politiki. Potrebno jih je razločevati.

Sicer pa se že itak sami razlikujejo s spremenjenimi imeni. Cele garniture bivših samooklicanih oblastnežev so med skokom čez reko demokracije izvedle še »salto mortale« in z umetniškim vtisom prepričali Slovence, da so še vedno dobri tekmovalci. Fenomena preimenovanja se je s pomočjo marketinških studiev lotila tudi »slavna« Zveza komunistov Slovenije (ZKS). Zdelo se jim je dovolj, če spremenijo dve črki v svoji kratici, S—Slovenija pa so spremenili v S—stranka in postali so SDP — Stranka demokratične prenove. »Ne SPD«, je hitel opozarjati tovariš Peter Bekeš, »to imajo v Nemčiji!« V največji meri je samo v tem »basis« novodošlega slovenskega parlamentarizma. In ker je precej neslaven, se ga bom podrobneje lotil.

Nekateri so tej »finti« rekli kameleonizem. Vendar primerjava ne zdrži dolgo in človek ima občutek, da so jo »na zrak« izvrgli sami glavni protagonisti. Kameleon spremeni barvo, se prilagodi okolici, da lažje ujame žrtev. Namesto da si poišče zaklon, si raje sam nadene varovalni vzorec. Žrtve in tiste živali, ki to ne postanejo, poznajo to igro na »biti ali ne biti« in oboji se gredo navadno življenje. Kameleon postane spet kot ponavadi obarvani kameleon, ko si poteši lakoto.

Ta primerjava pa nima globinske ostrine, zato je neustrezna. Še vedno je samo pravljica, pravljica, ki samo pripoveduje. Pripovedke pa so preveč direktne v svoji izpovednosti. Same izberejo točno določeno resnico in eno samo. Bistvo razreševanja konfliktnosti dejanj pa se lahko opiše samo z govorjenjem o resnici. Koliko se jih prikaže in katere, je odvisno od posameznika.

Zato sem se odločil, da se bom poslužil refleksije. Za »tla z zrcali« sem si izbral zgodbo Stephena Kinga »Pet Samatary«. Če se bo omenjeni fenomen preimenovanja v pričujoči zgodbi uspel reflektirati navzven in bo spoj postal žgoč z nekimi sporočili, bo moj namen dosežen. Refleksija bo govorila o resnici, ne da bi vsiljevala točno določeno in eno samo. To je moj namen.

In kot da bi pokojni Bojan Štih poznal to zgodbo. V nekem pismu izpred sedmih let pravi: »Smrt je kajpada bistvo življenja. Smrt je tragični vrh in tudi konec življenja. Po smrti ni ničesar več zemeljskega: ne revolucije in ne kontrarevolucije, ne samoupravljanja in ne svobode, ne centralnih komitejev in gospodarstva. In kadar izgubimo očeta, mater ali otroka, ljubljeno bitje ali pa bojnega tovariša, verujemo da ni ›mrtev‹. In še to verujemo, da bomo umrlega spet nekoč srečali in potem živeli z njim vso dolgo, dolgo večnost. Brez zemeljskih krivic, nesreč in zločinov.«

Jud (Džad), tako je bilo ime starcu, ki je edini poznal skrivnost »Pokopališča domačih ljubljencev« (Pet Samatary), je o pokopališču rekel, da je to mesto, kjer mrtvi govorijo. Neslišno govorijo njihovi spomeniki in obeležja. To je kraj, kjer se pokopljejo mrtvi ljudje. O mrtvih ljudeh pa lahko razmišljamo tudi kot o mrtvih idejah. Na podobnih mestih se pokopavajo tudi preživete, nekoristne zamisli in ideje. Kar je mrtvo, se v življenja ne sme več vračati. Če pa se, nastanejo nočne more in morbidni prividi. Zgodba »Pet Samatary« govori o mrtvih, ki se vračajo med žive, ne kot prividi, temveč kot »živi«.

Kdor pozna pokopališče, ve, da je to mesto konca in da za njim ni ničesar več. Jud pa je rekel, da je tudi za tem krajem nekaj. Je meja, ki se je ne sme prekoračiti. Kajti če jo prehodiš, dospeš na mesto, kjer mrtvi hodijo in se vračajo. Kot da bi Bojan Štih poznal to zgodbo.

Louis je prestrašen vprašal starca, kaj potemtakem je resnica. In Jud mu je odgovoril: »Včasih je smrt boljša od resnice. Oseba, ki jo pustiš tam gori, ni ista kot tista, ki se vrne . . . Izgleda kot ona, vendar ni ona . . . temveč nekaj, kar tam gori živi v tleh in sploh ni več človeško bitje. Smrt je včasih boljša . . . Indijanci so to vedeli. Ko so nehali hoditi na to mesto, so tla postala neplodna.«

Komunisti so podlegli tej lastni šibkosti. Šli so preko bariere. Oživeli so nekaj, kar je umrlo. Oživeli so same sebe. Bili so že mrtva politična bitja. Sedaj pa so ponovno vstali, kot je že pokojni Bojan Štih napisal: ». . . brez zemeljskih krivic, nesreč in zločinov.« In tako se tudi sami predstavljajo. Tokratni naj bi bili drugačni od tistikratnih. Jud bi jih prepoznal.

Težko se je sprijazniti s svojim lastnim porazom. Zato nekateri obiskujejo »Pokopališče domačih ljubljencev« in se vedno znova oživljajo. V svoji šibkosti se pokrivajo s to jalovo zemljo in delajo krivico ostalim ljudem. Življenje ostalih ljudi postaja nevarnejše.

Jud je rekel Louisu: »Veš, da so tla v človeškem srcu kamnita, tako kot tla na tistem pokopališču. Človek vzreja tisto, kar lahko in skrbi za to . . . Tisto pa, kar kupiš, to postane tvoje . . . In tisto, kar je tvoje . . . se ti vedno vrne domov.« Kar se zgodi v nas samih, je za zmeraj!

Tako so se komunisti preimenovali v demokratične prenovitelje. Pod nazivom »komunisti« seveda štejem tudi bivše partijske mladince ZSMS, ki so se preimenovali v liberale. Preimenovala so se tudi njihova glasila v »neodvisne časnike«. Pričakujem, da se bo kmalu tudi revija Mladina preimenovala v kakšen Poletni tingel-tangel. Ah, saj res! V to se je preimenoval že Moped Show. Preimenovanje je postalo v omenjenih logih že navada.

Jud je opozoril Louisa, da to, kar pride iz jalovih tal »Pokopališča domačih ljubljencev«, smrdi po zemlji, v katero je bilo zakopano. Tako ne pomaga niti komunistom, niti Jožetu Školču, da se vsako jutro posprejajo z losionom »Macho« (Školč ima verjetno kakšnega malo boljšega, francoskega). Še vedno zaudarjajo po zemlji, v katero je bila zakopana njihova ideologija. Sedanja »konstruktivna opozicija« se lahko skrije pred prejšnjo. In tega se tudi zaveda, zato dobiva kompleks manjvrednosti. Liberalci so hoteli iti še korak dalje in se predstaviti ljudem kot tretja moč, vendar — kot kažejo sedanje razmere — končujejo neslavno na okopih svojih ideoloških očetov. V oblekah z metuljčki so bolj podobni kakšnim delilcem sreče — krupjejem. Prepotentni zapisi v Mladini pa jim pripisujejo visoke modne ocene. In tja konec koncev tudi spadajo — na stolpce modnih časopisov. Spomnim se, kako zelo optimistične so bile njihove izjave po volitvah, na katerih so se kot celotna »konstruktivna opozicija« odrezali pod pričakovanji. V enem od Gramscijevih zapisov sem zasledil naslednjo misel o optimizmu, ki se tem mladim nadebudnežem še najbolj poda: »Optimizem ni pogosto nič drugega kot način, s katerim opravičujemo, branimo svojo lenobo, neodgovornost in voljo po brezdelju.« Pozabili so, da je izhodišče pravega reagiranja samo razumevanje. Tega pa zdajšnji »konstruktivni opoziciji« primanjkuje.

Peterletova vlada speljuje program sprave in poizkuša spraviti predvsem preteklost s sedanjostjo. Kajti zaveda se nečesa zelo jasno. Neko generacijo je mogoče presojati z istimi sodbami, kakršne sama daje o prejšnji, neko zgodovinsko obdobje po načinu, kako je obravnavalo tisto, ki je bilo pred njim. »Konstruktivna opozicija« na svoje pogromaške metode do lastne preteklosti pozablja. Namreč generacija, ki zaničuje prejšnji rod, ki ne zmore videti njegove veličine in njegovega nedvoumnega pomena, ne more biti nič drugega kot zlobna in brez zaupanja vase, tudi če se drži gladiatorsko in hlepi po veličini. V razvrednotenju preteklosti se skriva opravičevanje ničevosti sedanjosti. Postavljajo se noge v banaliziranju teh problemov, izpostavljanju ekstremnih primerov in izsiljevanjem.

»Mladinec« in hrabri Dolančev hagiograf Bernard Nežmah se je pred kakšnim letom dni zopet izkazal s hrabrostjo. Nad fotografijo, ki prikazuje »nenačelno koalicijo: Božo Kovač (Delo), Milan Kučan (CK ZKS), Janez Aljančič (Adria Airways)« kako je zatopljena v nek pomemben pogovor, je zapisal: »Zveza komunistov je najnadležnejši problem pri reorganizaciji države. Izmed množice njenih privilegijev je še zlasti trdoživa njena dvojna organiziranost: v kraju bivanja ter v delovnih organizacijah in državnih organih.« Problem je ostal po dobrem letu dni nespremenjen. Hrabri Bernard Nežmah pa je spoznal, da pisanje o tem ne pomeni več takšne avanturistične hrabrosti kot včasih, zato ni več dober business. Zato si je kupil drugi kompas z drugačno skalo nebesnih smeri in business se je lahko spet začel. Pirnata (ker je v vladi) je začel opisovati kot »silaka iz poslanskih klopi«, kot psovača, šovinista, kot nekoga, ki je slabši od samih najhujših ta'rdečih Popita in Marinca. Business je business, to Bernard dobro ve. Zaključek njegovega spisa je prava cvetka za bodoče čase. Ne bosta minili verjetno niti dve leti, ko se bo dalo primerjati ta zapis s kakšnim ravno tako cvetočim, najnovejšim iz njegovih logov. Takole pravi: »In naslednji trenutek (Po tem, ko je poslanec Askentijević spregovoril v srbščini, op. avt.) se je dotedanji salonski gospod Pirnat prelevil v pocestnega pobalina, ki v svojem obnašanju ne loči ceste od skupščine.« Kdo je le povedal Bernardu skrivnost o »pet Samatary-ju«? Jožef Školč? Ciril Ribičič? Nekateri si lastijo pravico do pokopov kar naprej. Jud bi mu svetoval drugače.

Bojan Štih je resignirano priznal samemu sebi: »Vem, da so moja upanja zaman. Vidim svet okrog sebe in sebe v tem svetu. In se sramujem, da sem eno izmed človeških bitij. Kajti v sedanjem svetu je zmagalo barbarstvo. Zato vem, da ni več prostora za mrtve.« Bernard pozna business in on se je zanj pokopal v trda tla.

Pomembno je, da vladi čim manj ljudi verjame. Zato si je »konstruktivna opozicija« zadala še eno »konstruktivno nalogo«, kako prikazati ljudem, da je bistvo umetnosti politike lagati, znati zvito prikrivati prava lastna mnenja in resnične cilje. Zavedajo se, da se ljudem kaže politika samo kot tista, ki trenutno vlada. Po tem se spomnim neke anekdote o dveh Židih: »Kam greš?« vpraša Izak Benjamina. »V Krakow,« odgovori Benjamin. »Kakšen lažnivec! Praviš, da greš v Krakow, da bi jaz verjel, da greš v resnici v Lwow; ampak jaz vem, da greš v Krakow: zakaj se ti je treba potemtakem lagati?«

Banaliziranje problemov in rešitev si je opozicija izbrala za svojo strategijo »konstruktivizma«. Tako se revija »Mladina« že lep čas sprašuje: »Kje je odcepitev?« in šteje vladi Demosa dneve vladanja. V bistvu pa je sama »komunistična ilegalna oblast« kot organizacija proti odcepitvi, saj se zaveda, da lahko kot organizacija preživi in ponovno prevzame legalne institucije sistema le, če se poveže tudi s centri moči v Beogradu. Pomoč zvezne vlade in zveznih organizacij ji je nenadomestljiva, saj je obstoječi politični sistem (Narodna banka Jugoslavije, državna varnost, zvezna ministrstva) zgrajen tako, da lahko ilegalna oblast prek federacije blokira in usmerja materialne in politične tokove v Sloveniji. Zato poizkuša blokirati ali pa vsaj prenesti v daljno prihodnost vse poizkuse legalne slovenske oblasti po trganju materialnih in političnih povezav s federacijo.

Vlada si je zastavila za cilj ustvariti harmonijo med civilno in politično družbo — med samoupravo in vladavino funkcionarjev. Poizkuša poiskati pot do normalne oblike »državnega življenja«, ki pa ga ni mogoče ustvariti pred vstopom v neodvisno državno življenje.

Obarvati vlado in koalicijo Demosa zaradi tega v belo in jo zoperstavljati proti »nekim« rdečim, kot to počne dnevno časopisje, služi zgolj diskvalifikaciji Demosovcev. Vzbujanje ponovnih morečih asociacij na belo-rdečo kombinacijo, ki jo poznamo še iz osnovnošolskih učbenikov, ustvarja isto »panično« ozračje kot pred volitvami. Tudi povzročitelji so isti. Vse izgleda tako, kot da bi »rdeči« zopet potrebovali svojega sovražnika, s katerim bi si radi zopet pomagali do oblasti in moči. Ta je za njih še najbolj »zanesljiva«, drugih ne poznajo.

Libre sentientes (ZSMS) z metuljčki okoli vratu pa še vedno sanjajo in modrujejo, katera je tista tretja pot, po kateri bi se podali. Vse kaže, da bi se morali vsi malce postarati ali pa vsaj dati videz starosti (s kakšnimi lasuljami recimo), pa bi se jim pot kar sama prikazala. Do takrat bodo še vedno tako prekleto podobni tistim nadebudnim fantičem, ki so včasih tako radi zbirali podpise za svoje komunistične očete.

»Pet Samatary« je grozljiva zgodba. In vsakokrat, ko vidim tiste »prave«, ostarele politike, kako se nekam odpravljajo, se sprašujem: »Gredo zopet obiskat tisti kraj, da si vzamejo še nekaj nove živosti?«

JASMINA VIDMAR

* »Pet Samatary« (slov. »Mačje pokopališče«) je roman o vračanju mrtvih. Luoisu Creedu avto povozi sina: ker se ne more sprijazniti z izgubo, ga pokoplje s pervertiranim obredom na starem indijanskem pokopališču pričakujoč, da bo sin vstal od mrtvih. Sin se res vrne, toda kot pošast, ki ubije najprej soseda Juda, nato pa še mater. Toda tudi to ne zlomi Creeda: na koncu pokoplje še ženo in tesnobno pričakuje njeno vrnitev z upanjem, da se bo tokrat bolje izteklo . . .

Kot je zapisal Slavoj Žižek: »Motiv ›faustovstva modernega človeka‹ je tu prignan do grozljivega konca. Vse, kar definira ›modernega subjekta‹, najde tu svoj izraz: nepripravljenost sprejeti in simbolizirati izgubo; poseganje v tisto področje grozljivega svetega ›med dvema smrtima‹, ki ga je že Sofokles v Antigoni označil kot ›ate‹, področje pogube, kamor se ne moremo podati nekaznovano.«

ROLAND BARTHES: RETORIKA STARIH

Pričujoča razprava prinaša snov seminarja, ki sem ga imel na Ecole Pratique des Hautes Etudes leta 1964—1965. Pri izviru — ali na obzorju — tega seminarja je bil, kakor vselej, moderni tekst, to se pravi: ***tekst, ki ga še ni.*** *Eden izmed načinov, da se približamo temu novemu tekstu, je, da spoznamo, izhajajoč od česa in proti čemu iščemo, da torej soočimo novo semiotiko pisave in staro prakso književne govorice, ki so ji stoletja pravili retorika. Odtod zamisel za seminar o stari retoriki: z izrazom* ***stara*** *nočemo reči, da naj bi danes obstajala kakšna nova retorika;* ***stara retorika*** *je prej v nasprotju s tistim* ***novim,*** *ki se bržkone še ni dopolnilo: svet je nevèrjetno poln stare retorike.*

Seveda ne bi niti pomislili na objavo teh delovnih zapiskov, če bi obstajala kakršna koli knjiga, priročnik, vademecum, ki bi prinašal kronološko in sistematino panoramo antične in klasične retorike. Kolikor mi je znano, pa česa takega (vsaj v francoščini) ni. Svojo vednost sem si moral tako priskrbeti kar sam, in tu predstavljam rezultat te osebne propedevtike: tu je priročnik, ki bi si ga bil želel dobiti v roke, ko sem se začel spraševati o smrti retorike. Potemtakem nič več kakor elementaren sistem podatkov, delovni zvezek z nekaj termini in razvrstitvami — kar pa seveda ne pomeni, da me, ko sem ga pripravljal, nista marsikdaj obšli vznemirjenje in občudovanje ob moči in pretanjenosti tega starega retoričnega sistema, ob sodobnosti te ali one njegove trditve.

Žal (iz praktičnih razlogov) ne morem več avtentificirati referenc tega vednostnega teksta: pričujoči priročnik sem moral delno zapisati po spominu. V opravičilo mi je, da je ta vednost banalna: poznavanje retorike je sicer slabo, a nikakršno eruditsko početje ni potrebno, da bi jo spoznali; vsakdo si bo torej lahko brez truda poiskal bibliografske reference, ki tukaj manjkajo. Tukaj zbrano (pogosto bržkone celo v obliki nehotenih navedkov) v glavnem prihaja 1. iz nekaterih retoričnih učbenikov antike in klasicizma; 2. iz učenih uvodov k izdajam v zbirki »Guillaume Budé«; 3. iz dveh temeljnih knjig, Curtiusove in Baldwinove; 4. iz nekaterih izvedenskih člankov zlasti v zvezi s srednjim vekom; 5. iz nekaterih standardnih del, med njimi Morierovega ***Slovarja retorike,*** *Brunotove* ***Zgodovine francoskega jezika*** *in iz knjige Renéja Braya o formiranju klasične doktrine v Franciji; 6. iz nekaterih vzporednih beril, ki pa so lakunarna in naključna (Kojève, Jaeger).*[1]

0.1. RETORIČNE PRAKSE

Retorika, o kateri bomo govorili, je tista meta-govorica (njena govorica — predmet je bil »diskurz«), ki je vladala na Zahodu od 5. stoletja pred Kristusom do 19. stoletja po Kristusu. Z bolj oddaljenimi izkušnjami (Indija, Islam) se ne bomo ukvarjali, pa tudi na Zahodu se bomo držali Aten, Rima in Francije. Ta meta-govorica (diskurz o diskurzu) je vključevala več praktik, ki so — pač glede na obdobja — včasih hkrati včasih pa zapovrstno tvorile »retoriko«; te prakse so:

1. **Tehnika,** to je **»ars,** umetnost« v klasičnem pomenu izraza: umetnost prepričevanja, množica pravil, navodil, katerih raba omogoča da poslušalca govora (in pozneje bralca spisa) prepričamo, tudi če je tisto, o čemer naj bi ga prepričali, »neresnično«.

2. **Pouk:** retorična umetnost, ki so jo sprva prenašali osebno (retor in njegovi učenci, klienti), se je kmalu vključila v učne ustanove; v šolah je postala bistveni del tistega, čemur bi danes rekli višji del srednje šole in visoko šolstvo; postala je snov za preskušanje znanja (vaje, lekcije, preskusi).

3. **Znanost** ali vsaj proto-znanost, to je: a) avtonomno polje proučevanja, ki je obmejevalo nekatere homogene pojave, namreč prav »učinke« govorice; b) razvrstitev teh pojavov (njen najslovitejši prežitek je spisek retoričnih »figur«); c) »operacija« v hjelmslevskem* pomenu izraza, to se pravi meta-govorica, množica retoričnih razprav, katerih snov — ali označenec — je govorica-predmet (argumentativna govorica in »figurirana« govorica).

4. **Morala:** ker je retorika sistem »pravil«, jo skoz in skoz prežema dvoumnost te besede: je hkrati priročna zbirka napotkov, ki jih navdihuje praktična smotrnost, a tudi kodeks, korpus nravstvenih predpisov, ki naj nadzorujejo (se pravi omogočajo in omejujejo) »odmike« govorice strasti.

5. **Družbena praksa:** retorika je privilegirana tehnika (kdor si jo hoče pridobiti, mora namreč plačati), s katero si vladajoči razredi zagotavljajo **lastnino nad besedo.** Govorica je moč, zato so vpeljali selektivna pravila, ki urejajo dostop do te moči, iz dostopa pa naredili psevdo-znanost, ki je zaprta za »tiste, ki ne znajo govoriti«, in je del drage iniciacije: pred 2 500 leti se je retorika rodila iz lastninskega pravdanja, iztekla pa se je v »retoričnem« razredu,** kjer umira kot iniciacijska posvetitev v buržoazno kulturo.

Roland Barthes je gotovo ena najmarkantnejših in najpopularnejših osebnosti sodobne francoske in svetovne misli. Podatek, da Slovenci nimamo prevedenega nobenega dela iz njegovega obsežnega opusa, seveda govori o Slovencih, ki bi jim vsekakor koristilo, če bi videli, da vendarle ni nemogoče v enem tekstu združiti najbolj prefinjenega sloga s tako rekoč pedagoško jasnostjo. Barthes namreč ni samo velik stilist, pač pa tudi izvrsten pedagog, ki je dolgo predaval na École pratique des Hautes Études, pa tudi na Collège de France, na instituciji torej, ki je dostopna samo redkim izbrancem.

Predlagani besedili sta zapisa predavanj, ki jih je Barthes imel na École pratique . . . Napisani sta jasno, pregledno, pa vendarle v značilnem Barthesovem slogu. V obeh Barthes pojasnjuje temeljne koncepte obeh področij — retorike in semiologije —, ki so že prešli v vsakdanje pisanje, naš šolski sistem pa jih še ni sprejel vase. Potreba po tako rekoč »učni knjigi« je zato toliko večja.

Glede potreb retorike, ki je izpadla iz humanistike in splošne izobrazbe, menda ni treba nič drugega kakor spomniti na popolno revščino slovenskega javnega političnega nastopa. (S tem nočem reči, da je nejaven kaj boljši — a to je že drugo področje.)

Predavanja iz elementov semiologije so pedagoško jasen pregled temeljnih konceptov (znak, jezik, govorica, diskurz . . .), ki so sicer že del vsakdanjega pisanja, v njem pa prav zaradi pomanjkanja dokončno izdelane slovenske terminologije za to področje vlada precejšen kaos. Ker Barthes ves čas opozarja tudi na aktualnost in konkretno uporabo teh konceptov, je besedilo izredno dobrodošlo za poživitev tistega pisanja pri nas, ki se ukvarja z »našo vsakdanjostjo«, politično in drugo.

6. **Ludična praksa.** Vse te prakse so sestavljale mogočen institucionalen sistem (»represiven« sistem, kakor pravijo danes), zato je umevno, da se je moralo razviti posmehovanje retoriki, nekakšna »črna« retorika (to so sumničili, prezirali, zasmehovali): igre, parodije, erotične ali opolzke[2] aluzije, dijaške šale, prava praksa travestiranja (ki jo bo sicer treba še raziskati in povzdigniti v kulturni kodeks).

0.2. RETORIČNI IMPERIJ

Vse te prakse dokazujejo veličino retoričnega dejstva — dejstva, ki pa ga zaenkrat vseeno še ni zajela nobena omembe vredna sinteza, nobena zgodovinska interpretacija. Razlog je (poleg tabuja, ki velja za govorico nasploh) nemara v tem, da je retorika pravi imperij, širnejši in obstojnejši kakor kateri koli politični imperij, in zato s svojimi razsežnostmi, s trajnostjo uhaja iz okvirov, ki jih postavljata zgodovinska znanost in refleksija, saj postavlja pod vprašaj celo zgodovino samo, vsaj tisto zgodovino, kakršno smo si navajeni zamišljati in jo obdelovati, in nas sili, da začnemo razmišljati o monumentalni zgodovini, kakor temu nekateri pravijo; znanstveni prezir, ki velja za retoriko, bi bil tedaj le del splošne nepripravljenosti, da priznamo mnogoternost, naddoločenost. A vseeno ne smemo pozabiti, da je retorika — ne glede na notranje premene v sistemu — vladala na Zahodu dve tisočletji in pol, od Gorgiasa do Napoleona II., pomislimo samo, kaj vse je prišlo na svet, preživelo svoj čas in izginilo, medtem ko se retorika — nepremična, nedostopna in tako rekoč nesmrtna — ni ne zganila ne spremenila: atenska demokracija, egiptovska kraljestva, rimska republika, rimsko cesarstvo, preseljevanja ljudstev, fevdalizem, renesansa, monarhija, revolucija; prebavila je režime, religije, civilizacije; bolna na smrt že od renesanse naprej je potrebovala tristo let, da je umrla; pa še zdaj ni gotovo, da je zares mrtva. Z retoriko prihajamo na področje, ki mu ni mogoče reči drugače kakor nad-civilizacija: zgodovinska in zemljepisna nad-civilizacija Zahoda: retorika je bila (ob gramatiki, ki pa se je rodila pozneje) edina praksa, s katero je naša družba priznala govorico, njeno suverenost (**kýrosis,** kakor pravi Gorgias), ki je bila tudi družbeno »gospostvo«;*** klasifikacija, ki jo je retorika naložila govorici, je edina poteza, ki je zares skupna zapovrstnim in različnim zgodovinskim sklopom, kakor da bi nad vsebinskimi ideologijami in neposrednimi določilnicami zgodovine obstajala še neka višja ideologija forme, kakor da bi — po načelu, ki sta ga zaslutila Durkheim in Mauss, izdelal pa Lévi-Strauss — vsaka družba imela svojo **taksinomično identiteto,** svojo socio-logiko, s pomočjo katere je mogoče določiti neko drugo zgodovino, neko drugo družbenost, ne da bi s tem izničili zgodovine in družbenosti, ki jih priznavamo na drugih ravneh.

0.3. POTOVANJE IN MREŽA

To širno področje bomo tukaj raziskali (v ohlapnem in bežnem pomenu izraza) v dveh smereh: v diahroni smeri in v sistematični smeri. Seveda ne bomo obnovili zgodovine retorike; zadovoljili se bomo s tem, da poudaarimo nekatere odločilne trenutke, prepotovali bomo dve tisočletji retorike in se ustavili na nekaj vmesnih postajah, ki bodo nekakšni »dnevi« našega popotovanja (ti »dnevi« bodo lahko trajali zelo različno). To dolgo diahronijo smo razdelili na sedem momentov, na sedem »dni«, njihova vrednost pa je predvsem didaktična. Potem bomo zbrali klasifikacije, ki so jih naredili retorji, in izoblikovali enotno pojmovno mrežo, ta bo nekakšen artefakt, s pomočjo katerega si bomo retoriko zamislili kot natančno sestavljen stroj, kot drevo operacij, »program« za proizvodnjo diskurza.

Tako smo prišli do konca retorične mreže — saj smo se odločili, da ne bomo obravnavali čisto teatralnih, histeričnih delov ***téhne rhetorike,*** *tistih, ki so* ***povezani z glasom: actio*** *in* ***memoria.*** *Še tako skromen zgodovinski sklep bi presegal čisto didaktični namen tega preprostega priročnika (pa tudi nekoliko ironično bi bilo, če bi kar sami kodirali drugo meta-govorico, ki smo jo uporabljali, s pomočjo* ***peroratio,*** *ki prihaja iz prve meta-govorice). Vseeno bi zdaj, ko se poslavljamo od retorike, rad povedal, kaj mi je osebno ostalo od tega spomina vrednega potovanja (potovanja skoz čas, potovanja po omrežju, kakor da bi se bil spustil po nekakšni dvojni reki). »Kaj mi je ostalo« pomeni: vprašanja, ki mi iz tega starega kraljestva prihajajo v zvezi z mojim sedanjim delom in ki se jih, zdaj ko me je oplazila retorika, ne morem več ogniti.*

Najprej — prepričan sem, da bi številne značilnosti naše literature, izobraževanja, naših institucij govorice (ali kakšna institucija sploh zmore obstajati brez govorice?) videli v drugačni luči ali drugače razumeli, če bi dobro poznali (to se pravi: če ne bi cenzurirali) retorični kod, ki je naši kulturi dal njeno govorico; zdaj niso več možne ne tehnika, ne estetika, ne moralka retorike — kaj pa njena ***zgodovina****? Da, danes nujno potrebujemo zgodovino retorike (na način raziskovanja, knjige, pouka), in razširiti bi jo morali z našim novim načinom mišljenja (lingvistika, semiologija, zgodovinska znanost, psihoanaliza, marksizem).*

Nadalje — občutek, da obstaja nekakšen nezadržen sklad med Aristotelom (od koder prihaja retorika) in kulturo, ki ji pravimo množična, kakor da bi aristotelizem, že od renesanse mrtev kot filozofija in kot logika, mrtev kot estetika že od romantike, preživel v nekakšnem zavrženem, razpršenem, neartikuliranem stanju v kulturni praksi zahodnih družb — v praksi, ki se s pomočjo demokracije utemeljuje na ideologiji »največjega števila«, večinske norme, veljavnega mnenja: vse kaže, da nekakšna aristotelovska vulgata še zmerom določa neki trans-historični tip Zahoda, civilizacijo (namreč našo), ki je civilizacija ***endoksa:*** *je mar mogoče spregledati, da lahko v Aristotelu (poetika, logika, retorika) dobimo popolno mrežo za analizo (izhajajočo iz pojma »verjetnega«) vseh govoric — narativnih, diskurzivnih, argumentativnih govoric —, ki jih prenašajo »množična občila«, in da prav pri Aristotelu lahko najdemo tisto optimalno homogenost meta-govorice in govorice-predmeta, ki jo zahteva uporabna znanost? Pod demokratičnim režimom bi bil potemtakem aristotelizem najboljša sociologija kulture.*

Nazadnje — ugotovitev, ki je, če jo izrečemo takole na kratko, precej vznemirljiva: da je vsa naša literatura, ki jo je oblikovala retorika, sublimiral pa humanizem, izšla iz politično-juridične prakse (če seveda ne verjamemo v nesmisel, ki retoriko omejuje na »figure«): tam, kjer najbolj surove spopade, denarne, lastninske, razredne spopade obvladuje, zadržuje, udomačuje in vzdržuje državno pravo, tam, kjer institucija ureja fingirani govor in kodificira vsakršno rokovanje z označevalcem — tam se rojeva naša literatura. Prav zato: odložiti retoriko med scela in preprosto historične predmete, v imenu ***teksta, pisave*** *zahtevati novo prakso govorice in se nikoli ne ločiti od revolucionarne znanosti — prav zato je to eno in isto početje.*

prevod: RASTKO MOČNIK

JASMINA VIDMAR

---

[1] Ernst R. Curtius, **La littérature européenne et le moyen âge latin,** PUF, Pariz, 1956 (francoski prevod J. Brèjouxa). Nemški izvirnik: Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, Francke Verlag, Bern in München, 1949; hrvaški prevod: Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

Charles S. Baldwin, **Ancient Rhetoric and Poetic Interpreted from Representative Works,** Peter Smith, Gloucester (Mass.), 1959 (prva izdaja 1924). **Medieval Rhetoric and Poetic (to 1400) Interpreted from Representative Works,** Peter Smith, Gloucester (Mass.), 1959 (prva izdaja 1928).

René Bray, **La formation de la doctrine classique en France,** Nizet, Pariz, 1951.

Ferdinand Brunot, **Histoire de la langue française,** Pariz, 1923.

Henri Morier, **Dictionnaire de poétique et de rhétorique,** PUF, Pariz, 1961.

* Louis Hjelmslev (1899—19), danski jezikoslovec, glavni predstavnik »köbenhavenske šole«, utemeljitelj glosematike. Več o njegovih teorijah gl. v »Elementih semiologije« I.1.5., II.1.3., III.2.3.5., IV.1.; definicija »operacije« je v IV.3.

** **Classe de rhétorique:** od konca 16. stoletja, ima za prvi letnik v liceju; izraz so uradno opustili konec 19. stoletja, ohranil pa se je še nekaj časa v žargonu.

[2] Pogoste so opolzke šale z izrazom **casus** in **coniunctio** (ki sta sicer resda slovnična termina), v ponazorilo navedimo tole verižno mateforo iz **Tisoč in ena noč**: »Prepozicijo je uporabil z natančno konstrukcijo in subordinirano propozicijo združil s konjunkcijo; njen soprog pa je odpadel kot nominalna končnica pred genitivom.« — V plemenitejšem slogu Alain de Lille razlaga, da človeštvo počne **barbarizme** ob združitvi spolov; **metaplazme** (licence, svoboščine), ki kršijo Venerina pravila; človek zapada v **anastrofe** (inverzije v konstrukciji); v svoji norosti gre vse do **tmeze**/razstavitev besede na njene dele: **circum dea fudit amictum** (Eneida I, 412) namesto **circumfudit**/ (Curtius, op. cit., »Gramatično-retorični umetni izrazi kot metafore«, hrv. prev. str. 425); takole pa Calderon komentira položaj nadzorovane gospe, ki gre obiskat ljubimca: »Velik ljubezenski barbarizem je, da greš pogledat in si hkrati viden, saj se mu, slabemu slovničarju, posreči, da iz tvorne osebe naredi trpno«. Znano je, da je Pierre Klossovsk v anatomskem pomenu povzel sholastične izraze (**utrumsit, sed contr vacuum, quidest**: »nadzorničin quidest«). Razume se, da kolizija gramatike (retorike ali sholastike) in erotike ni zgolj »smešna«; natančno in resno očrtuje transgresivni kraj, kjer padeta dva tabuja: tabu govorice in tabu spolnosti.

*** Suverenost — »gospostvo«: izv. **souveraineté — »seigneurialité«**

ZGODBE O KNJIGI

IGOR KRAMBERGER

Podobo, ki jo imajo bralci o mrtvem pisatelju, v odločilni meri oblikujejo uredniki in založniki. Trditev velja še zlasti za čas, ko se izteče zaščita avtorskih pravic in lahko več urednikov hkrati ponudi bralcem različno zasnovane izdaje.

Obletnice so priložnosti, ko se sodobniki zrcalijo v preteklosti. 29. maja letos je minilo 160 let od rojstva pisatelja Janeza Trdine. Ob tej priložnosti bom popisal nekaj zgodb o nastajanju in značilnostih knjige **Podobe prednikov. Zapiski Janeza Trdine.** Izbral sem zgodbe, ki so skoraj tri leta po izidu še zmeraj živo v spominu. Domišljam si, da bom hkrati nekaj povedal tudi o Janezu Trdini in potrdil trditev iz uvodnega odstavka.

Na predstavitev knjige Podobe prednikov v okviru večerov Bojana Štiha v hotelu Slon smo povabili tudi urednika zbirke **Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev** in direktorja Državne založbe Slovenije, ki zbirko zalaga. Ker se vabilu nista odzvala, ni bilo prilike, da bi jima razgrnili predlog za novo izdajo Trdinovega zbranega dela. Jeseni leta 1987 je bil že skrajni čas za začetek pripravljalnih del, če naj bi letos, ob 160 letnici rojstva izšle prve knjige nove izdaje in leta 1995, ob 90 letnici smrti še zadnje. Razmišljanja o novi izdaji Trdinovega opusa so se sprožila med pripravljanjem knjige Podobe prednikov; oprta pa so bila na napoved ob jubileju, 40 letnici zbirke Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev, da založba načrtuje ponatise izdaj, ki so pošle. Napoved je obstajala pri ponatisih, s katerimi so počastili prvega glavnega urednika, Antona Ocvirka, in novega, Franceta Bernika.

Zanos, ki je preveval urednika Podob prednikov in številne sodelavce, je bil v marsičem podoben zanosu urednika Trdinovega Zbranega dela, ki je izšlo v 12 knjigah med leti 1947 in 1959, **— Janeza Logarja.** V reviji **Jezik in slovstvo** (šolsko leto 1960/61, strani 161 do 166) je Logar objavil prispevek **Ob Trdinovem zbranem delu,** v katerem je opisal, o čem in kako bo morala literarna zgodovina spremeniti sodbo o Trdini, ker so z njegovo izdajo prvič postala dostopna pomembna in zanimiva Trdinova besedila. Z novo izdajo naj bi sijaj **Bajk in povesti o Gorjancih** zasenčili predvsem **Spomini** in **Črtice in povesti iz narodnega življenja.** Vendar urednikova trditev ni bila splošno sprejeta.

Med pripravljanjem knjige Podobe prednikov sva urednika postajala vedno bolj prepričana, da so imele **»zapisne knjižice«** za Trdino drugačno, večjo težo, kot jim jo je prisodila literarna zgodovina. Še zlasti pa prisodil Janez Logar, ko jih ni vključil v svojo izdajo, temveč jih uporabil zgolj kot gradivo za svoje opombe. V prispevku **Povest o bajkah — s podukom iz literarne teorije** (Problemi 25 (1987) 5 (277), str. 18 do 25) sva s Snežano Štabi svoja spoznanja o pomenu »zapisnih knjižic« opisala in utemeljila. Zdi se, da bralcev Trdine in literarnih zgodovinarjev nisva kaj prida prepričala.

Razumljiva prepričanost urednika, da so najpomembnejša tista pisateljeva besedila, ki jih je urednik prvi objavil, ne postane nujno in zmeraj tudi prepričanost bralcev. Usoda pisateljev, ki se jim velikega dela svojega opusa ni posrečilo objaviti, postane usoda urednikov, ki se ukvarjajo z njihovo zapuščino.

Uredniško delo pa ni zgolj usodna prepletenost urednika s pisateljem, temveč je lahko tudi »vedra znanost«. Značilnosti, ki so jih dobile Trdinove »zapisne knjižice«, ko smo iz njih naredili knjigo, so posledica mojega razumevanja primerjalne literarne zgodovine. Gre za tako imenovano linearno učinkovanje, ko ugotavljamo, kateri pisatelji in katera dela so bila izhodišče, spodbuda ali vzor pisatelju ali delu, ki ga analizira primerjalni literarni zgodovinar. Devet linearnih vplivov in njihovih predelav bom opisal.

Kupec **Podob prednikov** (žal to menda ne velja za bralce, ki si knjigo sposodijo v knjižnicah) najprej zagleda zaščitni karton. Knjige zbirke KRT izhajajo v broširani, mehki vezavi, ki po trdovratnem prepričanju knjigotržcev med slovenskimi bralci ni posebej priljubljena. Ker smo morali obsežno Trdinovo besedilo (27 »zapisnih knjižic«) razdeliti na tri knjige, smo izkoristili nastalo situacijo in obdali tri knjige z zaščitnim kartonom. Nismo se zadovoljili s pustim, sivim kartonom, ki naj knjigo ščiti, dokler ne pride do kupca. Zgledovali smo se po kasetah žepnih knjig založb **Insel** iz Frankfurta/M in **Diogenes** iz Züricha in oblikovali skupaj z Miho Dešmanom barvit zaščitni karton s podobo vinske trte. Mehko vezane knjige se v kartonu ne morejo zvračati in mečkati; barvit karton pa je uporaben tudi za knjižno polico v dnevni sobi.

Naslov Podobe prednikov je množinska oblika naslova Hölderlinove pesmi **Das Ahnenbild.** Pesem govori o odnosu do prednikov. Naslov je uredniški, saj popisuje Trdina svoje sodobnike. Z izdelavo knjige sva urednika bralcem ponudila podobe svojih/naših prednikov.

Naslova prvih dveh knjig sta navedka iz Trdinovega besedila, pri tretji knjigi pa je uredniško povzeta njena vsebina (še zlasti 85 Vinskih prizorov). Podatki na zaščitnem kartonu, na ovitkih treh knjig in na (dvojnih) naslovnih straneh v knjigah se razlikujejo v podrobnostih, s katerimi sva urednika dokumentirala prepletanje med uredniškimi odločitvami in značilnostmi Trdinovega besedila.

V CIP, katalogizaciji v knjigi, so podrobnosti upoštevane. Vendar jih bibliotekarji niso upoštevali, ko so pisali kartončke za knjižnične kataloge. V štirih knjižnicah sem videl štiri opise, ki so se vsi razlikovali od natisnjenega CIP. Zaradi zadreg in zapletov v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani tudi nismo napisali knjižnice, ki ga je izdelala. Čeprav smo upoštevali pripombe in želje bibliotekarjev, smo na koncu natisnili lastno verzijo, oprto na navodila za bibliografsko obdelavo monografij — ISBD (M).

Pozornost za razlike na treh mestih, kjer so natisnjeni podatki za identifikacijo knjige, je bila oprta na poznavanje prispevka Michaela Diersa **Kurztitelaufnahme — Eine Anzeige der Passagen-Ausgabe** (v reviji Die Aktion. Zeitschrift für Politik, Literatur, Kunst. (November 1984) 6 (zvezek 30—31) — tematska številka o **Passagen-Werk** Walterja Benjamina). Avtor je s pozorno analizo naslova in CIP (nemško: Kurztitelaufnahme) opozoril na interpretacijske razsežnosti uredniškega dela in na založbino in urednikovo zavajanje bralcev pri predelavi Benjaminove zapuščine v knjigo.

Oblikovanje ovitkov treh knjig je kombinacija rešitev, ki jih uporablja založba Diogenes, in ovitkov, ki jih je **Miha Dešman** pripravil za KRTov drugi kongresni komplet. Založba Diogenes uporablja okvir z zaobljenimi ogli in enobarvno podlago, ki je včasih nadomeščena z ilustracijo na sprednji strani. Oblika sprednjega in zadnjega okvira (z obokom in živalco krt) je prevzeta s Krtovega kompleta. Rumena črta bi morala biti bolj zlato rumena, podobna rumeni barvi na Ronhill cigaretah. Prvotno je Miha Dešman predlagal za ovitke kombinacijo elipse (zgoraj) in kvadrata z morebitno ilustracijo (spodaj). Iz tega je nastala končna rešitev: fotografija v krogu s postopnim prehodom na zaščitnem kartonu (postopnost prehoda jo razlikuje od izrazitega roba na ovitkih kuharskih knjig) in pravokotne oblike na ovitkih knjig. Obrnjena oblika pravokotnikov je uporabljena za naslovne strani posameznih »zapisnih knjižic«.

Z dvojno paginacijo: številka z zvezdico na začetku prve knjige in koncu tretje, vmes skozi vse tri knjige paginacija samo s številko, smo opozorili na povezanost treh knjig (ki so posledica tehničnih možnosti pri vezavi) in na »vloženost« Trdinovega besedila med uredniška besedila. Zgledovali smo se po izdaji Luthrove Biblije — nepopravljenem ponatisu njegove zadnje redakcije prevoda. Na začetku je kratko pojasnilo o redakciji besedila (s paginacijo: številka z zvezdico), ki se na koncu tretje knjige (v žepni izdaji založbe dtv iz Münchna) nadaljuje v izčrpen znanstveni dodatek. Naši **Posegi** so zelo borni v primerjavi s tem dodatkom.

Naslova **Iztočnice** in **Posegi** sta prevzeta naslova dveh zbirk esejev Theodorja W. Adorna: **Stichworte** in **Eingriffe** — in droben spomin na prevajanje Adornovih predavanj **Uvod v sociologijo glasbe,** ki so izšla med pripravljanjem knjige Podobe prednikov.

Oba naslova izvrstno ponazarjata uredniško delo. Ker svoje interpretacije ne prikrivamo, smo njene iztočnice postavili na začetek, pred Trdinovo besedilo. Gre za našo knjigo, za katero smo uporabili Trdinov rokopis. Mednaslov v Posegih: **6. uredniški posegi** je samonanašajoč. Drugi del Posegov so posegi v slovensko literarno zgodovino ali v »običajno« pisanje uvodnih delov Opomb v Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev.

Prvotno smo načrtovali nekoliko drugačno obliko Posegov. Zgledovali smo se po Uredniškem poročilu v **Gesammelte Schriften** Walterja Benjamina (2. zvezek I. dela; Frankfurt/M 1974). Poročilo, ki obsega 58 strani (str. 749 do 796), je razdeljeno tako:

uvod brez naslova, 1. zgodovina izdajanja (Benjaminovih del), z ekskurzom: kritika dosedanjih izdaj, 2. zapuščina, 3. vsebina izdaje, 4. členitev izdaje, 5. izbira predlog za natis, 6. revizija (pregled) besedila, z ekskurzom: objave v Zeitschrift für Sozialforschung, 7. o aparatu, brez naslova (zgolj ločena z večjim razmikom) je dodana še zahvala. Preimerjava z mednaslovi v Posegih pokaže, kako smo se prilagodili posebnostim Trdinovega ustvarjanja in zgodovini izdaj oziroma recepcije.

Posegi po vsebini ustrezajo zgolj uvodnemu delu Opomb v Zbranih delih slovenskih pesnikov in pisateljev. Opomb v ožjem pomenu, torej stvarnih pojasnil, nismo napisali. Razlogov je več. V Posegih je naveden samo en: da naj bralec pogleda v Trdinovo Zbrano delo. Druge smo raje zamolčali; nekoliko so omenjeni v epilogu Posegov.

Stvarna pojasnila, ki jih je napisal Logar, nam stilno, kompozicijsko niso (bila) všeč, čeprav so bolj berljiva kot Ocvirkova (denimo pri Kersniku). Posegi naj bi bili vsaj nekoliko podobni uvodnemu delu Opomb Dušana Pirjevca k Murnovemu Zbranemu delu, ki so ene najlepše napisanih v zbirki Zbrana dela. Prav zato je mogoče ob njih razmišljati, kaj bi za bralce pomenilo, če bi zaporedje opisov izdaj Pirjevec še enkrat prekopicnil.

Na drugi strani je bilo poznavanje stvarnih pojasnil Ericha Trunza v **Hamburger Ausgabe** Goethejevih del v 14 knjigah. Ta pojasnila so s kombinacijo filoloških podatkov in izčrpnega opisa zlasti literarnega ozadja postala vzor za pisanje pojasnil v študijskih izdajah na nemškem knjižnem trgu. Tako zahtevnih pojasnil nismo znali napisati — ni šlo samo za poznavanje gradiva, temveč tudi za našo duhovno/osebno zrelost. Zato smo pojasnila nadomestili z izdelavo tematskih kažal.

Pregled nad gradivom v »zapisnih knjižicah« si je skušal zagotoviti že Trdina. Zamisel, da dodamo Trdinovemu besedilu preglednice vsebine, je postala del projekta povsem na začetku. Vendar se nam je zdela takrat izvedba dosti bolj preprosta, kot je dejansko potekala. Nastajanje zasnove je opisano v poročilu **Bajka o drobnem ali jako sitnem poslu** (Knjižnica 31 (1987) 2—3, str. 65 do 73).

Danes obžalujem, da v času oblikovanja zasnove nisem poznal študije — **Predgovora** Jože Glonarja k 4. zvezku Štreklјeve zbirke Slovenske narodne pesmi (ponatis: Ljubljana, Cankarjeva založba, 1980). Na straneh *54 (zadnji odstavek) do *65 (do konca III. dela Predgovora) opisuje aparat in potrebne znanstvene študije, ki bi skupaj tvorili trdno podlago za zanesljivo/kritično znanstveno izdajo. Sklicevanje zgolj na Kremenškovo **Občo entologijo** je nekoliko presuho, čeprav točno opisuje naše delo. Že Logar je v opombah k Sprehodu v Belo krajino zapisal, da je za Trdino značilen pristop, ki ga poudarja sodobna etnologija: povezovanje nosilca dejanja oziroma odnosa s predmetom oziroma dejanjem. Temu ustrezata naša niza: subjekti in realije.

Navedek iz uredniškega pojasnila Friedricha Bassengeja k izdaji Heglove Estetike ima v Posegih poetično vlogo. Navedek nam je bil blizu s svojo strnjenostjo in izpeljavo misli. Bassenge ni vplival na oblikovanje zasnove, zakoličil pa je transcendentalni okvir, obzorje miselnega področja, po katerem smo se skušali gibati.

Pri tipografski rešitvi tematskih kazal smo se zgledovali po drugi izdaji Heglovih del: **Theorie-Werkausgabe** založbe Suhrkamp, Frankfurt/M. V registru k tej izdaji je iztočnica opisana z navajanjem kontekstov, v katerih se pojavlja v 20 knjigah.

V knjigi ni vidno, kaj vse smo naredili z računalnikom. Natisnili smo samo eno od petih verzij obdelav osnovnih datotek. V sklepnem razcepu pri izvedbi projekta med entuziazmom, da smo knjigo dokončali, in obupanostjo, ker se je zadeva vlekla že več kot leto in četrt, si nismo vzeli časa za premislek. Tako smo bralce prikrajšali za dodatno informacijo, ko smo namesto **Skupnega pregleda realij** natisnili kar Skupno tematsko kazalo. Tematska kazala k posameznim »zpisnim knjižicam« bi bila v Skupnem pregledu realij dostopna v obrnjeni ureditvi: po abecedi realij.

Posegi v Trdinovo besedilo so označeni podobno kot v izdaji **dopisovanja med Claro in Robertom Schumannom**, ki ga je uredila Eva Weissweiler. Založba Stroemfeld/Roter Stern iz Frankfurta/M je najprej pritegnila pozornost širšega kroga bralcev s knjigo Klausa Theweleita Moške fantazije. V programu so opustili aktivistične politične knjige in jih nadomestili s temeljnimi izdajami literarnih in humanističnih del. Začelo se je s Frankfurter Ausgabe Hölderlina v dvajsetih knjigah (izdaja še ni končana, prva knjiga je izšla leta 1975). Nadaljevalo se je z izdajo dopisovanja med Claro in Robertom Schumannom. Najnovejši projekt je Berliner Ausgabe del Heinricha von Kleista.

Izdaja dopisovanja med Schumannoma objavlja posamezno pismo kot edini nosilec besedila in dokumentira variante znotraj ene same verzije: sprotna spreminjanja intence (takojšnje korekture) in poznejše popravke oziroma pripise. Za našo knjigo je bila zlasti uporabna rešitev grafičnega prikaza uredniških prijemov/posegov. Podobno rešitev je uporabil tudi Heinz Rölleke pri nekaterih izdajah pravljic bratov Grimm.

Interpretacija, ki je bila vodilo za uredniške odločitve, je odprta na govor **Alexandra Lugeja** ob podelitvi nagrade Theodor Fontane in na njegovo knjigo **Neue Geschichten**. Hefte 1—18 ›Unheimlichkeit der Zeit‹. Uredniške odločitve so združene v »škatlast« koncept: v zaščitni karton z uredniškim naslovom so vložene tri knjige s »Trdinovimi« naslovi. Med Iztočnice in Posege je vloženo Trdinovo besedilo kot rokopis v 27 »zapisnih knjižicah«. Med naslovni list in tematsko kazalo posamezne »zapisne knjižice« je vloženo besedilo Janeza Trdine, »zapisna knjižica« kot enota rokopisa.

Fotografija na zaščitnem kartonu je opisana na zadnji strani ovitka **trete** knjige. Na zadnji strani ovitka **prve** knjige je opisano interpretacijsko razumevanje približno 3.300 podob, kolikor jih obsega Trdinovo besedilo. Gre za navedek iz knjige Klaus Eder/Alexander Kluge **Ulmer Dramaturgien. Reibungsverluste**. Iz pogovorov pod skupnim naslovom Reibungsverluste (izgube pri trenju) je navedek vzet iz poglavja: Montaža, avtentičnost, realizem (München, Carl Hanser Verlag, 1980, str. 98). Na zadnji strani ovitka **druge** knjige je navedek iz ene od podob. Izbrali smo ga, ker po naši presoji dokazuje podobnost med Trdinovim samorazumevanjem, zakaj piše »zapisne knjižice«, in našo interpretacijo.

V prispevku Povest o bajkah — s podukom iz literarne teorije sva s Snežano Štabi podrobneje predstavila Klugejev govor in knjigo. Hkrati sva opozorila na izdaje **Otroških in hišnih pravljic** bratov Grimm, ki jih je uredil **Heinz Rölleke**. Z različnimi izdajami je opozoril in prikazal, kako sta brata Grimm spreminjala pravljice od izdaje do izdaje. Spreminjanja so bila povezana z odmevom in krogom bralcev.

Pojasnila Heinza Röllekeja, profesorja v Wuppertalu, so bila za nas uporabna, ko smo si hoteli razložiti razmerje med tremi Trdinovimi skupinami besedil: med »zapisnimi knjižicami«, Bajkami in povestmi o Gorjancih in besedili, ki jih je Janez Logar združil pod naslovom Črtice in povesti iz narodnega življenja. Naša interpretacija je, da gre za tri obdelave skoraj enake snovi. Druga in tretja sta poskusa, da bi se približal predstavi o literarnosti, ki naj omogoči objavo. V sto letih se je spremenila predstava, kaj je literarnost.

Čeprav smo se trudili, da bi bralcu zagotovili kar največ opornih točk za samostojno uporabo knjige, smo po izidu ugotovili, da nismo zagotovili osnovne orientacije. V kolumno (živo pagino) bi morali dodati podatke, za katero »zapisno knjižico« gre na posamezni strani; ali vsaj natisniti črn rob na naslovnih listih »zapisnih knjižic«, ki bi bil dobro opazen pri stisnjenem (zaprtem) knjižnem bloku.

Sploh je urednika zamikalo, da bi trem knjigam v zaščitnem kartonu ali Knjigi (možni sta obe razumevanji) dodala še (četrto) knjižico. V njenem uvodu sem hotel popisati zgodbe, ki so v povzeti obliki predstavljene v pričujočem prispevku. Sledili bi obe verziji kazal, ki nista natisnjeni v knjigi: torej »pregled realij« in »zaporedje zapisov« za vsako »zapisno knjižico«, na začetku tega sklopa bi bilo »skupno tematsko kazalo«, na koncu »skupni pregled realij«.

Zadnji del knjižice bi bil hommage **Janezu Logarju**. Med pripravljanjem knjige Podobe prednikov sem dvakrat govoril z njim po telefonu. Upal sem, da ga bom osebno spoznal, ko mu bomo izročili izvod knjige. Vendar je umrl tik pred izidom, novembra 1987. V tem delu knjižice bi natisnili popis (sekundarne) literature, ki jo je omenil Logar v svojih Opombah, še zlasti v stvarnih pojasnilih, k 12 knjigam Trdinovega Zbranega dela.

Dopolnilne knjižice nisva izdala, čeprav je bil Računalniški center Univerze v Mariboru, ki je prijazno pomagal že pri izdelavi kazal, pripravljen finančno podpreti njeno izdelavo in so bila opravljena skoraj vsa pripravljalna dela. Zmanjkalo je zanosa.

Na koncu projekta sva zmogla samo še razstavo, na kateri sva prikazala vse korake nastajanja knjige iz rokopisa. Postavljena je bila v Mariboru, Novem mestu in Ljubljani. In izdelala registni popis dopisovanja. V skoraj dveh letih se je nabralo okrog 470 glavnih pisemskih enot, številne od njih pa vsebujejo še obsežne dodatke. Celotno dopisovanje in drugo dokumentacijo sva izročila Študijski knjižnici »Mirana Jarca« v Novem mestu, ki hrani »trdiniano«.

Zgodbe o knjigi, ki so nekakšen obračun projekta, skoraj dveh let življenja obeh urednikov, bi se morale končati z načrti in vizijami. V tem primeru ne bi bile zgolj antikvarično obujanje spomina, temveč vodilo za prihodnja dejanja.

Janez Logar je utemeljil **Slovensko bibliografijo**. Napisal je tudi njeno teoretsko dopolnilo: **Uvod v bibliografijo**, Ljubljana 1970. Za zbirko Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev je uredil Trdinovo in Mencingerjevo Zbrano delo in drugi natis Jurčičevega Zbranega dela; izdajo Jurčiča je dokončal z zadnjimi knjigami. Žal ni napisal teoretskega dopolnila, ki bi dokumentiralo samorazumevanje urednikov zbirke. Tega dopolnila ni napisal niti glavni urednik Anton Ocvirk.

V prvih tridesetih letih je v zbirki izšlo vse, kar je glede na trditve literarne zgodovine moralo iziti. Trenutno bi bilo smiselno zbirko ustaviti in se lotiti priprave nove zbirke. V daljšem obdobju, denimo deset let, bi morali usposobiti nove, mlade urednike. In napisati monografske in sintetične interpretacije o pisateljih, ki so že uvrščeni med klasike, predvsem pa o pisateljih, ki še niso, pa bi lahko bili. To velja zlasti za pisatelje, ki so objavljali v času med obema vojnama.

Usposabljanje urednikov pomeni, da bi pripravljali nove izdaje, ki bi jih shranjevali na diskete. Ko bi bila zbrana založniško uporabna količina izdaj, bi začeli s tiskanjem nove zbirke Zbranih del slovenskih pisateljev. Pripravljanje in pisanje novih uredniških besedil bi povezalo več inštitutov Slovenske akademije znanosti in umetnosti in več oddelkov Filozofske fakultete, morda pa še druge ustanove.

Opisani predlog presega moč in moči posameznika. Zato mu dodajam dve (tihi) želji, ki bi ju urednika Podob prednikov zmogla izpolniti sama. V rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani hranijo 50 »zapisnih knjižic« Janeza Mencingerja in dnevniške beležke Josipa Jurčiča. To dvoje bi bila pripravljena predelati v podobne knjige, kakršna je komplet Podobe prednikov.

Zoja Skušek je v intervjuju za študentski časopis Katedra (februar 1990) izjavila, da se Slovenci vedemo, kot da ustvarjamo literaturo in še zlasti teorijo avtohtono, zato prevodov ne cenimo. Opis devetih linearnih vplivov je pokazal, kaj je za urednika knjige **Podobe prednikov. Zapiski Janeza Trdine** pomenilo poznavanje dela drugih.

Zdaj samo ne veva, ali sva vendarle Slovenca. Morda sva, ker naju je v Novem mestu vodil notranji vzgib, da sva med prvim daljšim bivanjem v mestu obiskala obe pokopališči: ločensko in šmihelsko. Bila sva radovedna bralca Trdinovega besedila in sva hotela izvedeti, kje je Primicova Julija.

JASMINA VIDMAR

MARTIN GARDINER:

NUMEROLOGIJA DR. FLIESSA

V Ausseeju vem za krasen gozd, poln praproti in gob, kjer mi boš razkril skrivnosti iz sveta nižjih živali in sveta otrok. Radoveden kot še nikoli poprej, čakam, kaj mi moraš povedati, — in upam, da svet tega ne izve pred menoj. Namesto kratkega članka nam boš dal v toku leta knjižico, ki bo razkrivala organske skrivnosti v periodah 28 in 23.

Sigmund Freud,
v pismu Wilhelmu
Fliessu leta 1897

Ena izmed najbolj nenavadnih in absurdnih zgodb v zgodovini numerološke psevdoznanosti zadeva delo kirurga iz Berlina, Wilhelma Fliessa. Fliess je bil obseden s številoma 23 in 28. Prepričeval je sebe in druge, da v ozadju vseh življenjskih pojavov in morda tudi neorganske narave stojita dva temeljna cikla: moški cikel 23-ih dni in ženski cikel 28-ih dni. Z obdelavo mnogokratnikov teh dveh števil — včasih s seštevanjem, drugič z odštevanjem — je bil sposoben prilagoditi svoje številske modele dejansko čemurkoli. Njegova odkritja so povzročila znatno razburjenje v Nemčiji zgodnjih let tega stoletja. Nekateri učenci so prevzeli ta sistem, ga izpopolnili in prilagodili v raznih knjigah, brošurah in člankih. V novejših letih se je gibanje zakoreninilo v Združenih državah Amerike.

Čeprav je Fliessova numerologija zanimiva za rekreacijske matematike in študente patoloških znanosti, bi bila verjetno danes že pozabljena, če ne bi imeli pred seboj neverjetnega dejstva. Celo desetletje sta bila Freud in Fliess najboljša in najzaupnejša prijatelja. Ta zveza je trajala od leta 1890 do 1900, v obdobju Freudove največje ustvarjalnosti, ki je dosegla svoj vrhunec z objavo *Tolmačenja sanj* leta 1900. Freud in Fliess sta bila povezana z nenavandim nevrotičnim razmerjem, ki je imelo, česar se je Freud sam dobro zavedla, močno homoseksualno podlago. Zgodba je seveda znana pionirjem psihoanalize, toda le malo nestrokovnjakov je slišalo zanjo prej kot leta 1950, ko je izšla knjiga z izborom 168 Freudovih pisem Fliessu, od vseh 284, ki jih je Fliess skrbno ohranil. (Pisma so bila prvič objavljena v nemščini. Angleški prevod z naslovom Izvori psihoanalize /The Origins of Psycho-Analysis/ je izšel pri Basi-Books leta 1954.). Freud je bil osupel ob novici, da so ta pisma ohranjena. Prosil je lastnico (analitika Marijo Bonaparte) naj ne dopusti njihove objave. V odgovoru na njeno vprašanje o Fliessovem deležu korespondence je Freud dejal: »Še vedno ne vem, ali sem jih uničil ali pa spretno skril.« Domnevamo, da jih je uničil. Celotna zgodba o prijateljstvu med Fliessom in Freudom je opisana v biografiji *Življenje in delo Sigmunda Freuda* Ernesta Jonesa.

Ko sta se prvič srečala na Dunaju leta 1877, je imel Freud 31 let, bil je razmeroma neznan, srečno poročen in s skromno prakso v psihiatriji. Fliess je bil precej uspešnejši kot kirurg za nos in grlo v Berlinu. Bil je dve leti mlajši od Freuda, samski (kasneje se je poročil z neko bogato Dunajčanko), lep, nečimrn, bleščeč, bistroumen in dobro poučen o medicinskih in znanstvenih temah.

Freud je začel dopisovanje z laskavim pismom. Fliess je odgovoril z darilom. Nato mu je Freud poslal svojo fotografijo, za katero ga je zaprosil Fliess. Leta 1892 sta opustila formalen Vi (Sie) z intimnejšim ti (du). Freud je pisal pogosteje kot Fliess in je prestajal prave muke, kadar je Fliess zamujal z odgovorom. Ko je Freudova žena pričakovala njunega petega otroka, je najavil, da mu bo ime Wilhelm. Eden izmed obeh njegovih najmlajših otrok bi verjetno res dobil ime Wilhelm, toda, kot pravi Jones, »na srečo sta bili obe deklici.«

Temelji Fliessove numerologije so bili prvič razkriti svetu leta 1897, ko je Fliess izdal svojo monografijo *Zveza med nosom in ženskimi spolnimi organi z violoških vidikov* (Die Beziehnungen zwischen Nase und weibliche Geschlechtsorganen in ihrer Bedeutungen dargestellt). Vsaka oseba, je trdil Fliess, je dejansko biseksualna. Moška **vsebina** je šifrirana v ritmičnem ciklu 23 dni, ženska **sestavina** v ciklu 28 dni (Ženskega cikla ne smemo zamenjati z menstrualnim ciklom, čeprav naj bi bila sorodna po evolucijskem izvoru.). Pri normalnih moških je moški cikel prevladujoč, ženski pa je zatrt. Pri normalnih ženskah velja ravno obratno.

Oba cikla sta prisotna v vsaki živi celici in posledično igrata svoj dialektični vlogi v vsem, kar je živo. Pri živalih in ljudeh se oba cikla začneta z rojstvom. Spol otroka je določen s ciklom, ki je bil prenešen prvi. Periode se ponavljajo skozi vse življenje. Kažejo se v naraščanju in padanju fizične in duševne vitalnosti osebka in morebiti določajo dan njegove smrti. Poleg tega sta oba cikla globoko povezana z nosno sluznico. Fliess je mislil, da je našel zvezo med nosnimi dražljaji in vsemi vrstami nevrotičnih simptomov ter seksualnimi nepravilnostmi. Te bolezni je diagnosticiral s pregledom nosu in jih zdravil z nanašanjem kokaina na »genitalna mesta« v notranjosti nosu. Poročal je o primerih, pri katerih je bila anestezija nosu neuspešna. Trdil je, da lahko nadzoruje bolečo menstruacijo z zdravljenjem nosu. V dveh primerih je operiral na Freudovem nosu. V neki kasnejši knjigi je sklepal, da pri vseh levorokih ljudeh prevladuje cikel nasprotnega spola. Ko je Freud o tem izrazil pomisleke, ga je Fliess obtožil, da je levičar ne da bi to vedel.

Freud je v začetku cenil Fliessovo numerologijo kot glavno prelomnico v biologiji. Pošiljal je Fliessu podatke o 23 in 28 dnevnih ciklih v svojem življenju in v življenju svojih najbližjih. Na viške in padce v svojem zdravju je gledal kot na nihanje teh dveh period. Verjel je, da se da razlike, ki jih je odkril med nevrastenijo in anksiozno nevrozo, razložiti s tema dvema cikloma. Leta 1898 je Freud ostro kritiziral uredništvo nekega časopisa, ker ni hotelo preklicati neugodne kritike neke Fliessove knjige.

Bili so časi, ko je Freud domneval, da je spolno ugodje sprostitev 23-ciklične energije in spolno neugodje sprostitev 28-ciklične energije. Leta in leta je pričakoval, da bo umrl v starosti 51 let, ker je to vsota 23 in 28. Fliess mu je povedal, da bo to njegovo najbolj kritično leto. »51 let je starost, ki se zdi še posebej nevarna moškemu«, je Freud zapisal v svoji knjigi o sanjah. »Poznal sem sodelavce, ki so nepričakovano umrli v tej starosti, in med njimi nekoga, ki je bil zaradi dolgega odlašanja imenovan za profesorja le nekaj dni pred smrtjo (v tej starosti seveda op. p.).«

Freudovo navdušenje nad Fliessovo teorijo ciklov pa kljub vsemu ni bilo dovolj prepričljivo za Fliessa. Nenormalno občutljiv za vsako najmanjšo kritiko je menil, da je v enem od Freudovih pisem iz leta 1896 odkril nekaj bledih sumničenj o svojem sistemu. To je naznanilo začetek počasnega prebujanja prikrite sovražnosti na obeh straneh. Freudov zgodnejši odnos do Fliessa je bila značilna skoraj adolescentna odvisnost od mentorja in očetovske podobe, ki jo je predstavljal Fliess. Tedaj pa je že razvijal svoje teorije o izvorih nevroz in metode za njihovo zdravljenje. Fliess bi imel kaj malo koristi od tega. Domneval je, da niso Freudova zdravljenja nič drugega kot nihanje duševne bolezni, ki so podvržena moškim in ženskim ritmom. Oba sta se znašla na poti, ki je zanesljivo vodila v razdor.

Iz zgodnejših pisem bi lahko predvidevali, da bo Fliess tisti, ki bo prekinil odnose. Rastoči prepad je Freuda potopil v resne nervoze, iz katerih je izplaval šele po bolečih letih samoanalize. Imela sta se navado pogosto srečevati na Dunaju, v Berlinu, Rimu in drugje. Ta srečanja je Freud igrivo imenoval »kongresi«. Vse do leta 1900, ko je bil prepad med njima že nepremostljiv, beremo, kako Freud piše: »Še nikdar nisem doživel obdobja šestih mesecev, v katerem bi bolj hrepenel, da bi bil skupaj s teboj in tvojo družino . . . Tvoj predlog, da bi se srečala v Easterju, me je zelo razburil . . . Ne gre samo za moje skoraj otroško hrepenenje po pomladi in lepoti pokrajine; vse to bi voljno žrtvoval za zadoščenje, ki bi ga dobil, če bi bila skupaj tri dneve . . . Lahko bi se pogovarjala razumno in znanstveno. Tvoja lepa in zanesljiva biološka odkritja bi zbudila mojo najglobjo — čeprav neosebno zavist.«

Fliess je **vseeno** odklonil vabilo in nista se srečala vse do poletja. To je bilo njuno odločilno srečanje. Fliess je kasneje pisal, da ga je Freud grobo in brez povoda verbalno napadel. Naslednji dve leti je Freud poskušal zadevo pomiriti. Predlagal je Fliessu, da bi sodelovala pri pisanju knjige o biseksualnosti in da bi se ponovno srečala leta 1902. Fliess je zavrnil oba predloga. Leta 1904 je Fliess objavil srdite obtožbe, da je Freud izdal nekatere njegove ideje Hermannu Swobodi, enemu izmed Freudovih mladih pacientov, ki naj bi jih objavil kot svoje.

Dokončni prelom se je, kot kaže, zgodil v jedilnici Park hotela v Münchnu. Ob dveh kasnejših priložnostih, ko je bil Freud v tej sobi na srečanju analitičnega gibanja, je doživel ostre napade anksiornosti. Jones se spominja dogodka leta 1912, ko so on in skupina, v kateri sta bila Freud in Jung, kosili prav v tej sobi. Pripravljal se je razdor med Freudom in Jungom. Ko sta oba začela z zmerno debato, je Freud nenadoma omedlel. Jung ga je odnesel na kavč. »Kako sladko mora biti umreti«, je izustil Freud, ko je prihajal k zavesti. Kasneje je Jonesu zaupal razlog omedlevice.

Fliess je napisal mnogo knjig in člankov o svoji ciklični teoriji. Njegovo največje delo pa je brez dvoma 584 strani dolga knjiga *Ritem življenja: Temelji eksaktne biologije* (Der Ablauf des Lebens: Grundlegung zur Exakten Biologie), ki je izšla v Leipzigu leta 1906 (druga izdaja, Dunaj, 1923). Knjiga je mojstrovina na temo tevtonskih norosti (ekscentričnosti). Fliessovo temeljno formulo lahko zapišemo kot $23\times + 28y$, kjer sta $\times$ in y pozitivni ali negativni celi števili. Fliess skoraj na vsaki strani prilagaja to formulo naravnim pojavom, vse od celice pa do sončnega sistema. Mesec, na primer, naredi en obhod okoli zemlje v približno 28 dneh; celoten cikel sončne pege je skoraj 23 let.

Dodatek h knjigi je poln tabel mnogokratnikov 365 (dnevi v letu), mnogokratnikov 23, mnogokratnikov 28, mnogokratnikov 23^2, mnogokratnikov 28^2, mnogokratnikov 644 (23×28). V mastnem tisku so določene pomembne konstante kot 12 167 (23×23^2), 24 344 ($2 \times 23 \times 23^2$), 36 501 ($3 \times 23 \times 23^2$), 21 952 (28×28^2), 43 904 ($2 \times 28 \times 28^2$) in tako naprej. Tabela našteva števila od 1 do 28, vsako izraženo kot razlika med mnogokratniki 28 in 23. (npr. $13 = (21 \times 28) - (25 \times 23)$. Druga tabela izraža števila od 1 do 51 ($23 + 28$) kot vsote in razlike mnogokratnikov od 23 in 28 (npr. $1 = (1/2 \times 28) + (2 \times 28) - (3 \times 23)$).

Freud je ob marsikateri priložnosti priznal, da je brezupno nenadarjen glede matematičnih sposobnosti. Fliess je obvladal elementarno aritmetiko, ampak ne dosti več kot to. Ni uvidel, da če katerakoli dve pozitivni celi števili, ki nimata skupnega delitelja, zamenjata 23 in 28 v njegovi osnovni formuli, lahko izrazita **poljubno pozitivno celo število**. Ni čudno, da se da formulo tako hitro prilagoditi naravnim pojavom! Za primer si to oglejmo s 23 in 28. Najprej določim, katere vrednosti $\times$ in y lahko dajo formuli vrednost 1. Te vrednosti so: $\times = 11$ $y = -9$

$(23 \times 11) + (28 \times (-9)) = 1$

Sedaj je zelo enostavno dobiti katerokoli željeno pozitivno celo število z naslednjo metodo:

$(23 \times (11 \times 2)) + (28 \times (-9 \times 2)) = 2$
$(23 \times (11 \times 3)) + (28 \times (-9 \times 3)) = 3$
$(23 \times (11 \times 4)) + (28 \times (-9 \times 4)) = 4$

Roland Sprague je nedavno opozoril v nemški ugankarski knjigi, da celo če so negativne vrednosti x in y izključene, lahko še vedno izrazimo vsa pozitivna cela števila, ki so večja kot določeno celo število. Sprague sprašuje: »Katero je največje število, ki ga v končni množici pozitivnih celih števil ni mogoče izraziti s to formulo?« Z drugimi besedami, katero je največje število, ki ne more biti izraženo z zamenjavo nenegativnih celih števil za x in y v formuli $23\times + 28y$?

Freud je sčasoma dojel, da Fliessovi navidezno presenetljivi rezultati niso nič več kot numerološko žongliranje. Po Fliessovi smrti leta 1928 (28 je bila res ustrežljiva) je nemški zdranik J. Aelby izdal knjigo, v kateri je argumentirano ovrgel vse Fliessove nesmisle. Do takrat pa je bil kult 23—28 trdo zakoreninjen v Nemčiji. Swoboda, ki je živel do leta 1963, je bil druga najpomembnejša osebnost tega kulta. Kot psiholog na univerzi na Dunaju je posvetil veliko časa raziskovanju, obrambi in pisanju o Fliessovi ciklični teoriji. V svoji lastni, konkurenčni mojstrovini, 576 strani dolgi knjigi *Leto sedmice* (Das Siebenjahr), je poročal o svojih študijah stotin družinskih dreves, da bi dokazal, da so dogodki kot recimo srčni napad, smrt in začetki hujših bolezni sorazmerni z določenimi kritičnimi dnevi. Te kritične dneve lahko izračunamo s pomočjo moških in ženskih ciklov neke osebe. Ciklično teorijo je uporabljal za analizo sanj. To uporabo je Freud kritiziral leta 1911 v opombi k njegovi knjigi o sanjah. Swoboda je tudi prvi naredil raztegljivo merilo za določanje kritičnih dnevov. Brez pomoči takšne naprave ali asistence izdelanih diagramov je računanje kritičnih dnevov dolgočasno in nezanesljivo.

Čeprav se zdi neverjetno, pa je imel Fliessov sistem vse do leta 1960 majhno, toda predano skupino učencev v Nemčiji in v Švici. V nekaterih švicarskih bolnišnicah so zdravniki, ki določajo ugodne dneve za operacije s pomočjo Fliessovih ciklov. (To je bilo v navadi tudi v Fliessovih časih. Leta 1925, ko je moral Karl Abraham, eden izmed začetnikov analize, na operacijo žolčnika, je Freud vztrajal, da se ta opravi na ugoden dan, ki ga je izračunal Fliess.) Moškemu in ženskemu ciklu so moderni fliessovci dodali še tretjega, t. i. intelektualni cikel, ki traja 33 dni.

Založba Crown je izdala dve knjigi o švicarskem sistemu: *Bioritem* leta 1961; avtor Hans J. Wernli in *Ali je to vaš dan*? leta 1964; avtor George Thommen. Thommen je predsednik podjetja, ki dobavlja računala in opremo za diagrame, s katero izračunavamo cikle.

Vsi trije cikli se začnejo z rojstvom in se nadaljujejo skozi vse življenje, čeprav njihove amplitude s staranjem padajo. Moški cikel upravlja moške značilnosti, kot so fizična moč, samozavest, agresivnost in vztrajnost. Ženski cikel nadzira ženske poteze, kot so občutki, intuicija, kreativnost, ljubezen, sodelovanje, vedrost. Novo odkriti intelektualni cikel pa obvladuje sile, ki so skupne obema spoloma: inteligenca, spomin, koncentracija in hitrost mišljenja.

Na dneve, ko je cikel nad absciso diagrama, se energija, ki jo nadzira ta cikel, sprošča. To so dnevi največje vitalnosti in učinkovitosti. Na dan, ko je ta cikel pod absciso, se energija spet nabira. To so dnevi zmanjšane vitalnosti. Ko je moški cikel visok in ostali cikli nizki, lahko izvrstno opravljate fizična dela, vendar niste pretirano rahločutni in umsko živahni. Če je ženski cikel visok in moški nizek, tedaj je ustrezen dan, recimo, za obisk muzeja umetnosti, toda to je tudi dan, ko se boste hitro utrudili. Bralec lahko zlahka ugane uporabo ostalih cikličnih modelov glede na ostale običajne življenjske dogodke. Izpustil sem podrobnosti o metodah določanja spola še nerojenega otroka in metodah izračunavanja ritmične »združljivosti« med dvema posameznikoma.

Najnevarnejši dnevi so tisti, na katere cikla, še posebno 23- in 28-dnevni, sekata absciso. Takšni dnevi so takrat, ko cikel prehaja iz ene faze v drugo (npr. nizke v visoko, op. p.). Te dneve imenujemo »prehodni dnevi«. Ugodno je dejstvo, da so prehodni dnevi za 28-dnevni cikel vedno na isti dan v tednu za poljubnega posameznika, kajti ta cikel šteje natanko štiri tedne. Če je prehodni dan za 28-dnevni cikel npr. na torek, potem bodo vsi ostali torki kritični dnevi za žensko energijo.

Kot verjetno že marsikdo sklepa, velja, da, če se prehodna dneva dveh ciklov skladata, sledi, da je ta dan »dvakratno kritičen«, in da je »trikratno kritičen«, če se skladajo trije cikli. V Thommenovi in Wernlijevi knjigi je polno ritmogramov, ki nam kažejo, da so bili dnevi, na katere so umrli različni slavni ljudje, dnevi, na katere sta se skladala dva ali več ciklov. V dveh dnevih, na katera je imel Clark Gable srčna napada — drugi je bil usoden — sta bila dva cikla skladna na prehodni dan. Aga Khan je umrl na trikratno kritični dan. Arnold Palmer je zmagal na British Open Golf Tournament v času visokega obdobja v juliju 1962 in izgubil Professional Golf Association Tourney, ko je bil njegov trikratno kritični dan. Nedvomno, nujno je, da vam fliessovci pripravijo diagram bodočih cikličnih vzorcev, da boste lahko posebno previdni na kritične dneve; ke pa pridejo v poštev še drugi dejavniki, ni mogoče narediti napovedi, ki bi bila nekakšen oklep pred nevarnostmi.

Ker je dolžina vsakega cikla nedeljiva v dnevih, pomeni, da se bo ritmogram vsake osebe ponovil v svoji obliki po določenem intervalu n-dni. Ta interval bo enak za vsakogar. Na primer, n-dni po rojstvu vsake osebe bodo vsi trije cikli hkrati sekali absciso na poti navzgor in ta celoten model se bo začel znova. Dva človeka, med katerima je razlika natanko n-dni, bosta imela vselej časovno dovršeno usklajene ciklične modele. To število je pomembna konstanta v švicarskem fliessovskem sistemu.

prevedel: TONI GOLOBIČ

George S. Thommen, predsednik podjetja Biorhythm Computers, Inc., 298 Fifth Avenue, New York, je še vedno pri močeh. Občasno se pojavlja v govornih oddajah na radiu in na televiziji, da bi promoviral svoje izdelke. James Randi, čarovnik, je bil moderator celonočne govorne oddaje sredi šestdesetih let. Thommen je bil dvakrat njegov gost. V eni izmed oddaj je Randi povedal, da mu je neka gospa iz New Jerseya poslala svoj rojstni datum in ga prosila za bioritemski diagram, ki bi ji razkril naslednji dve leti življenja. Potem, ko ji je poslal pravi diagram, ki pa je bil izdelan za nek **drug** rojstni datum, je Randi prejel strastno pismo od gospe, v katerem le-ta trdi, da se diagram natanko ujema z vsemi njenimi neugodnimi in ugodnimi kritičnimi dnevi. Randi ji je odpisal, se opravičil, ker je napravil napako pri njenem rojstnem datumu, in zraven priložil »pravilni« diagram, ki pa je imel dejansko enako napako kot prvi. Kmalu je prejel pismo, v katerem je prebral, da je nov diagram še natančnejši, kot je bil prvi.

Ko je imel Thommen marca 1966 govor na 36. letnem shodu Velikega newyorškega varnostnega sveta (Greater New York k Safety Council), je poročal, da potekajo raziskovalni projekti na temo bioritmov na univerzi v Nebraski in na univerzi v Minnesoti, ter da je dr. Tatai, načelnik za medicino na oddelku za javno zdravstvo v Tokiu, izdal knjigo *Bioritem in človeško življenje*. V njej se je zgledoval po Thommenovem sistemu. Ko se je februarja 1966 raztreščil Boeing 727 jetliner v Tokiu, je dr. Tatai nemudoma sestavil pilotov diagram in iz njega razbral, da se je nesreča zgodila na enega izmed pilotovih neugodnih dnevov.

Zdi se, da so bioritem bolje sprejeli na Japonskem kot v Združenih državah Amerike. V reviji *Time* z dne 10. januarja 1972 lahko na strani 48 preberemo, da Ohmi Railway Co. na Japonskem izračunava bioritme za vsakega izmed svojih 500 voznikov avtobusov. Kadar je imel voznik na tabeli »slab« dan, je dobil opozorilo, naj bo izjemno previden. Ohmi Company je poročala o 50 odstotnem padcu števila nesreč.

V reviji *Fate* iz februarja 1975 lahko na straneh 109—110 beremo o konferenci na temo »Bioritem, pomiritev in kirlianova fotografija«, ki se je dogajala v Evanstonu v državi Illinois oktobra 1974. Michael Zaeske, ki je financiral konferenco, je odkril, da so vsi tradicionalni diagrami »v zmoti za nekaj dni«. Gostje na zborovanju so slišali tudi dokaze iz Kalifornije, da obstaja še četrti cikel, in da bi taki štirje cikli lahko bili v »zvezi z Jungovimi štirimi osebnostnimi tipi.«

Science News, z dne 18. januarja 1975, na strani 45 reklamira podjetje Edmund Scientific Company in njihov novi Biorhythm Kit ($ 11.50), ki vsebuje natnačno izdelan kalkulator Dialgraf. Reklamni oglas je ponujal tudi »natančno izračunan osebni« bioritemski diagram za 12 mesecev vsakemu bralcu, ki pošlje svoj rojstni datum in $ 15.95. Mogoče se sprašujete, ali Edmund uporablja tradicionalne diagrame (možna napaka treh dni) ali Zaeskejeve izboljšane postopke.

VELIKI DUH JE MOČNEJŠI OD STROJEV

PAPALAGI

Papalagi je zbirka govorov, ki jih je napisal južnopacifiški poglavar Tuiavii Tiavejski. V nemškem prevodu njegovega prijatelja Ericha Scheurmana so prvič izšli v Nemčiji v zgodnjih dvajsetih letih tega stoletja.

Papalagi so kritična in antropološko orientirana študija, katere namen je opisati belce in njihov način življenja. Ob branju teh govorov velja upoštevati, da so namenjeni domorodcem južnopacifiških otokov, ki so imeli do tedaj le malo ali nič stikov s civilizacijo belcev.

Papalagi izdelujejo veliko stvari, ki jih mi ne moremo niti jih nikoli ne bomo sposobni izdelovati — stvari, ki jih ne razumemo in nam tudi ne pomenijo drugega kot zgolj težko kamenje. To so tudi stvari, ki jih ne želimo imeti, a jih šibki med nami občudujejo, istočasno pa jih navdajajo z zgrešenim občutkom manjvrednosti. Prav zaradi tega se bomo sedaj odkrito pogovarjali o osupljivih trikih Papalagov.

Papalagi imajo dar, da vsako stvar spremenijo v svojo gorjačo. Vzamejo divji blisk in vroč ogenj ali pa deroče vode in jih napravijo za predmet svoje volje. Zaprejo jih in jim ukazujejo. In ti jih ubogajo — postanejo njihovi močni bojevniki. Papalagi zmorejo narediti divji blisk celo hitrejši in lažji, vroči ogenj še bolj vroč in deročo vodo še bolj deročo.

Papalagi so res videti kot »razbijalci neba«[1], glasniki Boga, zaradi svojega gospostva nad nebom in zemljo.

Papalagi je kot riba, ptica, črv in konj istočasno. Vrta v tla, skozi zemljo in pod širokimi rekami izkopava tunele. Plazi se po gorah in skalah, na noge si priveže železna kolesa in drvi, hitreje kot vsak konj. Velik kanu ima za nad vodo in še enega za pod vodo. Videl sem ga jadrati skozi zrak kot galeba. Dviga se v nebo — zna leteti! Svoj kanu vodi od oblaka do oblaka.

Ljubljeni bratje! Vsaka beseda, ki sem jo do zdaj izrekel, je resnična. Verjeti morate vašemu služabniku, pa četudi vaša zdrava pamet dvomi v vsako mojo besedo. Kajti stvari Papalagov so zelo velike in impresivne, in bojim se, da se bodo mnogi izmed vas prestrašili tolikšne moči. In kje naj sploh pričnem, če naj povem vse, kar so videle moje začudene oči!

Vsi poznate veliki kanu, ki mu belci pravijo parnik. Ali ni videti kot velikanska riba? Kako je mogoče, da od enega otoka do drugega pluje hitreje, kot to zmorejo naši močni mladi možje? Ste že kdaj videli njeno veliko repno krmilo, ko je odplula? Premika se na enak način, kot se premika rep ribe v zalivu. Ta repna plavut poganja kanu. Kako je kaj takega možno, je velika skrivnost Papalagov. Skrivnost počiva v trebuhu velike ribe. Tam se nahaja stroj, ki hrani plavut z močjo. V stroju je skrite veliko moči. Moja glava ni dovolj močna, da bi vam lahko razložil, kaj je stroj. Edino, kar lahko rečem, je, da stroj je črne kamne in v zameno daje moč, ki je večja kot bi jo lahko imel človek.

Stroj je največja gorjača, ki jo premorejo belci. Dajte mu največje ifi-drevo iz gozda in stroj ga bo zmečkal na koščke, kakor ženska zmečka taro za svoje otroke. Stroj je največji čarovnik Evrope. Njegova roka je močna in se nikoli ne utrudi. Če je tako motivirana, lahko izreže 100, ne, celo 1000 kanujev na dan. Videl sem ga tudi tkati tkanine, tako tenke in rahle, kot bi jih tkala nežna dekletova roka.

Tkal je od jutra do večera in pljuval ven tkanine, celo grmado! Naša moč je malenkost v primerjavi z mogočnostjo stroja.

Papalagi so čarovniki. Zapojte jim pesem; ujeli jo bodo in vam jo poslali nazaj, kadarkoli želite. Pred nos vam porinejo košček stekla in na njega ujamejo vašo podobo. Z njega lahko vašo nepristno podobo snamejo tudi tisoč ali še večkrat. Kolikokrat hočete.

Videl pa sem še večje čudeže. Povedal sem vam že, da Papalagi ujamejo blisk z neba — tudi to je resnica. Ujamejo ga, z njim nahranijo stroj, ki ga ponoči izpljune v tisočerih malih zvezdicah: svetlečih črvih in malih lunah. Za Papalage bi bila malenkost urediti tako, da bi se naš otok kopal v svetlobi tudi ponoči, in prav nič temneje ne bi bilo kot sedaj. Pogosto pošiljajo ven te svetlobne bliske, da služijo njihovim namenom; določijo jim smer in jim dajo nositi sporočila za svoje brate naokrog. Ti svetlobni bliski jih ubogajo in prenesejo sporočilo.

Papalagi je ojačal svoje ude. Njegove roke se raztezajo do najbolj oddaljenih obal morja in zvezd, njegove roke pa prehitevajo veter in valove. Njihova ušesa slišiio vsak šepet na Savii, njihov glas pa ima krila kakor ptice.

Njegove oči vidijo tudi v temi.

Gleda skozi sebe, kakor da bi bilo njegovo meso prozorno kot voda, da lahko vidite vsako marogo na dnu.

Vse, čemur sem bil priča in o čemer vam zdaj pripovedujem, je le majhen del tega, kar so opazile moje oči. In naj vam povem še to, da so belci ponosni, da delajo vsak dan nove, močnejše čudeže; mnogi izmed njih bedijo še ponoči, da bi izumili še več načinov, kako prevarati Boga. Kajti vse to, kar počnejo, počnejo zato, ker hočejo premagati Vélikega Duha in se polastiti njegovih moči. Papalagi izzivajo Boga. Toda Bog je še vedno močnejši od najmočnejšega Papalaga z njegovim strojem vred — še zmeraj je Bog tisti, ki odloča, kdo bo umrl in kdaj. Sonce, voda in ogenj še zmeraj ubogajo najprej Boga. Belci prav tako še ne morejo upravljati luninega vzhajanja in smeri vetra.

Zato ti čudeži zanje niso pomembni. In, ljubljeni moji bratje, tisti otoški prebivalci, ki so dovolili, da so jih zaslepili čudeži belcev in sedaj zaradi tega molijo k njim, sebe pa imajo za revne in nevredne, ker njihove glave niso sposobne delati stvari, kakršne delajo belci, te imenujem slabiče. Spretnosti in čudeži belcev lahko v vaših očeh izzovejo mnogo občudovanja, a če si jih ogledate pri jasni luči, ne pomenijo več kot tkanje pokrivala ali klesanje gorjače; vse naše delo je kot igra otrok v pesku. Zakaj nič, kar je naredil beli človek, ne vzdrži primerjave z delom Vélikega Duha.

Koče visokih gospodov so čudovite in lepo okrašene; imenujejo jih palače. Visoke koče, postavljene Bogu na čast, so še bolj čudovite in se vzdigujejo višje kot gora Tofua[2]. A še zmeraj so neobdelane in skrpucane. Manjka jim toplina življenjskosti, če jih primerjate z živo rdečimi cvetovi hibiskusa. Ali pa jih primerjajte s krošnjo palme ali koralnim grebenom — to opojno goščavo barv in oblik. Papalagi nikdar niso uspeli svojih tkanin stkati tako rahlo, kakor pajek splete svojo mrežo in ni stroja, ki bi bil tako zapleten, kot je mala peščena mravlja, ki živi v naših kočah.

Povedal sem vam tudi, da Papalagi letijo k oblakom kot ptice. Toda galebi še zmeraj letijo višje in hitreje kot človek; letijo lahko tudi v viharju, saj so njihova krila priraščena, medtem ko so krila papalagov umetna, se hitro zlomijo in odpadejo.

Tako. Vsi njihovi čudeži imajo nekje šibko točko in ni stroja, ki ne bi potreboval skrbnika ali vodje. Vsi pa imajo v sebi skrito prekletstvo. Stroj lahko s svojimi močnimi rokami naredi vsakovrstne stvari, toda med delom izpije iz njih vso ljubezen, ki je prisotna v stvareh, ki jih mi naredimo z rokami. Kako naj bi mi bilo do kanuja, ki ga je naredil hladen stroj brez življenja, ki o svojem izdelku ni sposoben nič povedati, ki se ne nasmehne, ko je ta končan in ga ne more nesti očetu in mami, da bi ga občudovala. Bi mar ljubil svojo tanoo, kakor jo sedaj, če bi mi lahko stroj naredil drugo vsak trenutek, ne da bi bil sam pri tem udeležen? To je veliko prekletstvo stroja; Papalagi ne ljubijo ničesar več, ker jim stroj lahko naredi novo stvar vsak trenutek. Hraniti pa ga morajo s krvjo, da bi v zameno dobili njegove brezčutne čudeže.

Véliki Duh hoče razširjati in razkropiti moči neba in zemlje sam, po svoji preudarnosti. Noben človek nima pravice početi tega namesto njega. Vsaj brez kazni človek ne more pričakovati, da bi se lahko spreminjal v ribo ali ptico, konja ali črva. Dobiček od tega je mnogo manjši, kot si je zmožen sam priznati. Če se peljem skozi vas, sem resda hiter, a če hodim, lahko bolje vidim in prijatelji me povabijo na obisk. Doseči cilj hitro je le redkokdaj prednost. Papalagi želijo vedno doseči cilj svojega potovanja čim hitreje. Namen večine njihovih strojev je zgolj hiter prevoz ljudi. Ko pa dosežejo cilj svojega potovanja, hočejo takoj do naslednjega. Na tak način Papalagi brez miru drvijo skozi življenje, vse bolj izgubljajo svojo sposobnost hoditi in teči, ne da bi kdajkoli dosegli svojo usodo; usoda pa pride k nam sama, ne da bi jo sploh iskali.

Zato vam rečem, da stroj ni nič drugega kot lepa igrača v rokah velikih belopoltih otrok; njihovi triki pa nas ne smejo prestrašiti. Papalagi zaenkrat še niso iznašli stroja, ki bi jih ubranil pred smrtjo. Nikdar še niso naredili ali izdelali nekaj, kar bi bilo močnejše od stvari, ki jih počne Bog vsak trenutek. Noben stroj ali čarovnija še ni trajala vse človeško življenje, ga naredila srečnejšega ali bolj veselega. Držimo se torej še naprej del in čudežev Boga in prezirajmo belce, ki bi radi sami igrali Boga.

prevod: IRENA HRAST

TIUAVII TIUAVEJSKI SE POSLAVLJA

Pred vami je zadnja zgodba samoanskega poglavarja Tiuavija, s katerimi je razveseljeval svoje pleme v prvi polovici letošnjega stoletja. Opisi zahodne civilizacije in njenih pridobitev — življenja v Evropi — očitno zelo bistrega moža se zdijo današnjemu bralcu silno zabavni v svoji preprostosti. Pa vendar so skrajno temeljiti: brez podatkov o nastanku bi jih danes, kakšnih šestdeset let kasneje prav lahko pripisali jedkemu humoristu. Še več, zdijo se celo zapisani Monthy Python. In narobe je verjeti, pripoveduje Jože Gutsmandl-Gic, ki je bil pred dobrim desetletjem na samoanskem otočju kakšnih deset dni, da so tamkajšnji ljudje kakorkoli prizadeti zaradi svoje preprostosti. Živijo pestro in veselo, polno in brez stresov. Povzroča jim jih kvečjemu zahodna civilizacija, ki je v vzhodni Pacifik zmetala x atomskih bomb.

Zgodb o Papalagih v Katedri ne bomo več brali. Od vseh objavljenih pri založbi Real Free Press iz Amsterdama smo ostali dolžni še tri. Skupaj z vsemi ostalimi bodo na voljo slovenskemu bralcu pred novoletnimi počitnicami — v knjižni izdaji. Po izvirni nemški izdaji Ericha Scheurmana in angleškem prevodu pri Real Free Press jih bo Irena Hrast pripeljala na sončno stran Alp; v razmislek, poduk in zabavo.

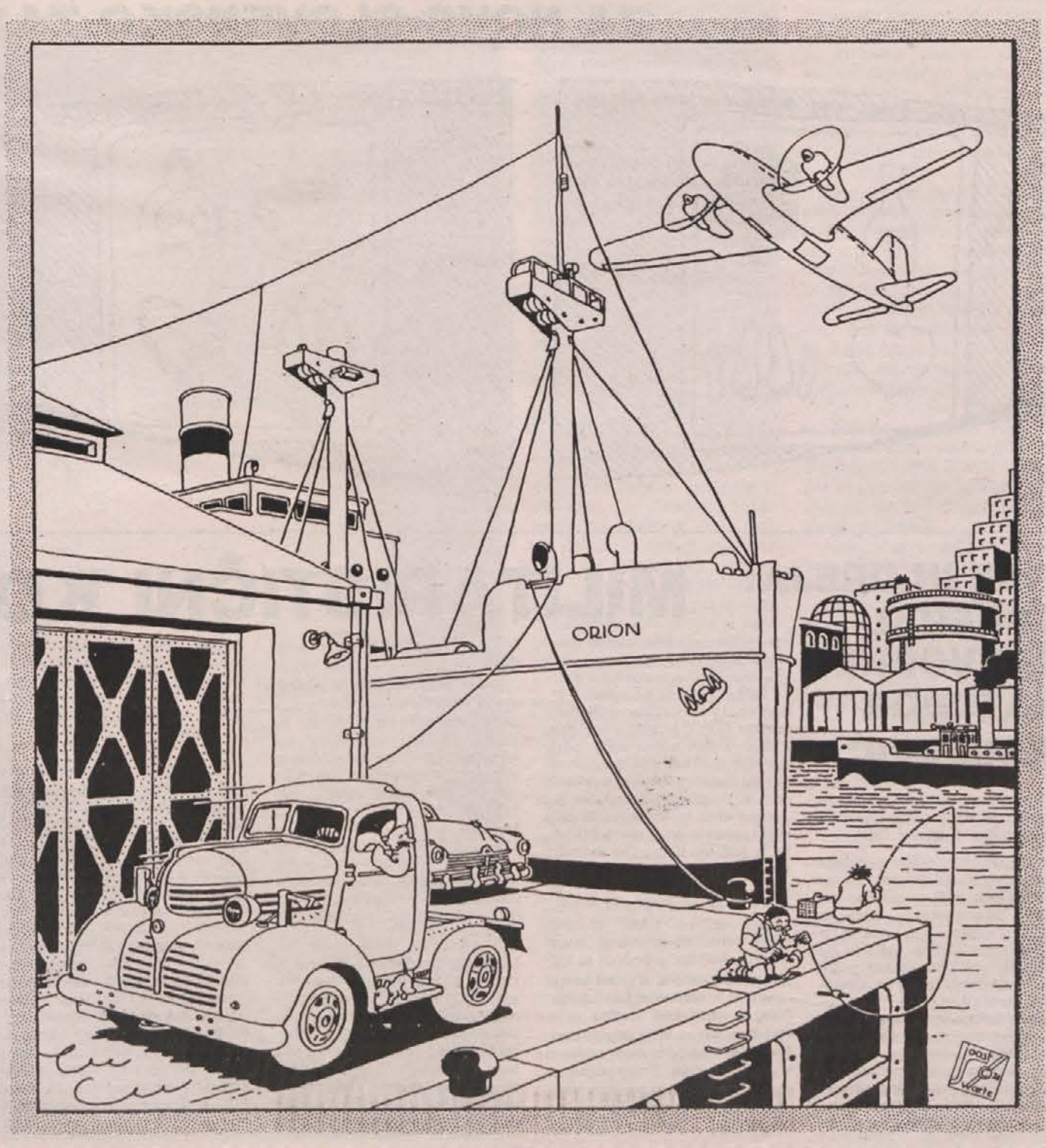

[1] Papalagi pomeni: belec, tujec; dobesedno pa pomeni »razbijalec neba« (Breaker of Heaven). Prvi misionarji so na Samoo pripluli z jadrnicami. Ko so jih domorodci videli prihajati, so mislili, da je bila v nebu razpoka, skozi katero so belci prišli k njim — razbili so nebo. V mitologiji Maorov iz Nove Zelandije so Papalagi belokožci, ki so se spustili z neba v svetlečih, belih vozilih.

[2] Visoka gora na otoku Upolu.

OBLAST GREBATORJEM!

Ali si želite na oblasti politike, ki bodo skromni, pošteni, iskreni, pravični . . . skratka povsem vsakdanji ljudje? Jaz si jih ne. Vsak poklic potrebuje motivacijo, ki mora biti še kako otipljiva, kajti od lufta in božjega blagoslova se ne da živeti, kaj šele delovati. Vsako delovanje pa mora imeti določen cilj oz. namen, kar je še toliko bolj res, če gre za tako pomembne stvari, kot je usoda države, naroda ipd. Recimo, da je politika kurba, toda tudi med damami, ki opravljajo najstarejši poklic, so bistvene razlike: če je nekdo pripravljen plačati kvalitetni profesionalki celo premoženje, ga je že vredna, po drugi strani pa obstajajo tudi take za dva vinjaka (triper je praviloma gratis). Trdno sem prepričan, da so čisto človeške, recimo etične kvalitete pri damah za dva vinjaka višje kot pri onih drugih, toda kot morebitni stranki mi gre za seksualne užitke, ne pa za srčno dobroto izbrane obrtnice.

Toliko bolj me torej čudi, da se del svobodno izbranih oblastnikov zavzema za deprofesionalizacijo oblastnih položajev. Ljudje, ki se potegujejo za oblast in hkrati trdijo, da jim je osebna korist deveta briga, so ali lažnivci (kar je politikom sicer mogoče odpustiti), ali pa naivneži — in prav naivnost je v politiki najhujša možna napaka. Obstaja pa še tretja možnost: z zahtevami po deprofesionalizaciji se hočejo vnaprej izogniti odgovornosti — vsaka stvar je namreč vredna natanko toliko, kolikor je treba zanjo plačati. Posledica deprofesionalizacije politike so nekakšni »ljudski politiki«, ki še najbolj spominjajo na morske prašičke: ti niso ne morski (saj živijo na kopnem) in ne prašički (prašči in prašički so namreč sodoprsti kopitarji, njihovi »morski« soimenjaki pa glodalci), so pa zaželene laboratorijske živalice, na katerih bolj ali manj znanstveno »v dobrobit človeštva« (kar je večinoma le lepši izraz za biznis) izvajajo bolj ali manj okrutne poskuse. Prihajamo skratka v absurden položaj, ko ljudje, ki smo si jih izvolili za oblastnike, to dejansko niso, ampak so ali vsaj hočejo biti permanentno manipulirani. Manipulatorji si lahko seveda brezskrbno manejo roke, saj formalno sploh ne obstajajo. Je pa očitno, da ne prenesejo konkurence. Kako si naj drugače razlagamo grožnje sredstvom javnega obveščanja, ki so hkrati seveda sredstva množične manipulacije. Seveda je težko verjeti, da bi tisti uredniki množičnih občil, ki so od vsega začetka delali kariero na temelju moralnopolitične neoporečnosti, s spremembo oblasti kar čez noč nehali biti »družbenopolitični delavci« in postali vrhunski strokovnjaki. A stvar lahko gledamo tudi iz drugega zornega kota: prilagodljivost novopečenih »strokovnjakov« vse preveč spominja na isto lastnost novopečenih oblastnikov. Kameleonstvo enih je le zrcalna slika kameleonstva drugih.

Od oblastnikov nikakor ne pričakujem, da bi svoje poglede na svet spreminjali oz. prilagajali tako, kot menijo, da razmišlja ljudstvo. Sploh ne, »plačati« sem jih pripravljen le, če imajo že vnaprej izdelana stališča, s katerimi se strinjam, in se jih tudi držijo. Oblast naj bi bila redka dobrina, za katero bi se bilo vredno še kako potruditi, hkrati pa bi jo bilo lahko zgubiti. Sprenevedanja o »ljudskosti« oblasti so samo sprenevedanja in nič več kot to. Edina zares ljudska oblast je tista, ki je ni (tudi zato anarhisti že po definiciji ne morejo biti stranka in sodelovati na volitvah). Vsaka oblast je do neke mere avtoritarna, a če naj bo legitimna, mora biti zlahka zamenljiva. Prav v tem je srž problema: nemogoče je zamenjati ljudstvo, četudi se imenuje z grško besedo demos. In prav tu je področje, na katerem lahko sredstva množičnega obveščanja/manipuliranja storijo največ: česar ni mogoče zamenjati, je mogoče spremeniti. Vsekakor mi je ljubša oblast, ki se spremembam upira zaradi lastne koristi, kot taka, ki to počne zaradi nekakšnih »višjih narodnih interesov«. Najvišji interes je užitek, ta pa je skupen vsem.

jacks

NAGRADNA KRIŽANKA

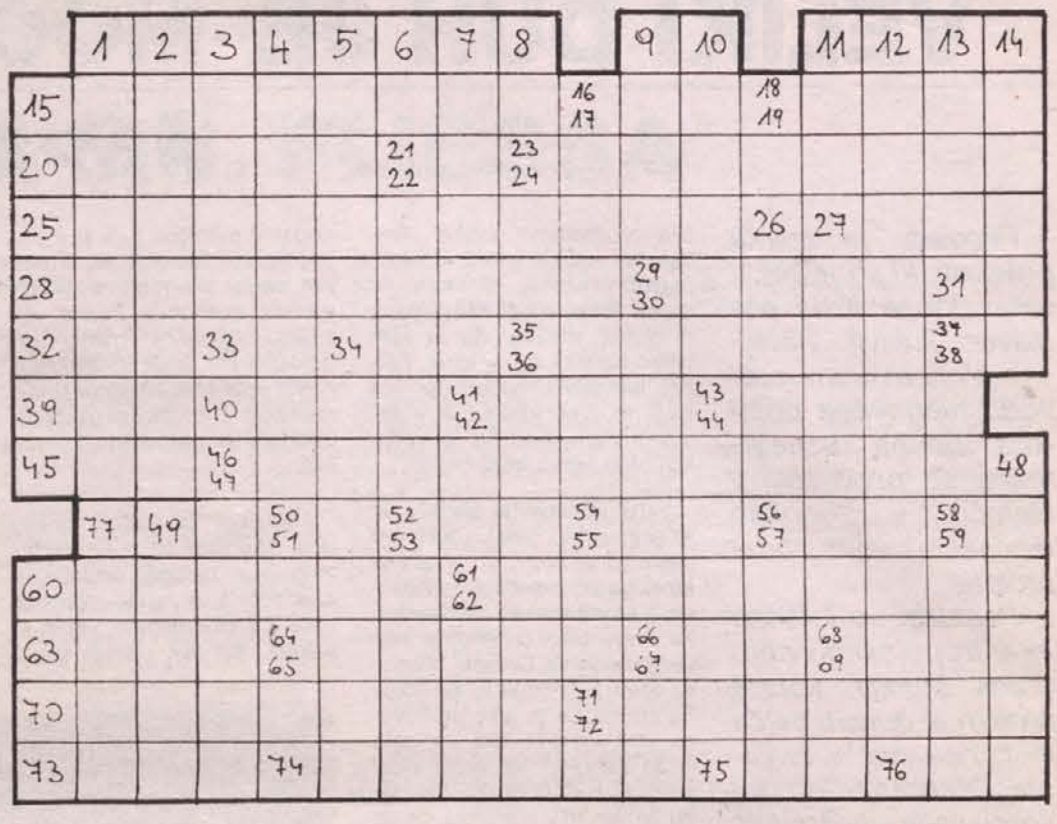

1: Tungsten. 2: Liturgični vzklik veselja. 3: Gl. mesto Latvije. 4: Franc. mesto (nekoč sedež papežev). 5: Na sebe. 6: Avstrija. 7: Ital. film. igralka (Cathrin). 8: Italija. 9: Skupina čebel. 10: Vrhnje oblačilo. 11: Kraj pri Ljubljani. 12: Glasbenik, ki igra na pihalo. 13: Gozdnato področje na Kočevskem. 14: Zvezda v Orlu. 15: Mesto v Indiji (tudi Benares). 16: Recept. 17: Delfske prerokinje. 18: Ribje jajce. 19: 3. Samoglasnik. 20: Plod oljke. 21: Fosfor. 22: Peruanski pisatelj in politik (Mario Vargas). 23: Človek, ki zna mnogo jezikov. 24: Clan. 25: Zakonodaja. 26: Ameriški gorski lev. 27: Turški velikaš. 28: Pripadnik verske sekte bičarjev. 29: Riba. 30: Diktat. 31: 10. Črka. 32: Rutenij. 33: Dušik. 34: Vse v redu. 35: Vrsta sardel (mn.). 37: Polmer. 39: Medmet. 40: Rim. boginja plodnosti. 41: Železov oksid. 32: Neznanec. 43: Eksplozivno telo. 44: Klada za sekanje. 45: Makarska. 46: Izumrli človečnjak. 48: Nekd. dolž. mera. 49: Španija. 50: Nemčija. 51: 17. črka. 52: Nikalnica. 53: Zeleni Gošnik. 54: Števnik. 55: Arab. žrebec. 56: Ang. »ono«. 57: Franc. skladatelj (Edouard). 58: 23. črka. 59: Znani rock glasbenik (Nick). 60: Sovj. šahist (Anatolij). 61: Prostor za čakanje. 62: Amer. mera za mleko. 63: Babica. 64: Končni znesek. 65: 5. črka. 66: Lantan. 67: Valjevo. 68: Čebelji izdelek. 69: Veznik. 70: Visok cerkveni dostojanstvenik. 71: Demokratični način izbire kandidatov. 72: Bor. 73: Kratica osnovnošolskega predmeta. 74: Lastnost lenuhov. 75: Os. zaimek. 76: Element. 77: Gorivo za plavže.

Reši, izreži, pošlji in čakaj na eno od treh nagrad!

Rešitev prejšnje križanke: Ekspropriacija. Raca, Noah, A, Ur. Ot, DK, vnanjost, talon, ednina, R. Oroville, eks, I. lipan, JM, PA, at, ano, Ta, Acri, I. lavina, Mae, nos. I, rak, O, had. Jo, Apollinaris. Adonaj, Ksenija.

KONSTRUKTIVEN PREDLOG

V času prelomnih sprememb in demokratizacije naše lepe deželice bi veljalo razmisliti tudi o spremembi državne zastave, ki naj hkrati izraža slovensko suverenost, demokracijo, pravičnost, posebnosti narodove identitete in povezanost s tradicijo. Predlog, ki ga dajem, je posebej izviren, saj naj bi bila slovenska zastava edina na svetu z dvema bistveno različnima stranema, vsaka od njiju pa naj bi bila povezana z deli dveh največjih sinov slovenskega naroda: Ivanom Cankarjem in Francetom Prešernom.

Stran A naj bi bila takšne barve, za kakršno se bo izrekla večina Slovencev, na njej pa naj bi bil upodobljen kovanec za deset vinarjev (0,10 lipe), skodelica kave, mati z otrokom v naročju in kos kruha, na njej pa bi pisalo še sledeče geslo: **»Popivši skodelico kave je zatajil mater, vzel desetico in se najedel *(Ivan)*«.** Vse to naj bi aludiralo na Ivana Cankarja, ki je bil (kakor predsednik Demosa) *socialdemokrat,* zavzemal se je za *jugoslovansko konfederacijo* (dejal je namreč, da so Južnjaki naši bratranci, ne pa ravno bratje) in za *Slovenijo v Evropi* (slovenski kmet naj bi bil bolj podoben svojemu tirolskemu kot pa srbskemu kolegu). Žal pa je Cankar, menda zaradi zdravstvene motnje nočnega močenja postelje, imel velike težave s spolnim življenjem, tako da ni zaplodil nobenega novega Slovenca.

Prav to pomanjkljivost pa uspešno rešuje stran B, ki naj bi bila drugačne, vendar enako demokratično izbrane barve kot stran A, na njej pa bi bila upodobljena vrba, štefan vina, (neiztrohnjeno) srce in spolni odnos, ter zapisan tekst: **»O, Vrba, obrodile so trte vince nam sladko, da sinov zarod nov, iz vas bo strah sovražnikov *(France)*«.** Ta stran aludira na Franceta Prešerna, ki je bil znan po tem, da je rad *delal nove Slovence* (tisti »doktor fik-fik«, s katerim so nas pitali v osnovni šoli, nima nobene zveze s figami), iz katerih bo zrasla samostojna slovenska armada. Vino aludira na našo *himno* Zdravljico, vrba pa hkrati na *povezanost z domom in zemljo* (hiša, družina, sveti zakon, cerkev), pa tudi na *reševanje sporov* z drugimi jugoslovanskimi narodi (»Srbe na vrbe . . .«), srce pa je *simbol ljubezni.* Prav Prešeren najbolje ponazarja globino in bistvo slovenske duše in volje do življenja, za kar je živel (»Jej, pij in kavsaj,/ za večnost se ne ravsaj«) in najbrž tudi umrl (srčni vodenici, ki ga je spravila na oni svet, bi danes najbrž rekli »kombinacija sifilisa in ciroze jeter«). Bil pa je tudi privatnik in liberalec (prav kakor Demosovi obrtniki).

Slovenko Lipnik, Slovenja vas.

ZA NOVO SLOVENSKO ZASTAVO

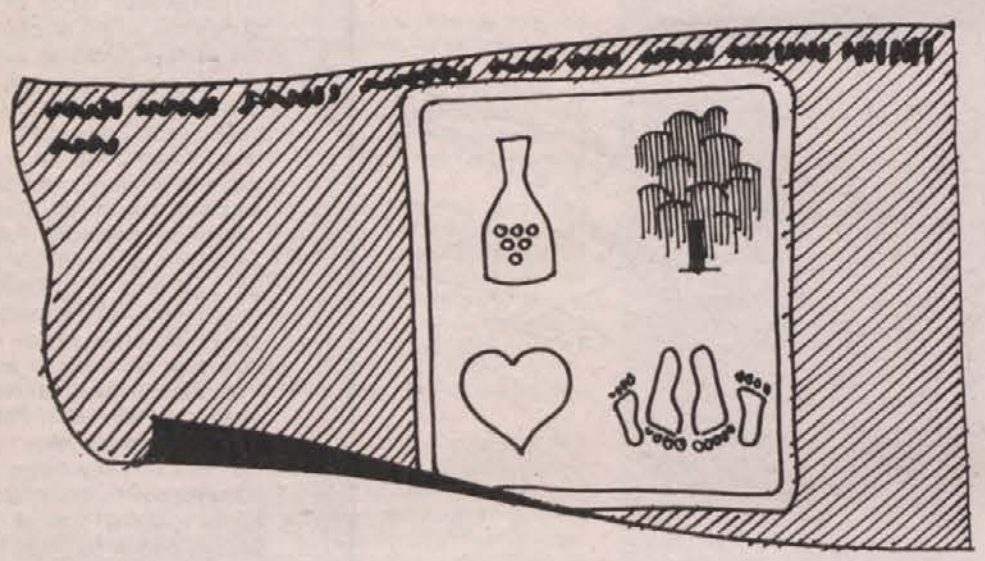

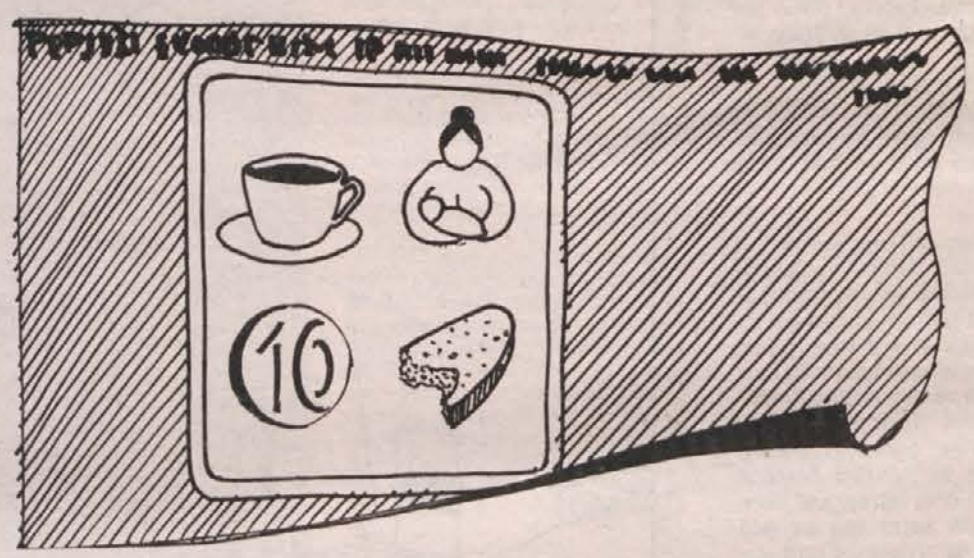

PIŠE IN UREJA: GENERAL-RAZVODNIK RATOBOR JURIŠEVIĆ

MILITARISTIČNI KOTIČEK

Kako sem bil nagovestil že v prejšnjem, osmom po redu iz naše nove in savremenije serije Militarističnih kotičkov, taj, deveti po redu, tudi bo poslednji v tom letniku našeg in vašeg časopisa.

Kakor sem obljubio, govora bo o počitnicama, o savetima, kako jih preživeti in pre vsega kaj valja ukreniti na području narodne odbrambe in društvene samozaštite, kako bi počitnice bile korisne in prijatne tako vsakemu pojedincu kako tudi društvu v celini.

Cilj odnosno smoter počitnica je v tome, da se človek, koji na počitnicama počiva, izdašno relaksira, da obnovi svoju fizičko in psihičko sposobnost, in da se uz put kulturno uzdiže, kako bi po povratku vsakodnevnemu poslu delal kvalitetnije, bolje in učinkovitije. Da bi se na počitnicama poboljšala fizička spremnost vsakega pojedinca, ne bi se trebalo prepustiti enostavnemu zabušavanju, ampak gojiti umereno fizično aktivnost, takozvano aktivno relaksacijo. Priporoča se lagano trčanje po svežom zraku, plavanje, individualni in kolektivni sportovi z žogom, lagani trening borilačkih veščin, a vsako jutro fizičke vežbe, kakršne se izvode v armiji. Pošto je pravilnik o izvajanu fizičkih vežb v skladu s Pravilom službe v JNA vojna tajna, pozivam vse one, koji so odslužili vojni rok, da se prisete teh sretnih dni, in potpomognu ostalim pri uvežbavanju in izvajanju fizičkih vežbi kakor je predvideno PS-om, da bi tudi oni v splošno dobrobit poboljšali svoje fizičke sposobnosti. Isto tako na psihičkem planu ne velja se prepustiti mrtvilu, ampak aktivno pratiti zbivanja okoli sebe. Spoznavanje novih krajeva, kultura, prirodnih in kulturnih spomenika, a pred vsega novih ljudi, unutarnje nas obogačuje in nam dava vredna nova iskustva, katera velja valjano upotrebiti na vsakodnevnom poslu in v životu v obče. Priporočljivo je tudi na počitnicama pratiti novine, prečitati kakšno dobro knjigo, po mogočnosti s patriotskom in odbrambenom tematikom, in tako dalje.

A kar je najvrednije, je sklapanje novih prijateljstev, pri čemu v okviru možnosti ne bi trebalo da so na enonacionalnem osnovu, nego da služe jačanju bratstva in jedinstva med našimi narodi in narodnostmi. Kakor izgleda, politička situacija v naši zemlji je jako složena, kar se odraža tudi na slabšanju mednacijonalnih odnosa, pa so s toga počitnice, poleg služenja vojnog roka, najboljša prilika za medsebojno upoznavanje, razumevanje in prijateljevanje.

Ali to ne pomeni, da tudi sklapanje poznanstva s strancima ne bi bilo korisno. Naprotiv, stranci, ki dolaze na počitnice v našo zemljo večinom so naši prijatelji, koji bodo ponesli dober glas o nama širom sveta, pa bi s toga za vsakega našega građanina, ki se bilo službeno bilo kot turist susreče s tujci, trebalo veljati da vodi brigo o svojem ponašanju do tujih oseba. Paziti pa pri temu mora, da ne izda neko državno ali vojno tajno, posebno radi toga, ker pod krinkom turizma k nama dolaze tudi špijuni in drugi zlohotni elementi.

Makar treba v vsakem primeru dati prednost počitnicama v domovini, tudi počitnice v inostranstvu lahko so jako korisne. Ispred vsega upoznavanje stranih zemlja nas kulturno obogatuje, ali vsaki svesni državljan SFRJ poleg informacija čisto kulturnega in zabavnega karaktera trudil se bo skupiti tudi čimveč informacija, koje bi utegnile biti interesantne za odbrambo naše zemlje. Posebno naglašavam, da za našu obrambu lahko so jako interesantne tudi na videz nepomembne stvari, pa s toga tudi njim valja posvetiti vso pozornost. Pred vsega pa so naši turisti v inostranstvu ambasadori naše miroljubive, nesvrstane in socijalističke politike te pestre kulture naših naroda in narodnosti, pa bi s tega veljalo obratiti polno pažnjo našemu ponašanju. Ako je nekdo v dvoumici, kako da se ponaša, da ne bi izpadel nekulturno odnosno rušil ugled naše zemlje v inostranstvu, naj se samo priseti Pravila službe v JNA in v skladu z njima se ponaša, jasno z modifikacijama glede na drugačne okolnosti.

Naš bo deseti po redu Militaristični kotiček izašel šele posle počitnica, a pošto za to vreme lahko se puno tega dogodi, ne morem s sigurnostjo nagovestiti o čemu bo govora v njemu. Vsekakor pa obečavam, da bom tudi sam na počitnicama obnovio svoje fizičke in psihičke energije, te da bodo naši i vaši Militaristični kotičkovi v sledečem letniku Katedre še aktualniji in zanimiviji. ■

MIRJAM KORBAR

HLADNA PRERAČUNLJIVOST IN ŽIVLJENJSKA ODLOČNOST

Imam veliko imen. Kličete me lahko Mara, Julija, Katarina, Pegeen, Milka . . . Prišla sem iz . . . Staršev se ne spominjam več dobro. Izginila sta med požarom. Hiša nam je zgorela. Nikoli več ju nisem videla. Veliko dni sem ju iskala med ruševinami in pepelom, poizvedovala za njima. Spraševala ljudi in moledovala. Ničesar.

Pozneje sem obnemogla tavala med podrtimi hišami in iskala trupli, kosti staršev, da bi jih vsaj pokopala. Namesto še zadnje želje in vpijajoče pesmi sem našla poln zaboj starih knjig. Prepovedanih knjig.

Bilo je leto po ekološki katastrofi. Pitne vode ni bilo več. Lovci na človeške organe so bili noč za nočjo na svojih bojnih pohodih. Sekali so ljudem meso s teles. Klavne orgije v nočeh.

Tega vsega nisem videla. Prav tako nisem želela. Imela sem stare knjige in brala. Sredi nastale groze in brezupnosti sem ujela in našla svojo lepoto, svoj svet. Zgodbe in besede so me hranile in branile pred roparji in klavci.

Ti dnevi so bili spokojni in lepi. Brala sem do onemoglosti, dokler ni sedanjost utonila v nič. Goltala sem besede, minulo zgodovino, hotela spoznati obstoječo genezo, naše bistvo.

Vsega tega sem bila sestradana, lačna kruha. Bila sem cvet, ki se ponuja ptici. Roža želja in hrepenenja, pretakanje spominov nazaj v preteklost. Mogoče zvezda v breskončni noči.

Spomini moje preteklosti so more strahu in željenih upanj. Ne želim, da se takšni časi povrnejo. O tem ne želim več premišljevati. Strah me je. Ljudi, strahu . . .

»Bili sta senci.
Mrzli senci.
Brez dotika.
Brž zamrli.«

(etü)

Nastopile so sanje. Drugačne, lepe, zmeraj ponavljajoče se sanje. Nežen in pritajen sen.

»Noč se je prelila.
Izlila in rodila.
Naša poželenja.
Trupla.
Ihtenja.
Iskanja.
Zamrla.«

(etü)

Kri, meso, srce, vso elementarno bistvo sem zavrgla. Postala sem sapa, nemirni plinasti duh, čista mimikrija, morda spomin.

»Ni prostora v tvojem telesu.
Ni sreče v tvojem srcu.
Sovražiš in požiraš ljubeče noči.
Gladiš in ljubiš žgoče dni.
Vrni se.
Sezi mi v roko.«

(etü)

Pridite k meni, snemite si maske strahu z vaših lic, ne skrivajte jokajočih lic, ne nastavljajte prav teh tolikim udarcem. Odložite križe usod s svojih zgaranih teles. Vse je bil le sen. Temine noči in ujetništva več ni.

Pred nami je bleščec in vdan dan. Kako je človek lep. O krasni novi svet, kjer biva takšen rod!

»Za nami je svet.
Mehak in blažen.
Lep in krepak.
Sočen in topel.
Milijoni ga častijo.
Slavijo in o njem pojo.
Od neštetih spočet se razkriva svet.«

svet.«

TONE STOJKO

Igralec zelo težko sam odloča (zaradi službovanja v institucijah kot so gledališča) svobodno o liku in tudi o dramskem delu, ki bi ga želel igrati. Zaposlena sem v Mestnem gledališču Ljubljana. Mislim, da v takšni instituciji kot je moj teater, nikoli ne morem oz. ne bom mogla niko: dovolj izraziti svojih lastnih nagnjenj in občutenj, pa tudi svojega pogleda na svet umetniških tendenc in gibanj, nazora, etc., kot bi mogoče to lahko storila, vplivala in se svobodno odločala pri nekakšnih ad hoc, skupinah ali projektnih timih, teatrih. Mislim, da bi nasploh morali začeti razmišljati, da je dobro tako za teater kot za obiskovalce gledaliških del kot tudi za nas igralce, da smo vsi nekako vezani na projekt, z ljudmi, s katerimi delamo in katerim ponujamo svoje zamisli, nagnjenja, nagone, da polemiziramo tako pred predstavo, pri njenem nastajanju, analiziramo cel sistem gledališkega dela, sestavimo fragmente, ki nas bodo vodili k realizaciji estetsko napravljenega projekta. Cilj nam bo v tem primeru umetnost, odnos med nami akterji, polne dvorane, odmevnost, zadovoljstvo publike, kritike . . .

Zaradi vsega tega sem pred dilemo. Ali ostati v tem gledališču (Mestnem gledališču Ljubljanskem, op. ur.) in če je njegova usmeritev to, kar bi jaz želela delati. Želela bi, da se usmeritev ter idejni cilji institucije, v kateri delam, in kreativno ustvarjam vsaj dovolj, mogoče 50 % pokrivajo z mojo predelitvijo in mojo potjo. Velikokrat se zgodi, seveda tudi ostalim igralcem in igralkam, da določeno vlogo igraš po službeni dolžnosti, na žalost in grozo samemu sebi ter gledalcem. Narava nas igralcev je potem ta, da poskušamo svoje vloge čimbolje prilagoditi svojemu nasprotju, ostali ekipi in režiserju. Res pa je ta prilagodljivost v našem primeru nujna in odločujoča. Važen je lik in celotna predstava. Po vseh teh kompromisih se nekega trenutka le vprašaš, kako dolgo še vztrajati na ta.način in tako kreirati svojo gledališko in izrazno ter retorično bit. Zame je to velik problem, želela bi, da mi igralci ne bi bili vezani na ustanovo ter na njene notabilitetne določljivosti, temveč na ekipo ljudi, tim, s katerim ustvarjamo nekakšen projekt;

Takšne institucije so zelo hrome, ne glede na to, da je velika večina ljudi v takšni ustanovi pripravljena na spremembe, na drugačen potek dela, na duh, ki bo lačen sprememb in se ne bo bal novih idej, ter drugačnih pristopov, predvsem pa na konkurenco in aktivno udejstvovanje. Žal pa je angažiranost pri večini posameznikov v teatru le verbalna, nedoločljiva, ni maksimirana in dovolj angažirana. Tako pri delovanju teatra kot pri izvedbi predstave. Res je tudi, da smo igralci veliki individualci, zelo heterogene osebnosti, samo svoji intelektualci, entuziasti, moralisti. V takšni instituciji je problem prav tako generacijska razlika, prostorska, ustvarjen je kaos, v katerem mora posameznik kot ekipa ter prav tako institucija delovati. Kje je potem rešitev. Mogoče v toleranci, spoštovanju posameznikove izvirnosti, spodbujanju generacijskih razlik, konkurenci idej ter akterjev, prava umetniška izbira prihodnega delovanja, izviren in inovativen repertoar ter še in še . . . V korelaciji z vsemi pozitivnimi ukrepi in pojmi živi teater. Stvari (vse) morajo maksimalno in polno delovati. Če le majhen del zamre, predstava in tudi življenje v teatru oziroma gledališču, ni več tako. Igralčeva ujetost v institucije in z njimi je večna, nerešljiva postavka. Žal.

Zelo tvorno in vseobsegajoče dejanje ustvarjanja ter izvajanja kreativnega procesa je, če pri izvedbi gledališkega dela deluje celotna ekipa. Moja zamisel, proces, ki me pri vsaki predstavi najbolj zanima, je analiza teksta in pa lika, ki je hkrati vzpodbuda in pomoč tako režiserju kot ostalim članom ekipe.

Želim čimbolje dojeti namišljeni pa tako realni svet, ki je velikokrat realnejši od stvarnosti same. Temu težim kot osebnost, kot igralka, mislim pa, da je tudi težnja samega gledališča.

»Če«, ki je v realnem svetu beg od resničnosti, pomeni v gledališču resničnost samo.

Če gledališče in igralci pričaramo svet stvarnosti na svojih deskah in s tem dosežemo ali presežemo mejo, kjer se dotikata mistifikacija, manipulacija, zabava . . . s samim spoznanjem realnosti vsakega obiskovalca, gledalca, smo uspeli. Za vse to pa je potrebno obilo garanja.

Igra je delo. Če pa je igra hkrati veselje, je igra igra.

Veliko ljudi beži od svojih problemov. Mnogi pridejo tudi zaradi svoje ujetosti v družbene zakonitosti in normative v teater. To je njihov beg pred obstoječo stvarnostjo, ki pa ni problem teatra kot takega.

Veliko časa porabim pri učenju zakonov, nagnjenj ter tudi nagonov, ki mi oblikujejo eksistencialno bit. Preko tega želim spoznati tudi druge. Želim jih razumeti, razumevati in sem tudi drugim namenjena, ker sem del njih samih.

Gledališče in igra sta se razvili iz človekove potrebe po igri. Igrajajoči se človek. Iz nekakšnega prapočela po kreiranju in razkazovanju vsem lastnim notranjih emocij, drugačnih oblik izpovedi posameznikovega duha, različnosti oblik, značajev in tudi zgodovine, življenja, družabnosti . . . etc.

Gledališče je namenjeno ljudem. Pri pretoku energij, misli se ustvari akt, kjer se gledališče in publika oplajata.

Teater je preslikava življenja in dogodkov. Predstava je montaža resničnosti in iluzije. Je lahko manipulacija, pozitivna sprememba ter prav tako negativna konotacija. Je režiserjev pristop ter dramatikova manipulacija, avtobiografija, ujetost . . . etc. Do sedaj je za vsako gledališče bila pomembnejša kvantiteta. Kvaliteta je bila žal v drugem planu. Pomembnejše je bilo število predstav, množičnost obiska, številke, proslave in število nagrad . . .

Publiki, ki prihaja v gledališča, je potrebno ponuditi dovolj visoko zastavljeno repertoarsko kvaliteto pravilno izbranih in umetniško ter estetsko vodenih predstav ter jih z dobrimi in razmišljujočimi predstavami vzgajati.

Ankete, ki jih teatri izvajajo, s katerimi povprašujejo svojo publiko o njihovih željah ter usmeritvah in predstavah, katere bi želeli gledati, je samo pomanjkanje usmeritev in pravilne izbire programov ter kadrov — igralcev.

EDMUND TÜRK

Nisem še odigrala najpomembnejše, velike predstave, filma. Mojo preteklost lahko ocenjujejo le gledalci. Raje delam kot govoričim o uspehih, nagradah. Vsaka predstava je celota, ko je predstavljena, ji ne morem več nič dodati ne odvzeti.

Poskušam nadgrajevati svoj lik in s tem celotno vedutо, estetiko pisane besede, mimike, izraženega in specifičnega giba, izražanja občutja, misli . . .

Zame je bila vsaka predstava in oba filma večji ali manjši, svetlejši in temnejši kamen na poti . . . le NAPREJ. Vse odigrane like imam rada, predstave in filme nikoli ne bom mogla razvrščati po pomembnosti ali uspehih, ker je vse samo most do druge strani, do ponovnega uspeha, žalosti, resnic, Katarine . . . , Julije, etc.

Kdo sem, kje in kako ustvarjam, zakaj ima vse to kak smisel? Mogoče sem med rdečim in črnim, med strahom in pogumom, med Erosom in Tanatosom, med lažjo in resnico, med biti in ne biti, med srečo in nesrečo, med vidnim in nevidnim, med svetlobo in temo, med končnostjo ter neskončnostjo, med dušo in telesom, med peklom ter nebesi, med Julijo in Elektro, med Bogom in Hudičem, med Milko in Pegeen. Morda. Morda pa ne. Povsod živi in eksistira del mene, nikjer ni polna moja radodarnost, venomer sem na poti k sebi, pa vendar zaradi tega želim biti v vseh, povezana z vsem, napotena k vsakemu . . . lik je del mene, prav takrat sem jaz ta oseba, protagonist, ne igralka, temveč usoda, resnica, domišljija, ne utvara, ne naučena akterka, hladna stvarnost, vesela prihodnost, žalost in smrt bistva ter gledalčevega spoznanja.

Teater je red in odnos med enim in drugim le takrat, ko identifikacija slikovne in retorične uprizoritve raztelesi igralčev pristop in ga elementarno igranemu liku ponovno materializira, spoštovanega gledalca pa napoti v svet njegove lastne usode, tragedije, komedije, ljubezni; Med njima poteka dvoboj dveh različnih pojmovanj svetov in časa, drugačen pristop, znanje ter pripravljenost na spoštovanje in razumevanje različnih resnic in različnih dognanj; Profesionalen odnos med enim in drugim, razum, sočutje ter čustvoanje, ljubezen do igre in teatra, lastna pozitivna eksistenca, besedni razum oziroma zaklad, hram razuma ter tudi infantilne skromnosti, ustvarjajo stik med njima v vsej polni izvirnosti, nastanku, prapočelu; Stik je dosežen v hladnem sočutju ali vihravi navihanosti do stvarnosti obstoječega ter preteklega. Poslanstvo nas gledaliških umetnikov je, da ustvarimo toliko strašne in ubijalske tišine, kot jo posameznik poseduje v svoji notranjosti, neodkrito, ter takšno kot jo poslušamo ob dnevu mrtvih ali ob pogrebu svojcev. Ustvariti moramo tudi vse ostale zvrsti človekove mimike, soodnosa, pogube . . . Tu je prav tako naš stik . . . Usoda posameznikov, ki morajo postati ti, on, bistvo, razvojni proces.

IZZA REŠETK: IVICA ČULJAK-KEČER

»TA POT JE IZBRALA MENE!«

»Za pesmi z moje plošče verjetno bodočnosti ne bo, preteklosti pa je ogromno,« pravi vinkovški rocker, ki je v zagrebški Popovači na prisilnem zdravljenju. S svojo skupino **Satan Panonski** je nastopal tudi v Celju, te dni pa je izšla njihova velika plošča z naslovom **Nuklearne olimpijske igre**.

V Jugoslaviji postaja legenda. **Ivica Čuljak-Kečer** je punker, hardkorovec in najpomembnejši človek rockovske skupine **Satan Panonski**.

Ljudi razburja predvsem njegovo življenje. Zaprt je v norišnici (tako pravi psihiatrični bolnici v Popovači) — zaradi uboja. Osem let in štiri mesece je preživel izza blindiranih oken psihiatrične bolnišnice. Obsojen je bil na dvanajst let zapora. Njegova glasba je bila prvič objavljena na kompilacijski plošči zagrebških novorockerjev, ki je izšla pri neodvisni založbi **Slušaj najglasnije, Željka Franjića**. Te dni je pri Založbi Slušaj najglasnije izšel njegov samostojni LP. **Kečer** rad govori, ni pa rad preveč vprašan. Pogovor za Katedro je tudi ekskluziven.

»Morda ta elpi sploh ni izšel, ampak se je rodil. Težko mu bo. Vsi ga bodo napadli, mnogi inferiorci in zavistneži ga bodo pri rojevanju poskušali zadušiti. Ta plošča pa je moje Srce, moj Duh, Razum in Dostojanstvo. Glasbo sem napisal sam, Ivica Čuljak-Kečer II, pošast ravnine, tisti Pogan.

LP je osemenila in v maternici nosila Resničnost, zajebana v zablodo Civilizacije. Moji možgani so samo posrednik, moje srce je dalo barvo mojemu pošastnemu vokalu in na trenutke glasnim strunam. O plošči naj se rock kritiki — samozvani ali šolani — ne trudijo dati svojega mnenja. Zagotavljam jim, da bodo izpadli kreteni. Ta LP je jasna slika življenja s Satanom, ta glasba ni rock, ni punk, to je hard blood shock. LP je Kečer vrgel na cesto iz pizde svojih sposobnosti. Naj ga stisnejo težki remorkerji pod ukazom močnega delodajalca Gospodarja.

Nimam hiše, rojstnega kraja, doma, mladosti, imam življenje. LP je glasba in Beseda o Stvarnosti, o Resnici posameznega trenutka in tistem, kar je bilo, kar je in kar bo. LP je moj otrok, pri ustvarjanju sem doživljal orgazme, se jokal, si rezel roke in prsi; ko sem ga rodil, sem popil makov čaj, moral sem, čeprav tudi sam ne vem kako, ker bi sicer eksplodiral. Da bi lahko naredil to ploščo, sem moral prenehati biti odvisen od narkotikov. LP sem zmogel ustvariti edino pri popolni zavesti.

O tej plošči ne bo mogel napisati nič jasnega in poštenega nihče, ki me osebno ne pozna. Mojo nrav, karakter in stremljenja. LP je moje zgražanje in zgražanje mojih tisočev Prijateljev, ljubezen in hotenja vseh njih. Napravljen je predvsem zaradi njih, potem zaradi očeta, ki mi govori ›pička ti materna! 12 let si raztrgan punker in kaj si dosegel?‹,in nato zaradi mene.

Mogoče me bodo zaradi plošče prej izpustili s sodne psihiatrije, mogoče me bo kakšen politični ali verski ekstremist ubil od zadaj (ja, ker me ne bi bilo lahko ubiti, če bi pri napadalcu opazil to namero). Politika in vera sta religija. V kaj verujem? V nič? O, ne, verjamem samo v svoj sedanji čas, v trenutek v tem delčku sekunde, v nič prej in nič potem, v zdajšnji trenutek. Jaz sem svoboden, nisem obremenjen, nimam svojega naroda, ukradli so mi ga.

Ne verjamem v boga, to vero so mi vzeli, nimam svojega doma, v srcu so mi ga skurili, imam pa svoj LP, ki stane 15 DM (plačati ga je mogoče tudi v kontroverznih dinarjih), naročiti pa ga je mogoče pri **Željku Franjiću, Samoborska 107 v Zagrebu** (telefon **348 208**). Naročite ga, ne bom obogatel. Sovražim denar, se in mamila. Vse, kar bom dobil od založnika Franjića, bom zapil s Prijatelji. Ustvaril sem tisto, kar nihče pred mano ni in za menoj tudi ne bo — na odru počnem tisto, kar zmorem. Drugi naj se tudi potrudijo biti samosvoji in naj ne delajo plagiatov. V zadnjem času so takšni samo **Public Image**. Sicer glasbe ne poslušam dosti — plagiate delajo predvsem tisti, ki so prezasičeni s tujo glasbo, ki je ravno tako plagiat. Poslušajte Bacha, Vivaldija, Esmo Redžepovo, Eskime, Indijance in Črnce, od njih ne boste nikoli dobili nič slabega. Pomagali vam bodo, da boste samosvoji, da boste našli sebe in se uvrstili mednje. Indijanski tamtam je v svojem frenetičnem ritmu in tonu milijonkrat večja umetnost kot recimo We don't Need no Education iz filma The Wall.

Pomagal mi je (čeprav ga moram vedno čuvati, ker napravi sranje, ko se napije) **Daniel Brdar** iz Vinkovcev. Na vseh pesmih, razen na pesmi Sexualni distonalitet (kjer je **Zoran Niketić-Picek** godel bas, **Dražen Karakaš-Klit** je igral ritem in solo kitaro, bobne pa lepi **Mario Arnušić**, imenovan Krompir v tetrapaku).

Ivica Čuljak-Kečer

Joj, to je imenitno za gospodinje, ki nimajo časa lupiti krompirja, ali pa so prelene za to, ali če imajo lakirane nohte, pa si jih ne bi rade uničile! Naj vzamejo lepega Maria, ›da jih opali‹! Vendar on nima časa, ker mora pri meni igrati bobne. Ponosem sem na vse moje glasbenike. Velikokrat sem jih poljuboval na roke in čela, ko smo šli iz studia.

Na plošči so tri pesmi, v katerih ni običajne glasbe: **Beduin, Obdukcija** in **Pokol**. Nek dan sem šel v studio, vzel trideset kilogramov težko okroglo železno ploščo in udarjal po njej s kladivom.

Po deski pa sem tolkel s sekiro, in to je bilo to. Da bi bil fer do Daniela, sem mu dovolil, da je pesmi **Tiho** dodal svoje kitarsko masturbiranje. Všeč mi je, čeprav nikoli ne bi dovolil, da bi v vsaki pesmi igral na ta način. To pa tudi ni mogoče zaradi unikatnosti melodije.

Vsaka pesem je povsem neodvisna, unikatna. Menim, da mi niti kreten tega ne more spodbijati.

Spremljevalna vokala, ki sem jima dirigiral (ker sta nova), sta pela **Nathan Grozay-Napalm** in **Tin Čipin-Tjenanmen**. Vsem, razen Piceku in Klitu, sem dal jaz umetniška imena. Picek ni normalen.

Ostalo o elpiju, da ne masturbiram turbo, imaš priloženo k plošči. Saj mi ne gre zato, da bi bralce silil, naj kupujejo, ampak mi gre testise toliko govoriti. Boli me kurac, da nekateri rock kritiki trdijo, da ne obstajam, da nisem jaz avtor vseh melodij, slikar, pesnik, pisec proze in avtor filozofije. ›Nisem jaz izbral te poti, ta pot je izbrala mene.‹ Ti se napihujejo s kritikami iz velikih svetovnih rock magazinov in lahko jim je pisati o bendih, ki imajo jasen slog igranja, RNR, HM, HC, Punk . . . Ko pa slišijo mene, se zmedejo, in ne vedo, kaj bi napisali. Moja glasba je neindetificirana umetnost — celo zame samega (kako ne bi bila za njih)! Pa rečejo: ›**Kečer** je najbolj realen v živo, **Kečer** je žrtev sedanjosti‹, pa nikoli niso z menoj prišli iz oči v oči. Bojijo se me, da bom razkril, da niso sposobni čitati z obrazov.

Želel bi enkrat igrati z **Milićem Vukašinovićem** iz **Vatrenega Poljubca**. Nikoli ga nisem videl v živo, vendar ga občudujem. Z obraza mu čitam, da ima čisto srce in dušo, in močen ponos. Ne jebe nikogar. Zelo je uspel, da ni prodal svojega karakterja za valuto, kot so vsi tisti bendi, ki snemajo znanstveno fantastične spote s posiljenimi dekleti v ozadju. Za **Nuklearne olimpijske igre** morda ni bodočnosti, preteklosti pa je ogromno. Jaz sem samosvoj, drugi pa naj poskušajo, morda bodo uspeli tudi oni postati taki. Dober dan. Na svidenje.«

— Kaj meniš o garažnem boomu v Yo rocku lani?

»Nimam jaz kaj misliti — če želiš, lahko to počneš ti, maestro.

Pomisli, na koga z glasbo in oblačenjem spominjajo rockabillyji.

Na Salvadorja Dalija zagotovo ne.

Elvisu prinašajo cvetje na grob, on je legenda, mit, a po mojem ni bil pošten, ker je dovolil, da ima svojo hišo cvetja. Zame je kolosalna neumnost oboževati nekoga, ki ga sploh ne poznaš, ki mu nisi pomagal, da podpiral, ljubil in mu lajšal bolečine. Kaj je napravil R'n'R? Srečne je napravil srečnejše, nesrečne pa poslal v pekel mamil, kjer zbijajo zobe babicam in dedom in staršem ter napadajo nemočne starke. Napravil jih je totalno nesrečne. Ponosem sem, ker sem preprečil, da bi punk postal takšen v Jugoslaviji, čeprav so tudi ekstremisti, ki mislijo, da je tu Liverpool. Ti in tvoj bralec naj si sama odgovarjata na vprašanje o garažnem rocku. Koliko prsatih krav pravi, da so estradne umetnice! So zelo nore, a prebrisane, vedo komu in kdaj je treba nastaviti pičko. V rocku ta organ zamenjujejo tudi določena količina hašiša, heroina, devize in morda tudi rit. Hard blook shock pa ni na prodaj. S ploščo bom zaslužil 750 mark, Zdenku sem dolžan 500, deset plošč bom podaril materialno najbolj ogroženim prijateljem, 100 mark pa bomo zapili v rundi piva.

Vsi hipiji in punkerji, ki jih omenjaš, imajo povsem enak scenski nastop, da o glasbi ne govorim.

Jaz pa nimam časa razmišljati, kdo je kaj od koga ukradel. Si zadovoljen? Čutim, da je to eden od zadnjih težkih intervjujev, ki sem jih dal. Zame ni pomembno, ali je pogovor za mariborsko Katedro ali newyorški Times. Jaz se rad zajebavam. Na radiu dam intervju zato, da se smejejo, da begamo. Rad se smejem in igram, tako ne mislim na Resnico. Ti pa me z vprašanji, četudi nisi zloben, slišiš, naj se spopadem z njo.«

— Vinkovci (scena, ljudje, običaji)?

»Osem let in štiri mesece sem izza blindiranih oken norišnice, v Vinkovce pa grem skoraj vsak mesec. Po telefonu in preko pisem sem obveščen o vsem, kaj se tam dogaja. Tamkajšnje stanje poznam boljše kot večina ljudi, ki tam živijo. Družim se z ljudmi vseh slojev, stanov in narodnosti.

Nisem omejen ali obremenjen. V zadnjem času se ›velike pop skupine‹ Vinkovcev izogibajo, ker tamkajšnjih manijakov ne zanimajo pesmice tipa ›Sječaš li se Lili, igranja u travi‹ in ›Rock me baby‹.

Na koncert znane sarajevske skupine je prišlo 20 ljudi, za nastop beograjskih šminkeric pa so proda eno samo karto. Takim se turneje v Vinkovce ne splača organizirati. Ker je tu prisoten duh **Satana Panonskega** in prelita kri — ogenj, zakurjen s strašnim ritualom na predstavi, jih je spametoval. V Vinkovcih so mladi za hongkonške filme, nekateri psihopati za nacionalistične hajke, mnogim je dolčas in včasih malo demolirajo kakšno restavracijo.

Vidiš, ime**Satan Panonski** sem si nadel, da bi lahko tam preživel in obstajal. Od vseh njih sem moral biti bolj nor! Punk, RnR, hipiji so prišli v Vinkovce hkrati kot v Zagreb, Beograd, Ljubljano in Sarajevo, vse novo je tudi danes tam, zadržuje pa se tudi staro, živi, ko želi obstajati, novo pa prihaja. Tu je neizbežna vojna, tam pa je že vsakodnevni pojav. To je tamkajšnja scena, dogodek in ljudje.

Katedra, ki jo spoštujem, bi mi lahko bila v bodoče posrednik za Radio Maribor, ali kak nastop tam. Te vrste intervjujev pa res nima smisla več dajati. Kajti jaz, moja glasba, moje slike in z mojimi rokami napravljena obleka ne obstajamo zaradi ljudskih množic (›u ime naroda‹ so me obsodili na 12 let za zločinca), ampak za pravične in poštene ljudi in vsi takšni so že, ali pa še bodo, moji prijatelji. Hvala jim za vse!«

DRAGO BORIĆ

NEODVISNA PRODUKCIJA V RAZMAHU

Če se bo plodnost izdajanja domačih neodvisnih izdaj nadaljevala v tem tempu, potem te rubrike še ne bo hitro konec, saj z vseh vetrov prihajajo nove in nove neodvisne izdaje.

Najprej so se »oglasili« na ljubljanskem **ŠKUC-u,** kjer je pri založbi **FV** izšla prva LP plošča zagrebških hrupnežev **SEXA.** Gre za pravo eksplozijo garažno zvenečega distorzičnega energetsko napetega sodobnega rocka nekje med njujorško »noice« sceno, ameriškim brezkompromisnim hardkorom tiste vrste, pri kateri ima prste vmes **Steve Albini** in glasbo rudimentarne rockovske forme, ki domuje v Zagrebu in okolici pod okriljem projekta **Slušaj najglasnije.** Skratka, presenetljivo dobra plošča, ki s svojo ostrino razbija mit o sladkih novih časih!

V hrupni in udarni liniji se gibljejo tudi celjski **Strelnikoff,** katerih EP smo predstavili zadnjič, tokrat pa so nas fantje prijetno presenetili s še eno ploščo, tokrat singlom, na katerem najdemo najprej predelavo znamenite ***Too Drunk To Fuck*** kalifornijskih **Dead Kennedys,** potem pa še »satiro« ***Heavy Mentally Retarted.*** **Strelnikoff** so s temi izdajami že dosegli zavidljiv nivo artikulacije in samo čakamo lahko na njihov prvi LP, ki jih bo, upamo, afirmiral kot še en naš odličen »izvozni« bend, pa čeprav le v marginalni sceni, ki se še ni odrekla zvočnemu diverzantstvu.

Sexa: Fuck Piction/No Sleep'Till Pussy, Strelnikoff: 45 % vol., Lola V Stain: Ikona in Trevor Watts' Moire Music: Druga godba '89

Iz povsem drugega zvočnega miljenja pa prihajata naslednji dve izdaji. Najprej so tu nam malo znani Makedonci **Lola V Stain,** ki združujejo prijetno ambientalnost precizno produciranega jazzzrocka (z vonjem po ECM-u) in etnične (seveda makedonske) zvočne surogate. Poleg električnega basa, kitare in klaviatur uporabljajo tudi dude in domača tolkala, njihova godba pa sledi sodobnemu razvoju svetovne glasbe. Omeniti velja tudi, da na dude igra starejši možakar **Pece Atanasovski,** ki ga »modernizem množične godbe še ni okužil«, plošča pa je izšla pri zagrebški **Blind Dog Records.**

Za konec omenimo še pravi izdajateljski podvig **Druge godbe** in **Radia Študent** — kaseto **Trevorja Wattsa** in njegove devetčlanske **Moiré Music.** Verjetno se še spomnite, kako smo lani hvalili nastop te skupine na Drugi godbi — sedaj lahko ponovimo le še, da je dvakrat po pol ure glasbe na tej kaseti najboljše, kar lahko v tem trenutku ponudi evropska post-jazzovska scena. (Da ne bo pomote: čeprav skoraj vsi glasbeniki **Moiré Music** izhajajo iz jazza, pa je na tej kaseti glasba sodobnega trenutka, lahko rečemo celo pop glasba s poduhovljeno globino in izrednim življenjskim pridahom). Glede na to, da je to prva izdaja **Wattsove Moiré Music** po izidu plošče ***With One Voice*** lansko leto, je treba poudariti, da so se organizatorji **Druge godbe** znova znašli v sami špici nekega godbeniškega dogajanja (in še nekaj: ne gre za piratski posnetek, ampak za izdajo, h kateri je **Trevor Watts** prispeval celo spremne misli).

In če ne veste, kje bi lahko našli te izdaje (v Mariboru kvečjemu morda v prostorih Galerije 88), vam lahko pomagamo z naslovi:

Založba FV (za Sexo)
Kersnikova 4
61000 Ljubljana
Blind Dog Records (za Lolo V. Stain)
P. P. 60
41020 N. Zagreb
Stojić Marin (za Strelnikoff)
Gruška 16
41000 Zagreb
CIDM (za Moiré Music)
Kersnikova 4
61000 Ljubljana

RAJKO MURŠIČ

DUBCORE: REGGAE-ROCK DIHOTOMIJA

BLIND IDIOT GOD

Leta 1979 je **Dick Hebdige** v knjigi *Subculture: The Meaning of Style* ocenil zgrešeno zvezo med britanskim punkom in reggaejem: *»Kljub močni privlačnosti . . . glede na razlike med njima ne more priti do združitve jezika rocka in reggaeja.«* Protislovja so očitna. Reggae in rock lahko delita določeno politično alienacijo, pri prvemu vsiljeno, pri drugem izbrano, ampak glasbeno sta si svetove narazen. Rock se giblje po visokih tonih, reggae po nizkih . . . razbijajoča hitrost nasproti počasni utečenosti . . . mlateče roke nasproti utripajočim okončinam.

Veliko dobrih glasbenikov, od **Micka Jonesa** do **H. R.**-a, je poskušalo razrešiti naravno nasprotje z iskanjem nekakšne vmesne poti med obema. Potem pa pridejo trije belopolti tipi iz Saint Louisa (zvezna ameriška država Missouri), ki pravijo: *»Pozabite fuzijo. Igrali bomo oboje; ampak vsako stvar posebej.«* In potem izdajo dva LP-ja, na katerih preskakujejo od jeznega odmevajočega hardcora k hipnotičnemu dubu, da bi vmes vrgli še kakšen funk komad. Imajo dovolj poguma in živcev, da priredijo **Georga Clintona** in **Stravinskega.** Ampak to še ni konec: zdaj so prišli še v improvizacijo. Z ekscentričnim carjem **Johnom Zornom** počnejo tisto *»downtown New York stvar«*.

Blind Idiot God, ki zdaj živijo v New Yorku, nimajo pomislekov zaradi mnogostranskosti. Kar vprašajte jih o inspiracijah. Basist **Gabe KATZ** določa **Johna Coltrana** kot najpomembnejšega človeka: *»Zaradi njega sem spoznal, da je glasba lahko res močno orodje.«* Kitarist **Andy HAWKINS** doda še **Cecila Taylorja** in klasične skladatelje 20. stoletja, kot so bili **Gyorgy Ligeti** in **Krzysztof Penderecki,** medtem ko ne pozabi povedati, da je **Igor Stravinsky** pri njem sprožil ljubezen do glasbe: *»Prvič me je zadelo, ko sem bil star 13 ali 14 in sem slišal Ognjeno ptico Stravinskega. Poslušal sem že Led Zeppelin in Beatles in bilo je fino, ampak takrat se je prvič zgodilo, da sem z glasbo dobil zares globok občutek uživanja in začel spoznavati, kaj vse je z glasbo mogoče narediti.«*

Bobnar **Ted EPSTEIN** govori o drugačnem navdihu: *»Ideja o funku kot konceptu živi z mano že tam od petnajstega leta dalje. Sinkopirani ritmi in vsa ta push/pull stvar, ki obstaja v funku . . . utelešena v **Funkadelic, Grandmaster Flash, Sly and the Family Stone, The Meters** . . . to me privlači.«*

Nobenega vokalista ni, da bi se priključil k pogovoru. **Blind Idiot God** so namreč eni izmed redkih instrumentalnih HC zasedb: bas, kitara in bcbni. Ko so začeli igrati (še na high school v St. Louisu), niso imeli sreče, da bi našli pravega pevca, ki bi se ujel z njihovo funk-punk senzibilnostjo. Zato so se odločili, da vokala preprosto ne bo in da bodo vse naredili le z instrumenti. Kar se je začelo kot nuja, so **B. I. G.** razvili v trdno stališče.

Danes so **B. I. G.** nepopustljivi instrumentalisti. *»Ko zaslišiš glas, ima ta tako jasne čustvene kvalitete«,* pravi **Hawkins.** *»Glas govori na drugačen način kot glasba in bi se samo vpletal v to, kar hočemo narediti z glasbo. Zares težko je najti skupine, ki uporabljajo glas kot instrument in ne samo kot posrednika besedil . . . čeprav se glasba nagiba k temu, da se osredotoči na glas.«*

Za **B. I. G.** je ključ pomena v glasbi. To ni noben hardcore troakordne šole. Trojica je vedno tako virtuozna kot energična, pa naj gre za bobneč dub, potencirano hitri trash ali priredbo **Coltrana** z **Zornom.** Pravzaprav zvenijo precej podobno iz jazza izhajajočim zasedbam kot so npr. **Last Exit** ali **Zornov** projekt **Spy Vs. Spy,** ki poskuša iti v hardcore tako jezno in močno kot jezni mladi fantje v trash. Ni čudno, da je po odmevnem prvencu za **SST** skupina dobila za produkcijo druge plošče (Undertow) vodilni duh crossover-ja, **Billa Laswella.** Na EP-ju, ki je bil snet s plošče, **B. I. G.** z **Zornom** dodajo še ekstra komad.

Po vsem tem ne smemo misliti, da hardcore korenine **B. I. G.** niso prave. *»Hardcore je neke vrsta kanala, skozi katerega morajo beli fantje Midwesta pognati svoje frustracije,«* pravi sicer zadržani mož **Katz.** *»Pri hardcoru sta nam zares všeč dve stvari,«* nadaljuje **Epstein.** *»Zares imamo radi hiter ritem: všeč nam je učinek, ki ga ima pospeševanje hitrosti na glasbo. Druga stvar pa je, da so nam itak všeč ekstremi. Hardcore kot ideja je precej ekstremen; resnica pa je, da ga večina bendov ne pripelje tako daleč.«*

Zveza z reggaejem ima manj osebnih zvez s triom in težko bi jih okrivili, da se slišijo *»jamajško«. »Nočemo se pretvarjati, da je to zares reggae«,* racionalizira **Hawkins,** *»to je le še ena stvar, ki jo igramo. Zvok se navezuje na dub, vendar je v njem precej stvari, ki ne spadajo v reggae. Veliko basovskih linij je drugačnih od tistih, ki jih boste slišali na povprečni dub plošči. Mi ne poskušamo igrati dub glasbo tako, kot se sicer igra — v tem ni nobenega smisla.«*

Medtem ko nekatere skupine, ki imajo več političnega interesa v crossover igri, kombinirajo hardcore in reggae iz ideoloških razlogov, so se **B. I. G.** za to odločili na strogih glasbenih osnovah. **Hawkins** domneva, da večina črnih skupin kot npr. **Bad Brains** in **24—7 Spyz** *»počne to iz popolnoma drugačnih razlogov. Prepričan sem, da jim je všeč, kar delajo, ampak 90% vsega je politika.*

*Mi to delamo zaradi tega, ker je to zvrst glasbe, ki se ujema z našim konceptom o pisanju in igranju glasbe nasploh. Obe različni vrsti glasbe imata skupno eno stvar. Vsaka oblika je primernaza **zvočno gostoto,** sonično in harmonično. Obe sta nelinearni, zgoščeni, k ponavljanju orientirani vrsti glasbe. Ritmično se ne skladata, zato pa imata podobnosti v harmonijah in melodijah. Poskušamo razširiti in ojačati te oblike z uporabo različnih harmonij in aranžmajev.«*

Za razliko od **Bad Brains** ali **Red Hot Chilli Peppers** jemljejo **Blind Idiot God** dub, funk in hardcore kot neodvisne stile in raje namenijo vsakemu svoj komad, namesto da bi jih združili (ali omehčali) v hibridno obliko. *»Ne zanima me združitev teh elementov«,* pove **Hawkins** preprosto in naravnost. *»Ne maram slišati štirih taktov šusa in potem dub. To ne gre skupaj — vsaka stvar posebej je veliko bolj učinkovita.«* **Katz** se strinja: *»Največkrat, ko hočeš združiti različne elemente, vzameš dva stila, ki nasprotujeta eden drugemu. In potem pride ven neko sranje, ker se stvari ne dopolnjujejo, ampak zasenčijo ena drugo.«* **Hawkins** je hiter v prispodobi: *»To je kot opica in povodni konj . . . ne moreta se parit . . . Opiconj!«*

V zadnjem času so se **Blind Idiot God** vpletli v popolnoma drugačne vrste igro z improvizatorjem **Johnom Zornom.** *»Sam nas je odkril,«* se zareži **Epstein.** *»Pravili so mi, da je en večer **Zorn** igral v **Knitting Factory,** mi pa v **CBGB.** Takoj, ko je končal nastop, je rekel ‹Hudiča, moram it' gledat' Blind Idiot God'› in je potem prišel ves navdušen nazaj v **Knitting Factory.** Čez teden dni nas je poklical in vprašal, če bi igrali skupaj.«*

Epstein je z **Zornom** odigral nekaj skladb **Ornetta Colemana** kot tudi več improviziranih nastopov, v katerih je zbobnal skupaj tolkalsko neurje med **Zornom** in kitaristom **Elliotom Sharpom** (!). Poleg komada, v katerem sodeluje Zorn, ki ga najdemo na EP-ju in CD-ju **B. I. G.,** je bila celotna skupina vpletena v več nastopov z **Zornom,** vključujoč *»tribute«* **Johnu Coltranu.** *»Približno dve tretjini tistega, kar počnemo z **Zornom,** je improviziranega, zares ohlapno zgrajeno,«* razloži **Hawkins,** *»ampak igramo še drugačne stvari, kjer on napiše specifične elemente. To so skupki različnih sekcij, ki jih skupaj najprej shematiziramo in gremo potem skupaj skozi njih in jih izpopolnjujemo. To je nekaj popolnoma drugačnega in tudi rezultati so drugačni za razliko od strukturirane glasbe.«*

Epstein se kot odmev oglasi na **Hawkinsov** entuziazem: *»Improvizacija zahteva čisto drugačne stvari od nas kot glasbenikov. Zame pomeni kreiranje glasbe ›na mestu samem‹ zares izziv, pa še zanimivo je . . . kaj se bo zgodilo? Prej da kot ne — velikokrat nastane nekaj zelo edinstvenega, kar bi sicer težko spravil iz sebe pod normalnimi pogoji. Moram doseči določen nivo adrenalina v krvi . . .«*

Trio namerava izdati glasbo, ki jo delajo skupaj z **Zornom** (strukturirane komade in proste improvizacije) na naslednjem LP-ju.

V načrtu imajo tudi projekt z vokalistom. *»To bo spet nekaj drugačnega, drug bend,«* pravi **Hawkins,** *»ampak osnovne sonične strukture bodo ostale . . . in glasnost. Morali bomo zvrtati luknje v zvok, zelo me zanima uporabljati glas kot instrument.«* Mnogostranskost omogoča triu, da eksperimentirajo z različnimi projekti znotraj benda in jim zato ni treba izpeljavati solističnih projektov. *»Vse lahko naredimo znotraj okvirov benda,«* zatrjuje **Hawkins.**

Mnogostranskost je tukaj zares beseda ključnega pomena. Za **Hawkinsa, Epsteina** in **Katza** je glasba vedno kot drag kamen z mnogoterimi brušenimi ploskvami. Trije instrumentalisti nimajo pretiranega veselja do trash maškarade, ki prevladuje po vsej feedback krogli. **Hawkinsu** še posebej ne znesejo topogláva pretvarjanja. *»Kar mi gre na živce, je ves ta prisiljen naivni trip. Danes in v tem času ni nobenega izgovora, s katerim bi opravičil igranje ignorantske bele trash rock glasbe. V njenem času je bilo to v redu in všeč so mi **The Stooges,** ampak to so že naredili ljudje, ki so to znali boljše od tebe, zato se ti ne splača niti poskušati! Vem, da gledate **NIGHTLINE** in veste, za kaj gre, zato se nehajte pretvarjati. Dovolj mi je, ko grejo vsi ti, ki so tako zbegani, da so srednji ali zgornji srednji razred, do takih ekstremov, da se oddvojijo od dejstev in poskušajo igrati nekaj, s čemer izpadejo popolnoma izumetničeno.«* **Katz** ima lastno teorijo o tej stvari: *»To je kot neka nova vrsta neoklasicizma. **The Stooges, New York Dolls** in **Velvet Underground** so kot stari mojstri in zdaj jih vsakdo poskuša oponašati. Takrat je bilo tisto, kar so počeli originalna ideja, ostra in v pravem času. Nekaj je pomenila v glasbenem smislu — to je bil prihod na nova področja. Ampak zdaj, danes, je bila ta nova ledina sto in stokrat preorana. Ljudje le pogrevajo stare ideje in svoje početje vrtijo v prazno. To je kot da bi naštudirali stare mojstre in jih izpilili do smrtne dolgočasnosti.«*

Po članku v reviju OPTION priredil DARIO CORTESE

DRUGA GODBA JE SVETOVNA GODBA

LJUDSKOST KOT IZZIV

Zdaj že lahko z gotovostjo rečemo, da je bila letošnja ponudba na **Drugi godbi** izredna; čeprav sam programski list ni obetal takšne pestrosti in zanesljive kvalitete, da bi nas prepričal o nujnosti obiska prav vseh prireditev (po eni strani je stvar kazala na nekakšen folk festival, po drugi strani pa so bili nekateri nastopi vprašljivi prav do zadnjega). Toda na vsesplošno zadovoljstvo se je stvar iztekla v eno najboljših festivalskih prireditev doslej in z afirmacijo te prireditve, ki še zdaleč ni več samo lokalnega pomena.

Ker smo konkretne nastope že dovolj dobro obdelali sproti, si osvežimo spomin prav na kratko. Začelo se je s tamburaškim orkestrom **Ansambel Vujičić** iz Madžarske, ki se je predstavil v izvedbeno spodobni luči in s **Triom Bulgarka**, ki je s svojo komorno perfekcijo in balkanskim žarom pošteno izzval naše percepcijske navade. Nastop **Sakisa Papadimitriouja** je bil vse do zadnjega vprašljiv in je pomenil še en pristen stik s tokom evropske improvizirane glasbe (čeprav z ambientalnim pristopom pianista **Sakisa** in bobnarja **Lefterisa** nismo bili povsem zadovoljni). **Borghesia** je nastopila povsem suvereno in eksplozivno v razširjeni postavi ter nam dala vedeti, da je en najboljših evropskih bendov, ki igrajo v širšem okviru *»body music«* stilema. Posebno izzivalno presenečenje so bili **Lights In A Fat City** iz Velike Britanije, ki so združili prastaro zvočnost avstralskih domorodcev in sodobno elektroniko v ekstatično utapljajočih se ritmih. Potem smo doživeli še slovenski večer s simpatično duhovitimi naturščiki iz Notranjske ter obetavnimi godci, ki so si nadeli ime **Trinajsto prase**, obujajo pa ljudsko godbo, ki jo sprejemajo kot živeč fenomen. Začrtan program je zaključil **Papa Wemba** s svojimi v Parizu delujočimi glasbeniki, ki so prišli z vseh vetrov in odigrali sodobno vročo verzijo zairskega *soukusa* z vsesplošnim žurom v Križankah. Posebej je treba omeniti še spremljevalni koncert **Druge godbe**, ki ga na programskem listu ni bilo mogoče zaslediti, njujorških **Fish and Roses**, ki so s svojim duhovitim noice-popom v dogajanje prinesli tudi nekaj rockovske klubske svežine.

foto: ANDREJA BAHAR

S tem širokim spektrom godbene ponudbe, z dokaj visokim nivojem kvalitete, odlično organizacijo in dovolj velikim odmevom tako med poslušalstvom kot pri medijih, je **DRUGA GODBA** postala najpomembnejša festivalska prireditev pri nas, s svojim iščočim angažmajem pa prav visoko kotira tudi med drugimi podobnimi evropskimi festivalskimi prireditvami. Če vemo, da je jazzu povsem pošla sapa (in je s tem mrknil tudi tradicionalni Ljubljanski Jazz festival) in da je ravno **Druga godba** s svojo usmeritvijo že pred leti anticipirala nadaljnji razvoj plodnejšega množičnogodbenega dogajanja, potem je treba jasno in glasno reči, da je to eden od temeljnih kamnov v mozaiku naše lastne kulture, ki hoče zasesti svoje mesto v evropskem kozmosu.

Morda se marsikdo tega se ne zaveda, ampak svetovljanstvo drugogodbaškega kova je obenem najboljše zdravilo proti provincialistični zaplankanosti in zaradi prezentacije najbolj izzivalnih zvočnih projektov v danem trenutku tudi en od najpomembnejših kanalov za nadaljnji razvoj sodobne godbeniške kreativnosti — skratka, ko se bo delila proračunska kulturniška pogača (čeprav pošteno nagrizena in plesniva), bo treba reči bobu bob in na vsak način zaščititi tovrstno kulturno produkcijo — in če nova kulturniška oblast ne bo spregledala pomena te in takšnih prireditev, je kot take sploh ne potrebujemo.

RAJKO MURŠIČ

ANTLER/SUBWAY RECORDS

GLASBA ZA DUŠO IN TELO

Antler/Subway Records je poleg **Play it again Sam** prav gotovo najmočnejša nova belgijska neodvisna gramofonska firma, specializirana za tako imenovano **Electronic body music.** Za firmo snemajo nekateri najbolj znani belgijski izvajalci te glasbene zvrsti, kot so **A Split Second, Siglo XX, Klinik, The Arch, Adult Fantasies, Sigmund und Sein Freund** in **Mussolini Headkick.** Pod njihovim okriljem pa so tudi nekatere druge skupine, ki bi jih zaradi bolj sofisticirane glasbe lahko le pogojno uvrstili v to glasbeno zvrst. To so predvsem **The Suns of Arqua, Niki Mono, Poesie Noire** in **Noise Unit.** Electronic body music in njeno bolj komercialno disco varianto, imenovano new beat, bi na grobo lahko opisali kot novo obliko repeticijske plesne glasbe, ki kombinira post industrijski zvok sintetizatorjev in sampleriev z dozo patosa in porcijo strasti. Vse skupaj pa mora biti podloženo z okoli 110 močnimi šusi elektronskega ritma v minuti. Electronic body music se je pojavila v Evropi, zlasti v Belgiji, pod vplivom **Cabaret Voltaire** in **DAF.** Do sedanje oblike so jo razvili zlasti **Front 242** in **A Split Second** iz Belgije. V ta žanr bi lahko všteli našo **Borghesio,** pogojno pa tudi **Laibach.** Trenutno najbolj vroč jugo bend EBM v Evropi pa je **In Sotto Voce,** ki prav tako snema za **A/S Records** in za katerega pri nas ni slišal še skoraj nihče. In zdaj še nekaj besed o nekaterih adutih firme **Antler.**

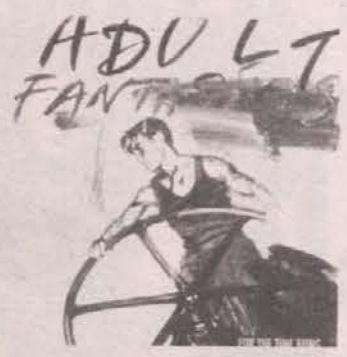

The Suns of Arqua izvajajo glasbo, ki so se je **23 Skidoo** skoraj dotaknili, preden so razpadli. Repeticijski elektronski ritem in bas kitara podpirata nenavadne improvizacije na orientalskih pihalnih instrumentih in violini. Bizarno srečanje **Third Ear Band** in elektronske telesne mizike v središču zemlje. Izdali so dva albuma.

Niki Mono je lani izdala prvi album ***Contradictions are a Luxury,*** ki je pravi špon. Izredno inteligentna, ekstravagantna pop glasba z elektronskim priokusom. Album je doživel izvrstne kritike v britanskem in evropskem glasbenem tisku. Na njem med drugimi sodelujejo **Jah Wobble (ex PIL)** ter **Blaine Raininger** in **Peter Principle** (ex **Tuxedomoon).**

Poesie Noire so bili na začetku pred petimi leti electro pop bend, njihov najnovejši album ***Love is Colder than Death*** pa je popolnoma druga pesem. Elektronski zvoki so se umaknili v ozadje, v ospredju pa je mehki zvok električne in akustične kitare ter drugih klasičnih rock instrumentov. To je urbana socialna poetika, podložena s čudovitimi melodijami, inspirirana z **Velvet Underground, Johnom Caleom, Leonardom Cohenom** in **Nickom Caveom.**

Mussolini Headkick rolajo energično in hitro ritmično elektronsko glasbo z deformiranimi vokali, vendar so na njihovem prvem albumu tudi bolj meditativno orientirani pasaži. Čeprav je na ovitku njihove plošče antifašistična slika **Johna Hartfielda,** so imeli zaradi nerazumevanja njenega sporočila veliko težav. Plošča in še zlasti njihovi kontroverzni koncerti so nezaželeni v Nemčiji, Avstriji in Holandiji.

Sigmund und sein Freund izvajajo surovo in brutalno ritmično elektronsko glasbo, v katero zamešajo precejšnjo dozo psihadeličnosti, prestreljene z atonalno frithovsko kitaro. S podiranjem barier intenzivnosti in hipnotične zatripanosti nas soočajo s svojo formo kontroverzne lepote. Prvemu izmed njihovih treh albumov je naslov ***See Emily Play,*** kar jasno kaže na njihovo inspiracijo.

The Arch so kreatorji domiselnega kolaža tradicionalnega kitarskega rocka in samplanega electronic body sounda. Pravi heavy industrijski zvok za dušo in telo.

I Sotto Voce sestavljata **Boris Mikulić** in **Ilja Dimitrijević.** Njun zadnji album je grozljiva zadeva. Nevrotična mešanica vreščečih metalnih kitar s temačnimi donečimi vokali in smrtonosnimi elektronskimi ritmi. Zadeva v stilu

Skinny Puppy in zgodnjih **Laibach.**

The Klinik so tipičen postindustrijski duo z obilico samplanih zvočnih efektov in elektronskih šumov, rušilnim elektronskim ritmom in grozečim vokalom ala **Laibach. The Klinik** sodelujejo še v različnih drugih projektih, od katerih sta najzanimivejša **Para** in **Noise Unit.**

Para bi bili lahko s svojimi mračnimi ritualnimi plesi izvrsten soundtrack za grozljivko.

Noise Unit karakterizira dinamičen heavy industrijski zvok z občasnimi izleti v bolj alternativne in ambientalne zadeve.

Pred kratkim so pri **A/S Records** izšle tudi plošče treh alternativnih rock bendov in sicer **Consolidated** in **Algebra Suicide** iz ZDA ter **Overlords** iz Danske.

ALEKS LENARD

KONCERTNO DOGAJANJE OB ZAKLJUČKU SPOMLADANSKE SEZONE

TONE DOGS, NICK CAVE & THE BAD SEEDS, MURPHY'S LAW TER NE ŽDALI

Mislim, da je za nami najbogatejše leto — vsaj kar se količine koncertnih dogodkov tiče *(seveda ne v Mariboru!)* in morda je tudi to znak, da se razmere v našem vsakdanu zmeraj bolj normalizirajo. Nekoč alternativna scena se je že dodobra institucionalizirala, obdobje glasbenega pluralizma pa pušča odprta vrata vsem vrstam godbeniške dejavnosti, tako da se lahko v kratkem času izmenja cel kup različnih reči.

Začnimo najprej z enim klubskim koncertom, ki je dodobra zapolnil naše aspiracije po bolj izzivalni novorockovski dejavnosti. Gre za nastop ameriške skupine iz Detroita, **Tone Dogs,** ki je nastopila v prijetnih prostorih galerije ŠKUC. Fanta in dekle so pokazali, da se da z nekonvencionalnim pristopom k izbiri instrumentov in s premišljeno koncertno dinamiko izvesti razburljiv koncert, katerega glavna poanta je v tem, da v Ameriki glasbeno delovanje ni omejeno zgolj na nekakšno tržno godbo, ampak tudi na tiste reči, ki pošteno rušijo običajne pregrade konvencij. Posebej je treba povedati, da je kreativno jedro skupine basistka, kitaristka in saksofonistka **Amy Denio,** ki se s svojim obvladovanjem instrumentov lahko kosa s katerimkoli prekaljenim glasbenikom.

S pravo masovko so nas v Križankah počastili (še enkrat) **The Bad Seeds** z novopečeno veliko zvezdo **Nickom Caveom.** Za tiste, ki so **Cavea** začeli spremljati šele pred kratkim, je lahko koncert prinesel nekaj katarzičnih hitov (kar velja tudi za krdelo najstniških cvilečih deklin), za ostale pa le še eno potrditev, da se na določeni točki kreativnost izgubi v populizmu. Ne glede na to, da so **The Bad Seeds** izredno kompaktna in rutinirana skupina, ki igra zelo premišljeno in v pravih razmerjih stopnjevano glasbo, in da je tudi **Nick Cave** interpretativno neverjetno prepričljiv pevec, je treba reči, da gre prej za zvezdice zaspanke kot pa za morebitne supernove, ki bi jih lahko videli tudi pri dnevni svetlobi.

Murphy's Law so prišli v Ljubljano v aranžmaju razpadle plovice bivšega HC Kolektiva in so se nam predstavili na novem koncertnem prizorišču (telovadnica na Gerbičevi).

Rečemo lahko, da gre za precej standardno HC zasedbo, ki zna na trenutke tudi hudičevo dobro »zažgati«, vendar pa se v samem nastopu preveč zgublja zaradi cenenega provociranja publike (s pivom in podobnim). Ne glede na to pa je vsake toliko časa pomembno spoznati, da energični rock še ni stvar, ki ne bi imela nobenega smisla.

Največje presenečenje smo doživeli na premalo opaženem nastopu ruske skupine (ki živi in deluje v Estoniji), **Ne ždali.** Gre za neverjetno vitalno glasbo, v kateri se križajo funk-ska-kazačok ritmične osnove s trobilnimi parti, skoraj nekontroliranim petjem ter spretno uporabo elektronike. Sedemčlanska zasedba iz Sovjetske zveze igra tako dobro glasbo, da so nas dobesedno osupnili, saj na naših klubskih odrih česa takšnega že dolgo nismo slišali. Radikalna brezkompromisnost pri združevanju avtentičnih zvočnih izkušenj prostora v Sovjetski Zvezi je za našo sedanjo percepcijo, ki se zaradi strukturnih sprememb v našem vsakdanu vse bolj približuje brezokusnemu popnirvanizmu, tako pretresljiva, da smo si to ime še kako dobro zapomnili!

RAJKO MURŠIČ

ELECTRO-ROCK

A SPLIT-SECOND

Skupino **A Split Second** sta leta 1985 ustanovila Belgijca, vokalist **Marc Ickx** in instrumentalist **Crismar Chayell.** Pred tem sta oba igrala v različnih skupinah in eksperimentirala s filmom in videom. Za firmo **Antler** sta posnela EP z naslovom **Flesh,** ki ga kritiki zmotno smatrajo za prvi *New Beat* komad. *New Beat* godba je namreč študijski projekt, ki ga po naročilu snemajo anonimni studijski glasbeniki. **A Split Second** pa ne pišejo pesmi na recept in so si uspeli v okviru ritmične elektronske glasbe ustvariti svojo lastno identiteto. **A Split Second** so kot duo posneli dva albuma, in sicer **Ballistic Statues** in **From the Inside.** Glasba na teh dveh albumih je zanimiva in kompleksna kombinacija udarnih sintetičnih ritmov, rocka in etničnih elementov. Postali so vodilni bend tako imenovane *Electric Body Music,* kamor prištevajo tudi **Front 242, The Klinik** in tudi našo **Borghesio.** Za koncertne nastope sta se ustanovnima članoma pridružila še kitarist **Fedzijean Venvelt** in klaviaturist **Pete Boone,** ki sta še potencirala energijo njihovega zvoka s ploč. Postali so prava koncertna atrakcija in imeli lansko leto poleg številnih evropskih koncertov tudi ameriško turnejo s štiriindvajsetimi koncerti z zelo odzivnimi nastopi v Houstonu, New Yorku in Miamiu. V zadnjem času so elektronsko orientirane rock skupine iz Belgije izoblikovale svoj lastni glasbeni stil. Skupine kot so **Front 242** in **Neon Judgement** izvajajo trd, agresiven, industrijski plesni zvok. V nasprotju z njimi pa so **A Split Second** eklektiki, ki v svoj alternativni plesni zvok vključujejo množico fragmentov iztrganih iz najrazličnejših glasbenih stilov.

Na koncu marca 1990 je izšel njihov najnovejši album **Kiss of Fury**, ki pomeni njihovo definitivno slovo od termina *Electric Body Music.* Kitarist in klaviaturist sta postala stalna člana benda in sta enakopravno sodelovala tudi pri kreiranju in snemanju glasbe na albumu, ki ni več izključno elektronska. To je inventivna in prefinjena kombinacija muzike za telo in možgane. Še vedno je polna energičnih drvečih ritmov, vendar hkrati inspirirana s starodavnimi kulturami, etnično glasbo in najsodobnejšimi dosežki moderne tehnologije. Lahko je nasilna in neizprosna ter hkrati mehka in lomljiva. Produkcija je na višji ravni kot kdajkoli prej. To je prav gotovo začetek novega poglavja belgijske elektronske glasbe. Promocija plošče se je zgodila na evropski turneji, ki je potekala v maju 1990.

ALEX LENARD

ANDREJA BAHAR

FULL SPEED AHEAD

BUJA najavlja jesensko koncertno sezono z (že drugim) ljubljanskim nastopom zdaj že kultne skupine **FUGAZI**. Kvartet **Ian McKaye, Guy Picciotto, Joe Lally** in **Brendan Canty** bo nastopil v veliki dvorani študentskega naselja v Rožni dolini, **v nedeljo, 21. oktobra.** FUGAZI so izdali štiri plošče (**Eponymus** EP-1988, **Margin Walker EP**-1989 **Three Songs** EP-1989 in **Repeater** LP-1990) v lastni založbi Dischord Records, predvsem z zadnjo, njihovim prvim resničnim albumom, so zasedli vrhove vseh neodvisnih lestvic po ZDA in Evropi, s tem pa tudi pridobili ime najbolj obetavne ameriške underground skupine . . . Kot opozorilo naj služi podatek, da so bili vsi koncerti v okviru druge evropske turneje razprodani, saj so **FUGAZI** povsod igrali pred več kot dvatisoč glavo publiko.

Deset dni kasneje, **v četrtek, 1. novembra,** takoj za nočjo čarovnic, se bo v prenovljenem klubu KUD France Prešeren na Karunovi 14 v Ljubljani pojavila ameriška zasedba **ALICE DONUT.** Skupina deluje v New Yorku, plošče pa izdajajo pri založbi **Alternative Tentacles** iz San Francisca, založbi ki nam je dala **DEAD KENNEDYS, DOA, NOMEANSNO, BEATNIGS** itd. Šef založbe, **Jello Biafra**, označuje bend **ALICE DONUT** kot psihadelični posthardcore noise. In prav takšna je glasba skupine, polna lucidnih melodij in težaške ritmičnosti, ki je zasoljena s kritičnimi besedili o ameriški družbi. **ALICE DONUT** so izdali dva albuma, **Donut Comes Alive** in **Bucketfulls Of Sickness And Horror In Otherwise Meaningless Life.** . . . prava skupina za post-Halloween žur v klubu KUD France Prešeren . . .

V istem klubu se bo zgodil tudi tretji, finalni koncert z dvema skupinama iz Kalifornije. **V sredo, 7. novembra** bosta tam nastopili zasedbi **ALL** in BIG DRILL CAR.

BIG DRILL CAR, katerih jedro tvorita člana legendarnih kalifornijskih hardkorovcev **M.I.A.,** igrajo melodični pop punk in so izdali dve veliki plošči; Zadnja, **The Album Type Thing,** je objavljena pod etiketo **Cruz Records,** katero vodi **Greg Ginn,** nekdanji kitarist **BLACK FLAG** in so-lastnik **Independent record label** giganta **SST.**

JIM SAAH

FUGAZI

BIG DRILL CAR so predskupina mnogo bolj znanih in uspešnih **ALL ALL** so v bistvu **THE DESCENDENTS** z izjemo vokalista, **THE DESCENDENTS** pa je bila skupina, ki je nedvomno ena najbolj zaslužnih za razvoj hardcora punka v osemdesetih, saj so posneli nekaj klasičnih h. c. plošč, večina katerih je izšla pri založbi **SST** in predstavljajo zlati vrhunec tovrstne glasbene produkcije. Po razpadu **THE DESCENDENTS** je trojica **Bill Stevenson, Karl Alvarez** in **Stephen Egerton** angažirala vokalista **Dave Smalleya** (ex **D.Y.S., DAG NASTY**) in si nadela ime **ALL** po zadnjem studijskem albumu **THE DESCENDENTS.** Z novim pevcem so posneli prvi LP **Allroy Sez,** ki je bila tudi prva plošča novo ustanovljene založbe **Cruz Records.** Ker se **Dave Smalley** ni izkazal kot prvovrsten vokalist, je njegovo mesto zavzel **Scott Reynolds** in **ALL** so nekajkrat prekrižarili severno-ameriški kontinent, ter posneli plošče: **Allroy For President-EP. Allroy's Revenge**-LP in koncertni album, ki je nastal v znanem new yorškem underground klubu **CBGB.** Letos poleti bodo (so) ALL posneli nov studijski album in prihajajo v Evropo z bratsko skupino **BIG DRILL CAR.** Tako se bodo skupaj predstavili domači publiki s svojim pop punkom na koncertu **7. novembra,** to pa bo koncertni vrhunec te sezone. Don't miss it, 'cos you'll regret it . . .

BUBAPRESSATACK

mladinski kulturni center

MKC je ustanova, ki omogoča in podpira **širok spekter kulturnih praks (ne le generacijsko) mladih ljudi.** Skrbi za avtorsko produkcijo in specifične modele kulturne potrošnje, vzpodbuja samoorganiziranje mladokulturnih ustvarjalcev in promovira (svetovno) aktualne struje in tendence v kulturi in umetnosti v mariborskem okolju.

SE PREDSTAVI

Od ustanovitve januarja 1989 pa vse do začetka maja 1990 je MKC deloval »pod streho« svoje ustanoviteljice Mestne konference ZSMS Maribor, s pretvorbo ZSMS v politično stranko in spričo rastočega obsega dejavnosti v njegovem okviru pa se izkazuje potreba, **da se osamosvoji kot nova mestna kulturna ustanova in preoblikuje v zavod.**

Osnovni pogoji za samostojno delovanje MKC v bodoče so sklep skupščine občine Maribor (oz. drugega ustreznega organa, kar bo opredeljeval zakon o zavodih) **o ustanovitvi MKC Maribor, zagotovitev sredstev** za osebne dohodke 2,5 zaposlenih (koordinator dejavnosti oz. direktor, tehnični vodja in tajnica/blagajničarka — skupaj 28.000 din na mesec), zagotovitev sredstev za pokritje stroškov za uporabo prostorov na Orožnovi 2 (skupaj 6.000 din na mesec) in za izvedbo zahtevnejših programov (galerijska, založniška, gledališka dejavnost). Sredstva za svoje delovanje si je MKC do sedaj deloma pridobival sam (s prodajo svojih programov), deloma pa jih je zagotavljala ZSMS oz. (v obdobju od 15. 5. do 15. 7. 1990) občinski proračun (skupaj 15.000 din za osebni dohodek edinega redno zaposlenega — koordinatorja dejavnosti — in vzdrževalne ter tekoče stroške za prostore MKC na Orožnovi 2). Manjših mesečnih dotacij je bila s strani (bivše) mariborske kulturne skupnosti deležna le Galeria 88, ostale sekcije MKC pa ne.

MKC sestavljajo sekcije oz. uredništva ter delovni projekti, ki so v zadnjem letu in pol poskrbeli za izvedbo naslednjega:

a) **KLUB MKC** (prej Klub mladih): koncerti rock in jazz skupin iz Maribora, Ljubljane, Reke, Gradca, Skopja, ZDA, DDR, itd.; redni glasbeno plesni večeri za srednješolsko in drugo mladino; tematski večeri (video, jazz, rock'n'roll); družabna srečanja (Katedra, BUM, MARŠ); druge prireditve (gledališke predstave, predavanja, okrogle mize, . . .).

Klub MKC bo avgusta zaradi preureditve prostorov zaprt, od jeseni dalje pa se v njem poleg dosedanjih prireditev obetajo tudi posebne modne revije.

b) **GALERIA 88:** razstave mladih perspektivnih likovnikov iz Maribora in od drugod (Tomaž Vrlič, Stojan Grauf, Larisa Čoval, Futura design, . . .); predavanja, razgovori, literarni večeri, družabna srečanja; izdaja dveh literarnih zbornikov mladih piscev; v prihodnje bo Galeria 88 nudila možnost prebiranja izbranih revij, načrtuje pa tudi pripravo nove likovne revije.

c) **MKC ČRKA:** literarni večeri (Alojz Ihan, Jani Virk, Novica Novaković, Petra Vide, Bojana Kunst, Boris Kuntner, . . .); izvedba natečaja za izdajo literarnega prvenca (skupaj s Katedro); sodelovanje z literati iz kroga revije Literatura; v prihodnje naj bi MKC Črka vsako leto razpisala natečaj za literarni prvenec, oblikovala oz. koncipirala leposlovno zbirko knjig mlajših obetavnih avtorjev in se poskusila z založništvom tiskanih publikacij in knjig.

d) **ZALOŽBA FRONT ROCK:** izdajanje plošč rock skupin iz Maribora in od drugod.

e) **GLASBENO SCENSKA DELAVNICA GUSTAV:** vadba rock in jazz skupin, koncerti; v prihodnje tudi atelje za kiparje in grafična delavnica.

f) **VIDEOBRAINSHAKE:** video filmski in glasbeni večeri; v prihodnje tudi snemanje video spotov.

g) **FORMADEUS:** produkcija video filmov, v prihodnje tudi snemanje celovečernega filma.

h) **UP DESIGN:** oblikovanje (celostne podobe ustanov, oblikovanje knjig, interierji, . . .)

i) **FANZIN NO NAME:** izdaja dveh številk fanzina.

Nekatere dejavnosti MKC Maribor bodo v prihodnje nameščene v Sodnem stolpu (seveda ko bo le-ta adaptiran, kar vsekakor predstavlja zahteven in drag poseg). MKC ima v načrtu vzpostavitev videoteke in prodajalne plošč ter knjig, formiranje lastne novinarske ekipe in razširitev svoje ponudbe produkcijskih prostorov za mlade ustvarjalce (videasti, designerji, slikarji, kiparji, modni oblikovalci, . . .). Zaradi širjenja in obogatitve lastne dejavnosti **vabi MKC k sodelovanju** vse, ki se kakorkoli prepoznajo v zgoraj zapisanem, zlasti pa ljudi z managerskimi sposobnostmi ter nagnjenji in nosilce kulturno umetniških programov.

Pokličite ali pridite v prostore KMC med 10. in 13. uro vsak dan med ponedeljkom in petkom!

■

Študentski časopis Katedra
Tyrševa 23
62000 Maribor
Telefon (062) 212 004
Številka žiro računa
51800-678-81846

Ustanovitelj in izdajatelj:
Univerzitetna konferenca ZSMS Maribor

Predsednica časopisnega sveta:
Dragica Korade

Katedra izhaja ob podpori Družbenega dogovora o financiranju mladinske periodike v Sloveniji.

Uredništvo: *Danilo Vezjak (glavni urednik), Sašo Dravinec (odgovorni urednik), Jasmina Vidmar, Peter Tomaž Dobrila, Rajko Muršič, Darinko Kores-Jacks, Miro Lenič.*

Naslovnica:
Didie Šenekar
Tehnična urednica: *Snežana Štabi*
Lektor: *Boris Svetel*
Vodja prodaje: *Boris Strmšek*

Tisk GZP Mariborski tisk

Cena posameznega izvoda 5 din

Polletna naročnina znaša 30 din, za pravne osebe 60 din, celoletna naročnina za tujino 30 DEM oziroma enako vsoto v drugi valuti.

Oproščeno temeljnega prometnega davka po sklepu št. 421-1/70 z dne 11. 1. 1970.

Uradne ure: *razen v soboto in nedeljo vsak dan med 11. in 13. uro.*

FERROMOTO
EXPORT - IMPORT TEHNIČNA TRGOVINA PROIZVODNJA SERVISI, MARIBOR
ZASTAVA MARIBOR
o. sub. o.
NOVI ŽIRO RAČUN PRI SDK MARIBOR
51800-601-22342
TELEFAX: (062) 413-368

KAM? NA READING FESTIVAL

Če vas slučajno pot enkrat za spremembo zanese na pravo mesto, potem vedite, da se na tistem mestu v tistem času dogaja nekaj tradicionalnega v najboljšem pomenu te besede. Med 24. in 26. avgustom letos se boste lahko pod milim angleškim nebom udeležili vsakoletnega poletnega rockovskega slavja.

V petkovem večeru bodo nastopili **An Emotional Fish, Megacity 4, Janes Addiction, Mudhoney, Dinosaur Jnr.** in trije zavriji: **NICK CAVE & THE BAD SEEDS, FAITH NO MORE** ter velike rockabilly zvezde: **THE CRAMPS.** Če vam ta kanonada ne bo dovolj, se lahko poskusite še z naslednjo: **Psychic TV, Pere Ubu, The Chills, The Young Gods, Ride, Billy Bragg, The Buzzcocks** ter bolj intimno blagozvenečimi: **THE WEDDING PRESENT** in **INSPIRAL CARPETS.**

Če se vam bo zdelo, da smo velik del teh bendov že slišali pri nas, potem imate prav. Ampak, ker ste jih najbrž zamudili, imate še eno priložnost: **The Senseless Things, Thee Hypnotics, The Telescopes, Living Colour, Loop, Tack Head, JESUS JONES, THE FALL** in **THE PIXIES.**

MATJAŽ PIRŠ

ARENA ROCK

Če vam je Reading preveč od rok in če se vam bo **4. avgusta** dalo dvigniti riti, potem se lahko vidimo tudi na enem od najbolj zanimivih koncertov/rock fešt v zadnjem času pri nas. Že opoldne bodo na puljskem stadionu (in ne v areni, ker bi to bilo preveč nevarno) začeli ropotati **Scarlet Women** in **Escape,** potem pa se bodo razvrstili še **Miladojka Youneed, Disciplina Kičme, Ludwig Von 88** in **Die Goldenen Zitronen,** za povh pa še najprej **Borghesia** in **Pankow** ter velike zvezde večera: **EINSTÜRZENDE NEUBAUTEN** in **ALIEN SEX FIEND.** Za vsakogar nekaj, torej!

RAJKO

MARIBORSKE

POLETNE PRIREDITVE LENT'90

sreda, 11. 7. 1990
— ZLATA RIBICA, LG Papilu Ankaran (stari radio) ob 18. uri
— NEW SWING QUARTET (Vodni stolp) ob 21. uri
— JOKASTA — plesna predstava (Minoritska cerkev) ob 21. uri
četrtek, 12. 7. 1990
— POTEP, LG Papilu Ankaran (stari radio) ob 18.00 uri
—JOKASTA, — plesna predstava (Minoritska cerkev) ob 21. uri
petek, 13. 7. 1990
— SINJE MODRI PETER, LG Ptuj (stari radio) ob 18. uri
— JOKASTA — plesna predstava (Minoritska cerkev) ob 21. uri
sobota, 14. 7. 1990
— JACEK S ČELISTOM, E. Majaronom (stari radio) ob 18. uri
— JOKASTA — plesna predstava (Minoritska cerkev) ob 21. uri
nedelja, 15. 7. 1990
— JANKO IN METKA, LG Kamnica (stari radio) ob 18. uri

O SLOVENCIH

Ko me je kolega Dravinec prijazno povabil, češ ali ne bi pomagal Katedri oblikovati podobo »slovenca« na današnji razvojni stopnji, me je spravil v nepričakovano zadrego. Kaj neki hoče, sem hotel vedeti? — Čemu naj bi, po njegovem, pisal o vrsti **testudo hermanni** iz družine **testudinidae**, pa če je v teh krajih še tako razširjena in četudi povsem resno ogroža ekološko ravnovesje? Iz neznanih vzrokov se namreč razmnožuje z doslej neznano naglico. Ampak vseeno, kako za hudiča spraviti takšno zahtevo z očitnim Dravinčevim namigom, da bi moral namreč upoštevati politični podton tega pojava?

Iz zadrege mi je vsaj deloma pomagal prijatelj I. K., ko mi je v pismu, ki sem ga prejel prav tisti dan, skušal dopovedati, da bi Katedrini kolegi pravzaprav pričakovali antropološkoarheološko oceno tega nesrečnega »slovenca«. Iz pisma sem lahko razbral vsaj to, da je »slovenec« nekakšen antropomorf in da je za seboj puščal, ali še vedno pušča, materialne ostanke, po katerih se ga da prepoznavati. A po drugi strani se je zadrega le še povečala. Kajti v liniji antropomofrnega prehajanja, kaj vem, od **Lucy** do **homo sapienta, slovenec** doslej nikoli ni nastopal, niti kot deformacija ali stranpot v verigi človeškega oblikovanja.

Na ponovne zahteve, češ naj mi vendarle že pojasnijo, kaj od mene v resnici pričakujejo, so Katedraši le vrgli karte na mizo. Da me v nobenem primeru ne zajebavajo in da je »slovenec« v resnici ime za pripadnika ene od etnij na prehodu iz srednje v južno Evropo. Da bi namreč radi, da bi se enkrat za vselej vedelo, kaj se je neki s to etnijo zgodilo, in če še obstaja, kakšne so njene navade, kako se njeni pripadniki med seboj poročajo, s katerimi rituali se preživlja in kateri jeziki jo ohranjajo pri življenju. In naenkrat je bilo videti, kot da vsi vemo, o čem bi bili radi govorili!

Etnografski Slovenec

Etnografski atlas Murdocka, G. P. in sodelavcev (Univ. of Pittsburgh Press, 1967) je z vsemi pomisleki vred še vedno standardna etnijska referenca. Če mu že česa zagotovo ne moremo očitati, potlej je to natančnost, s katero navaja **vse** etnije, ki so jih etnografi uspeli locirati in identificirati do leta 1967. Slovencev ni med njimi. In če je morebiti kdo že pričakoval, da je beseda »slovenec« pač na dobri poti, z vektorjem, ki kaže proti možnosti imenske uporabe in bi ga poslej pisali z veliko začetnico, je terjal preveč. Če bi bili »Slovenci« etnografsko dejstvo, bi jih **Etn. Atlas** zagotovo prištel k vsem drugim etnijam — ker v njem manjkajo, so za etnološki ali antropološki pogled **de facto** etnični mrtvorojenec.

Zato pa obstaja nekaj nedvoumnih zapisov, ki pričajo, da je v preteklem stoletju na ozemlju med Dravo na severu in Sočo na jugu živelo nekaj etnografsko in zgodovinsko dokumentiranih človeških skupin. O dveh od njih imamo na primer ohranjen zapis, iz katerega je moč razbrati, da je »Dolenec srečen pri štrukljih in vinu, Gorenec pri žgancih in mleku. Dolenec je srečen kedar pridela veliko vina, Gorenec kedar veliko namlati. Dolenska sreča plava v vinu« itd. Ta odlomek dopolnjuje drugi, ki pravi, da na »Kranjskem ni nikjer vse sreče: Dolencem manjka denarja, Gorencem vina. Sreča v Trst fura. Sreča se je vozila med Trstom in Dunajem.« itd.

Za dve človeški skupini na izbranem ozemlju imamo zdajle na voljo že geografsko in topografsko določilnico njunih imen. Ozemlje se imenuje »Kranjska«, njegove meje pa zaznamujeta dve zgodovinski mesti, namreč Trst in Dunaj, prvo kot poglavitno habsburško pristanišče, drugo kot cesarska ali monarhična prestolnica. Če s srečo obenem v grobem zaznamujemo uživanje izbranih kulturnih dobrin, potlej sta ti dve skupini kulturni prag nedvomno že dosegli. Govorita namreč. In sicer govorita z jezikom, ki jima očitno odreja skupno usodo — govorita s hrvaščino. Kajti, pravi naslednji odlomek zapisa, s »Srečo je treba govoriti po hrvaški, drugače ne čuje. Sreča je Hrovatica. Sreča doge dela.« itd.

Zgodovinski Slovenec

Potniki in etnografi na izbranem mejnem področju med Srednjo in Južno Evropo poročajo vsaj še o treh večjih in vrsti manjših človeških skupin, ki se jih da poimenovati, na primer o Štajercih, Primorcih, Konservativcih, Kočevarjih, Liberalcih, Nemškutarjih, Kranjcih itd., nikoli pa o Slovencih. In če nam Trst v grobem predstavlja figuro sreče, s katero lahko merimo užitek ali kulturo navedenih človeških skupin, ki se po sreči nanjo obračajo, potlej cesarski Dunaj zastopa mesto, za katerega bi bile te skupine nekoč lahko zgodovinske. Kmet bi namreč ne bil »nikoli brez pomoči, če bi bil cesar pri njem, ne pa tako daleč, na Dunaju«. Slepa vera v čudeže je to, nedvomno, a ima tudi svoje smiselno dopolnilo, ker »cesarska roka daleč seže«, ker »cesar brani deželo in dežela cesarja« in ker ima »cesar dva prijatelja: kmeta in soldata«.

Iz zgodovinske perspektive zaznamuje tedaj človeške skupine na ozemlju med Dravo in Sočo ideološko generično ime **kmet**. Ne kaj etničnega, temveč amorfna masa poljedelcev in živinorejcev, ki žanje pridelke za »cesarja čez deželo«, kajti cesar mora, in to kmet še predobro ve, »veliko ust vsaki dan napasti (vojake in uradnike)«. A se nam s kmetom vendarle vrne tudi etnološki pogled. Kdo naj namreč to amorfno plebejsko maso nekako le uredi in opiše, če ne ravno skrbno etnografovo oko?

Komentar

Nekdaj je veljalo, da si človeške skupine na meji med Srednjo in Južno Evropo in na Balkanu ne zaslužijo zgodovine. Bile so nezgodovinske in tedaj prepuščene etnografiji, ki naj z njimi počne, kar se ji zdi.

Danes je takšno stojišče bolj ali manj preseženo, saj kljub vsemu ni mogoče zanikati, da je bližina zgodovinskih formacij in pogosti stiki z njimi te skupine postavljala na etnografsko mejo. Se pravi, da jih v poglavitnem odlikuje to, da se zgodovinarju prikazujejo v etnografski preobleki, kot kmečke in kasneje delavske množice, etnografu pa kot zgodovinski predmet, ki se opredeljuje v razmerju do habsburškega cesarstva, kot mejni primer emanacijske moči cesarskega veličanstva. Seveda z Bogom ob strani. In po mnenju večine raziskovalcev je videti, da se da prav to nedoločljivo gmoto, ta ništrc, ki uhaja tako zgodovini kot etnografiji, poimenovati s Slovenci. Kolega Saksida z Ljubljanske Univerze je svoj čas skušal pokazati, da na začetku te besedne krparije stojijo pesniške blodnje. Slovenca naj bi si leta 1824 izmislil kranjski **poeta primus**, F. Prešeren. Danec Kristiansen pa je v svoji temeljni študiji **On the nature of various ethnic groups in South-East Europe** (Blackwell, 1987) za Slovence predlagal takšnole tipologijo:

— monarhično čuteči Slovenci;
— kleriki;
— stalinisti;
— samoupravni Slovenci. Gre za občutljiv prehod, v katerem sta prvi dve slovenski kategoriji potlačeni na račun tretje, nenehoma navzoča grožnja vrnitve potlačenih slovenskih elementov pa stalinista prisili, da se iz pisarn, kabinetov in dvoran preseli na ulice. Samoupravni Slovenec je stalinist, ki je končno shodil, govorica pa ga še ni prav vzela za svojega. Zato je samoupravni Slovenec stalinist, ki hodi po cesti in beblja, nekako tako kot otrok med drugim in tretjim letom;
— pluralni Slovenci. Opraviti imamo z zadnjo slovensko razvojno stopnjo, v kateri je odločilna vrnitev potlačenih elementov, klerikov in monarhično čutečih Slovencev. In za vrnitev stalinista, ki hodi po cesti in beblja, v pisarne, kabinete in dvorane. V tem razvojnem stadiju se do kraja razvije samoupravna govorna veščina. Po eni strani so udejanji in zlije v **Pravopisnih pravilih** in po drugi na pravopisni podlagi iz samoupravljanja izključi vsakogar, ki se je znašel na tej strani oblasti, se pravi na strani državljanov ali podložnikov ali tistih, ki govorijo, kot smo že videli, hrvaško. Pluralni Slovenec je tedaj samoupravni Slovenec, ki se je končno naučil govoriti in mu ni treba več ali pa se mu ne ljubi več hoditi.

Zaključek

Nisem ravno prepričan, da sem v resnici ugodil želji katedrskih kolegov. Namesto da bi se otresel vsaj nekaj nejasnosti v zvezi s t.im. slovenci, se je, kaj vem od kod, vzelo nekaj novih. In še vedno obstaja vrsta znamenj, da bi do najbolj poučnih sklepov o »slovencih« prišli ob preučevanju prve ponujene inačice — da gre namreč le za vrsto **testudo hermanni** iz družine **testudinidae**, ki se je na področju med Dravo in Sočo nevarno razmnožila, zamajala ekološko ravnovesje na tem ozemlju in bi jo z nekaj zaščitnimi ukrepi zanaprej kazalo razumno omejiti.

IZTOK SAKSIDA